

Rapport

De melkproductie in Vlaanderen na 2015

Oktober 2012

Bart Van der Straeten, Joeri Deuninck en Dirk Van Gijsegem

Afdeling Monitoring en Studie
Vlaamse overheid | Beleidsdomein Landbouw en Visserij

DE MELKPRODUCTIE IN VLAANDEREN NA 2015

Entiteit: Departement Landbouw en Visserij

Afdeling: Monitoring en Studie

Auteurs: Bart Van der Straeten, Joeri Deuninck en Dirk Van Gijsegem

Datum: 15/10/2012

COLOFON

Samenstelling

Entiteit: Departement Landbouw en Visserij

Afdeling: Monitoring en Studie

Verantwoordelijke uitgever

Jules Van Liefvering, Secretaris-generaal

Depotnummer

D/2012/3241/273

Druk

Vlaamse overheid

Voor bijkomende exemplaren neemt u contact op met

Afdeling Monitoring en Studie

Koning Albert II-laan 35 bus 40 | 1030 Brussel

Tel. 02 552 78 20 | Fax 02 552 78 21 | ams@vlaanderen.be

Een digitale versie vindt u terug op

www.vlaanderen.be/landbouw/studies

Vermenigvuldiging en/of overname van gegevens zijn toegestaan mits de bron expliciet vermeld wordt:

Van der Straeten B., Deuninck J. & Van Gijsegem D. (2012) *De melkproductie in Vlaanderen na 2015*, Beleidsdomein Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Graag vernemen we het als u naar dit rapport verwijst in een publicatie. Als u een exemplaar ervan opstuurt, nemen we het op in onze bibliotheek.

Wij doen ons best om alle informatie, webpagina's en downloadbare documenten voor iedereen maximaal toegankelijk te maken. Indien u echter toch problemen ondervindt om bepaalde gegevens te raadplegen, willen wij u hierbij graag helpen. U kunt steeds contact met ons opnemen.

Wilt u op de hoogte gehouden worden van onze nieuwste publicaties, schrijf u dan in op de AMS-nieuwsflash via de onderstaande link:

www.vlaanderen.be/landbouw/studies/nieuwsflash

INHOUD

DE MELKPRODUCTIE IN VLAANDEREN NA 2015	0
SAMENVATTING.....	1
INLEIDING	5
1 BESCHRIJVING VAN DE VLAAMSE MELKVEEHOUDELIJ	6
1.1 De Vlaamse melkveehouderij: de economische context.....	6
1.1.1 Evolutie in de structuur van de Vlaamse melkveehouderij.....	6
1.1.2 De Vlaamse melkveehouderij in 2011	8
1.1.3 Investerings via het Vlaams investeringsfonds	15
1.1.4 Vlaamse melkveehouderij en zuivelindustrie binnen Europa en de wereld	16
1.2 De Vlaamse melkveehouderij: de juridische context	18
1.2.1 Het Europees systeem van melkquota.....	18
1.2.2 De hervormingen binnen het GLB	19
1.2.3 Het Zuivelpakket	20
1.2.4 Het Vlaams Mestbeleid	21
1.3 De Vlaamse melkveehouderij na 2015?.....	22
2 DATA & METHODOLOGIE	25
2.1 Enquête bij melkveehouders.....	25
2.1.1 Sampling methode	25
2.1.2 Inhoud	25
2.1.3 Representativiteit van de steekproef	25
2.2 Diepte-interviews.....	26
2.3 Andere bedrijfsgegevens.....	26
3 RESULTATEN VAN DE ENQUÊTE BIJ MELKVEEHOUDELIJ.....	28
3.1 De toekomstplannen van de landbouwer	28
3.1.1 Melkproductie anno 2018	29
3.1.2 Welk type bedrijven plant groei?	31
3.1.3 Regionale spreiding van de groei	36
3.1.4 Welk type bedrijven wil het sterkst groeien?	37
3.1.5 Relatie melkvee-vleesvee	42
3.2 Belang van de verschillende beperkingen voor de postquotumbedrijfsvoering	44
3.2.1 Algemene perceptie	44
3.2.2 Productiefactoren	46
3.3 Impact van het beleid.....	50
3.3.1 Rol van de mestwetgeving.....	50
3.3.2 Impact hervorming gemeenschappelijk landbouwbeleid.....	51
3.3.3 Impact ontkoppeling zoogkoeienpremie.....	53
3.4 Relatie met de zuivelverwerkingssector: de verwachtingen van de melkveehouder	54
4 RESULTATEN VAN DE DIEPTE-INTERVIEWS.....	60

4.1	Aandachtspunten bij groei.....	60
4.1.1	Belang van de productiefactoren	60
4.1.2	Belang van de mestwetgeving.....	63
4.1.3	Belang van prijsvolatiliteit	64
4.2	De plannen van de zuivelsector.....	66
5	CONCLUSIES EN DISCUSSIE	69
5.1	De veralgemeenbaarheid van de resultaten	69
5.2	De toekomstplannen van de melkveehouder.....	69
5.3	Het groeipotentieel van de melkveesector	70
5.4	Aandachtspunten	71
5.5	Conclusies.....	72
	FIGUREN	73
	TABELLEN	74
	BRONNEN.....	76
	BIJLAGEN	I

SAMENVATTING

In de zuivelsector zijn alle ogen gericht op 2015, het jaar waarin de huidige quotumreglementering ten einde loopt. In dit rapport worden de resultaten beschreven van een studie over hoe de zuivelsector denkt dat de Vlaamse zuivelmarkt er zal uitzien na het verdwijnen van de melkquota.

De initiële doelstelling van de studie is tweedelig. Ten eerste willen we aan de hand van de resultaten uit deze studie een inschatting maken over de melkproductie na 2015. Ten tweede willen we tegelijk de sector een spiegel voorhouden over de plannen op sectorniveau: wat zijn (andere) melkveehouders van plan, zijn de groeiplannen van de melkveehouders in overeenstemming met de plannen van de melkverwerkers en is deze groei realistisch gegeven de wettelijke en natuurlijke beperkingen waarmee de landbouwsector in het algemeen en de melkveehouderij in het bijzonder worden geconfronteerd?

De studie verliep in twee stappen. De melkveehouders zijn bevestigd door middel van een enquête die deels online en deels postaal is uitgevoerd. Hierin werd gepeild naar de bedrijfssituatie na 2015: de melkproductie, de geplande investeringen, de beperkende factoren, de relatie met de zuivelafnemer en de impact van beleidswijzigingen op de bedrijfsvoering. Via de enquête werd 72% van de melkveehouders bereikt. De verkregen steekproef bevat 22% van de melkveehouders. De representativiteit van de steekproef is goed, al ligt de gemiddelde quotumgrootte in de steekproef 15% hoger dan het populatiegemiddelde. Ook wat leeftijd (-1 jaar) en productiviteit (+6%) betreft, verschilt het steekproefgemiddelde licht van het populatiegemiddelde. Het tweede deel bestond uit diepte-interviews bij de andere actoren binnen de zuivelketen (melkverwerkers, banken, adviesbureaus en landbouworganisaties) waarin werd gepeild naar hun verwachtingen over de Vlaamse zuivelsector na 2015 en hoe de diverse actoren omgaan met deze verwachtingen.

Het rapport bestaat uit vijf delen. Eerst is er een situatieschets van de huidige melkveehouderijsector waarin zowel de economische als juridische context wordt beschreven. Op basis van een literatuurstudie wordt de impact van elk aspect van de juridische context op de economische context besproken. Het tweede deel beschrijft de methode en gebruikte data. Delen 3 en 4 bespreken de resultaten van respectievelijk de enquête bij de melkveehouders en de diepte-interviews bij andere stakeholders binnen de sector. Het vijfde deel bestaat uit een discussie en conclusies.

De situatieschets van de Vlaamse melkveehouderij toont een sector in continue verandering met een duidelijke trend naar schaalvergroting: het aantal bedrijven daalt sterk terwijl de totale melkproductie in Vlaanderen blijft stijgen. Vanuit het literatuuronderzoek blijkt dat deze trend zich meer extreem kan doorzetten onder een markt zonder een opgelegd quotum. Bovendien vallen ook verschuivingen in melkproductie te verwachten tussen de verschillende Europese lidstaten: grofweg zal er een verschuiving plaatsvinden van Noord en Zuid-Europa naar de centraal gelegen landen. Voor België (Vlaanderen) wordt verwacht dat de melkproductie zal toenemen als gevolg van de afschaffing. Het quotum is momenteel immers bindend voor de melkproductie, wat blijkt uit de kleine onderbenutting van het quotum en de gestegen melkproductie als gevolg van de recente quota-uitbreidingen.

De resultaten van de enquête bevestigen de groeiverwachtingen over de Vlaamse melkveehouderij en tonen aan dat de trend naar schaalvergroting zich sterk zal blijven voortzetten. Bijna 70% van geënquêteerde melkveehouders wil zijn melkproductie uitbreiden tussen 2012 en 2018, 24% wil zijn productie constant houden en bijna 7% zegt zijn productie te zullen stoppen. Netto plannen de geënquêteerde melkveehouders tegen 2018 de melkproductie met 30% te verhogen tegenover 2012. De groeiers willen vaak fors groeien met een gemiddelde productietoename van 45% of 255.000 liter. De extra melkproductie is regionaal verspreid, maar is procentueel gezien het grootst in Antwerpen en Limburg. In aantal liters is de toename het grootst in Antwerpen en West-Vlaanderen.

De bedrijfskarakteristieken van de melkveebedrijven verschillen sterk naargelang van de plannen die de melkveehouders hebben na 2015. Zo zijn er significante verschillen tussen bedrijven die aangeven te zullen groeien en bedrijven die niet zullen groeien. Er zijn ook verschillen waar te

nemen binnen de groep groeiers naargelang van de mate waarin ze hun productie willen doen toenemen. Bedrijven met groeiplannen hebben gemiddeld een groter melkquotum en een hogere melkproductie dan niet-groeiers. De mate waarin de melkproductie het beschikbaar melkquotum overschrijdt is het grootst bij bedrijven die willen groeien. Ook de mate waarin deze productie is toegenomen sinds 2006 is het grootst bij de groeiers. Daarnaast hebben de bedrijven die willen groeien gemiddeld jongere bedrijfsleiders, meer productieve koeien (liter melk/koe) en hebben ze een hogere productie-intensiteit (liter melk/ha). Tot slot wordt op deze bedrijven de ruwvoeroppervlakte meer gebruikt voor de melkveetak (en is bijgevolg het belang van de vleesveetak kleiner). Dezelfde analyses werden gemaakt binnen de groep groeiers waarbij de bedrijven werden opgedeeld naargelang van de procentuele stijging in melkproductie die ze plannen. De twee uiterste groepen zijn de bedrijven waarvan de melkproductie maximaal 10% zal toenemen en de bedrijven waarvan de melkproductie minstens zal verdubbelen. Beide uitersten verschillen op vele vlakken van elkaar. Wat opvalt, is dat de groep die maximaal 10% wil groeien ook de voorbije 6 jaar de laagste toename in productie heeft gekend. Het gaat om de sterkst gespecialiseerde groep melkveebedrijven met een hoge productie-intensiteit en productiviteit. De groep die minstens wil verdubbelen in productie heeft de voorbije 6 jaar de grootste productiestijging gekend maar is steeds binnen het beschikbare quotum gebleven. Toch zijn ze momenteel de groep met de laagste melkproductie. Het gaat ook om bedrijven die het sterkste groeipotentieel hebben: ze hebben relatief veel land dat nog niet gebruikt wordt voor de melkproductie en bovendien hebben ze de laagste productie-intensiteit. Een productiestijging kan dus opgevangen worden door de intensiteit te verhogen of meer land te gebruiken voor de melkveetak. Voor de bedrijven tussen beide uitersten kunnen enkele patronen gevonden worden: hoe sterker de groeiplannen hoe jonger de bedrijfsleider, hoe meer groeipotentieel de bedrijven hebben, hoe hoger de overproductie is en hoe sterker de groei in melkproductie was sinds 2006.

Er werd tevens gevraagd naar welke factoren het meest bepalend zullen zijn voor de melkproductie na 2015. De onzekerheid rond de melkprijs wordt hierbij het meest naar voren geschoven. Daarna werden de beschikbaarheid van kapitaal en grond als mestafzetruimte en leverancier van ruwvoeder als belangrijke factoren naar voren gebracht. Ook de behoefte aan groei en leeftijd/gezondheid behoren tot de meest bepalende factoren. De factoren met de kleinste impact zijn de grootte van de huiskavel, de beschikbaarheid van nutriëntenemissierechten (NER's), geplande onteigeningen en de milieuvergunning. Toch geven respectievelijk 15, 17, 9 en 11% van de bedrijven aan dat deze factoren sterk beperkend zijn voor het toekomstige volume geproduceerde melk. Opvallend is dat arbeid ook als weinig bepalend wordt ervaren, zeker wat groeiende bedrijven betreft.

Wat investeringen betreft is op meer dan de helft van de bedrijven extra grond gekocht of gepacht (gemiddeld 13,5 ha per bedrijf). Bijna de helft van de bedrijven hebben ook NER's aangekocht (gemiddeld 6.000 NE's) en ruim een derde heeft geïnvesteerd in stalautomatisatie. De volgende 6 jaar zal op 42% van de bedrijven waarschijnlijk extra grond aangekocht of gepacht worden, 33% overweegt het uitbreiden of bouwen van een nieuwe stal, 30% overweegt te investeren in nieuw materieel voor ruwvoerwinning, 27% in stalautomatisatie en 20% wil investeren in extra NERs.

Naast de groeiplannen van de melkveehouders en de bijhorende investeringen werd ook gevraagd naar hoe ze de zuivelmarkt in Vlaanderen zien evolueren en hoe ze de relatie met hun zuivelafnemer het liefst geregeld zien.

Het algemene beeld dat melkveehouders hebben over de toekomstige zuivelmarkt komt overeen met wat ook op basis van de wetenschappelijke literatuur kan worden verwacht: een stijging van de melkproductie, een lagere melkprijs en meer fluctuaties in de melkprijs.

Over de relatie met hun zuivelafnemer lopen de meningen van melkveehouders soms uiteen. Ook is er een duidelijk onderscheid in perceptie tussen melkveehouders die leveren aan private en coöperatieve melkerijen.

Melkveehouders denken dat de relatie met hun zuivelafnemer dezelfde zal blijven. Toch zijn ze er niet van overtuigd dat de afzet van hun melk gegarandeerd zal blijven. Zo houden ze rekening met

de mogelijkheid van het opleggen van leveringsplafonds door hun zuivelafnemer. Melkveehouders die leveren aan private melkerijen zijn hier telkens significant meer van overtuigd. Beide groepen melkveehouders hebben ook een andere kijk over hoe de relatie dan wel geregeld moet worden. Melkveehouders die leveren aan private melkerijen zijn meer gewonnen om de relatie te regelen via contracten en te onderhandelen via producentenorganisaties.

In het algemeen zijn de meningen rond het gebruik van contracten sterk verdeeld. Hoe flexibeler het systeem van contracten, hoe meer het de voorkeur wegdraagt van de melkveehouders. Zo zien melkveehouders gemiddeld het verplicht gebruik van contracten niet zitten. Als toch contracten worden gebruikt, gaat de voorkeur uit naar een pakket van mogelijke contractvormen zodat melkveehouders de keuze hebben naargelang van de bedrijfssituatie. Als tweede keuze komen contracten van bepaalde duur met een vaste prijs naar voren. De minst populaire vorm van contracten zijn contracten van onbepaalde duur.

Melkveehouders zijn het er ook over eens dat producentenorganisaties kunnen zorgen voor betere leveringsvoorwaarden. Bijna 50% van de melkveehouders wil daarom onderhandelen via producentenorganisaties. Een kwart van de melkveehouders is tegen onderhandelingen via producentenorganisaties.

In een laatste deel werd gekeken naar hoe de andere actoren binnen de zuivelsector staan tegenover de groeiplannen van de melkveehouders.

De voornaamste vaststelling is dat experts twijfelen aan de haalbaarheid van de groeiplannen. Volgens hen zal naast grond, in tegenstelling tot wat de melkveehouders denken, niet kapitaal maar vooral arbeid een beperkende factor worden in de toekomstige bedrijfsvoering. Op bedrijfsniveau zal de beschikbaarheid van arbeid een belangrijke rem betekenen op de maximale melkproductie waarbij naast de nood aan arbeid voor het uitvoeren van praktische zaken vooral het managementaspect een doorslaggevende rol zal spelen. Daarnaast zal op sectorniveau vooral grond een beperking vormen. Grond in Vlaanderen is duur en de experts twijfelen eraan dat, vanwege de lage rentabiliteit per hectare grond, de melkveehouderij kan concurreren met andere (akkerbouw)sectoren om vrijgekomen grond te pachten of aan te kopen. Berekeningen op basis van de enquêteresultaten tonen aan dat op sectorniveau voor een groei van 30% en bij gelijkblijvende intensiteit, 48.000 ha ruwvoer extra nodig is, grond die momenteel al beschikbaar is op melkveebedrijven (waarop momenteel andere teelten of veeteelt op gebeurt). Op bedrijfsniveau ligt de problematiek rond grondbehoefte anders: de beschikbare grond bevindt zich immers niet noodzakelijk op bedrijven met groeiplannen. Simulaties tonen aan dat bij de huidige productie-intensiteit de bedrijven uit de steekproef 10.500 ha extra nodig hebben, daarvan is slechts 4.000 ha beschikbaar binnen het eigen bedrijf en zal dus 6.500 ha van buiten het bedrijf moeten komen. Wanneer de productie-intensiteit verhoogd wordt met 10% zal in totaal 8.000 ha extra ruwvoer nodig zijn waarvan 4.600 ha niet op het bedrijf aanwezig is.

De zuivelverwerkers hebben nog geen duidelijke strategie hoe de relatie met hun melkleveraars te regelen. Er is wel een duidelijk verschil tussen coöperatieve en private melkerijen. Zo geven coöperatieve melkerijen aan dat alle melk zal worden opgehaald, ongeacht de grootte van de melkproductie. Private melkerijen gaan eerder uit van de interne melkbehoefte en schermen met de mogelijkheid van leveringsplafonds wanneer de productie van de leveraars (te sterk) zou toenemen. Over het gebruik van contracten of onderhandelingen via producentenorganisaties is geen relevante informatie naar voren gekomen.

Samengevat toont de studie aan dat er bij de melkveehouderij een sterke wil aanwezig is om de melkproductie (sterk) te doen toenemen na de afschaffing van het quotum. Op basis van de enquête lopen de plannen op tot een netto toename van 30% t.o.v. de huidige productie. Een extrapolatie van de resultaten naar de volledige sector is moeilijker te maken: sommige bedrijven willen sterk groeien (tot 80% en meer) terwijl voor de berekening van de netto groei op sector ook rekening gehouden moet worden met de uitstroom van melkveehouders, wat moeilijk te voorspellen valt.

Volgens de melkveehouders vormen op bedrijfsniveau de melkprijs en de beschikbaarheid van kapitaal de twee meest bepalende factoren. Daarnaast hangt de mate waarin de groeiplannen effectief gerealiseerd kunnen worden af van de beschikbaarheid van grond en arbeid, de opgelegde milieueisen (bv. bepalingen in de mestwetgeving) en de afzetmogelijkheden van de melk. Dit laatste is bij private melkerijen niet noodzakelijk gegarandeerd.

INLEIDING

De melkveehouderij is een belangrijke en strategische productietak binnen de Vlaamse landbouwsector. De context waarin zowel de melkveehouder als de zuivelindustrie werken wijzigt de komende jaren echter drastisch. Het systeem van melkquota verdwijnt, wat zowel een effect heeft op de bedrijfsvoering van de melkveehouder als op de gehele zuivelketen. Op Europees niveau is ter voorbereiding van de afschaffing van de quotumreglementering het zuivelpakket goedgekeurd dat grotendeels gaat over de relatie tussen de individuele landbouwer en de zuivelfabriek. Daarnaast is een hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid in voorbereiding. Een van de elementen hierin is het wijzigen van het systeem van toeslagrechten, wat een bijkomend effect zal uitoefenen op het inkomen van de Vlaamse melkveehouder.

De meeste ogen zijn echter gericht op de afschaffing van het melkquotumsysteem. Voor veel landbouwers vormt het melkquotum een beperking in hun bedrijfsvoering; een afschaffing ervan opent voor deze bedrijven de deuren tot groei. Dat veel bedrijven zich voorbereiden op een uitbreiding ligt voor de hand, maar hoe groot de groei-intenties zijn op sector niveau is moeilijker in te schatten. Bovendien speelt de zuivelindustrie een even grote rol in het groeipotentieel. Het zijn immers zij die de geproduceerde melk moeten verwerken en vermarkten. Een groei in productie gaat tenslotte gepaard met extra investeringen en de noodzaak tot kapitaal. Bijgevolg spelen ook de banken een cruciale rol in de uitbouw van de plannen van de melkveehouders.

De bedoeling van deze studie is de groei op sectorniveau te kwantificeren waarbij naar de diverse actoren gekeken wordt en geanalyseerd wordt in hoeverre de toekomstplannen van deze actoren met elkaar verenigbaar zijn. Daarenboven wordt gekeken welke factoren de toekomstige productie zullen bepalen en hoe landbouwers kijken naar diverse aspecten binnen hun bedrijfsvoering en de marktcontext.

De resultaten zijn afkomstig van een grootschalige enquête, opgestuurd naar 3.856 melkveehouders en een aantal diepte-interviews bij enkele belangrijke spelers in de keten.

In het eerste deel wordt een beschrijving gegeven van de economische en wetgevende context waarin de landbouwer moet werken. Op basis van een literatuurstudie wordt de impact van elk aspect van de wetgevende context op de economische context beschreven. In het tweede deel wordt de gebruikte methodologie beschreven. In het derde en vierde deel worden respectievelijk de resultaten van de enquête en diepte-interviews weergegeven. Het laatste deel bevat de conclusies en de discussie.

1 BESCHRIJVING VAN DE VLAAMSE MELKVEEHOUDERIJ

Vooraleer wordt overgegaan tot de bespreking van de resultaten van de enquête wordt de context geschetst waarbinnen de huidige Vlaamse melkveehouderij functioneert. Eerst wordt de economische context besproken met aandacht voor de structuur van de Vlaamse melkveehouderij en de zuivelsector en het belang hiervan binnen Vlaanderen, Europa en de wereldmarkt. Vervolgens wordt de wettelijke context besproken waarbij achtereenvolgens het systeem van melkquota, het gemeenschappelijk Europees landbouwbeleid, het zuivelpakket en het Vlaams mestbeleid wordt besproken.

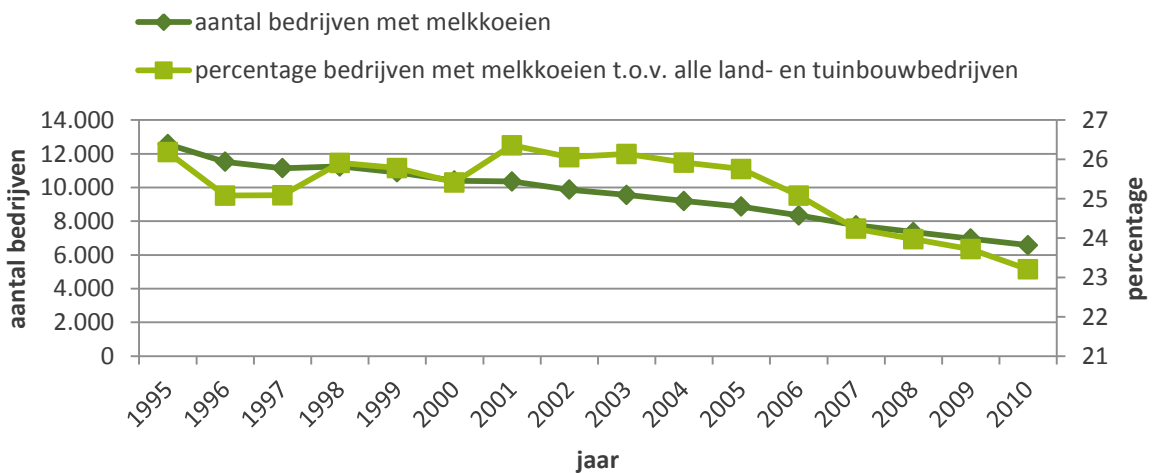
1.1 De Vlaamse melkveehouderij: de economische context

1.1.1 Evolutie in de structuur van de Vlaamse melkveehouderij

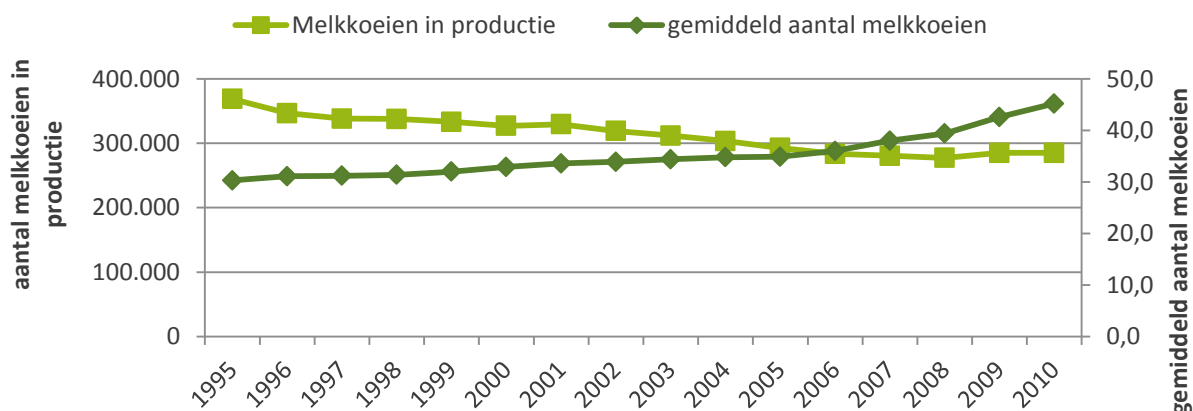
Gelijklopend met de gehele landbouwsector kent ook de Vlaamse melkveehouderij een continue structurele ontwikkeling waarbij steeds minder bedrijven zorgen voor eenzelfde of toegenomen totale productie. In 1984, het jaar waarin het melkquotumsysteem in voege trad, bedroeg het aantal melkveehouders in Vlaanderen 27.663. In 2000 was dit al gedaald tot onder de 10.000 bedrijven (9.961). In 2010 waren er nog 6.574 bedrijven met melkkoeien in Vlaanderen. Dit betekent dat op 23% van het aantal Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven melkkoeien aanwezig zijn.

Figuur 1 geeft de evolutie van het aantal melkveehouders en het belang ervan in het totaal aantal landbouwbedrijven in Vlaanderen weer. Figuur 2, Figuur 3 en Figuur 4 geven de evolutie weer in het gemiddeld en totaal aantal melkkoeien, het gemiddeld melkquotum per bedrijf, de gemiddelde en totale melkproductie en het belang van de Vlaamse melkveehouderij in de totale Belgische productie.

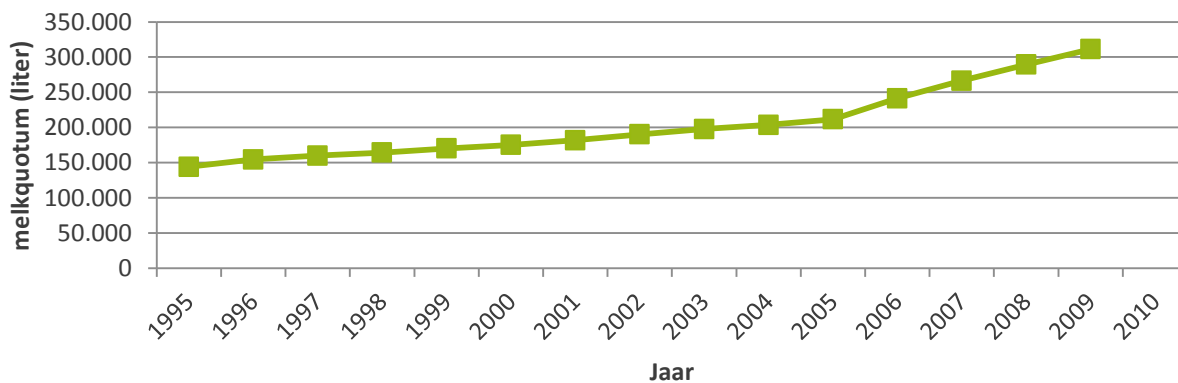
Figuur 1: Aantal en belang van bedrijven met melkkoeien in Vlaanderen (1995-2010) (bron: ADSEI)

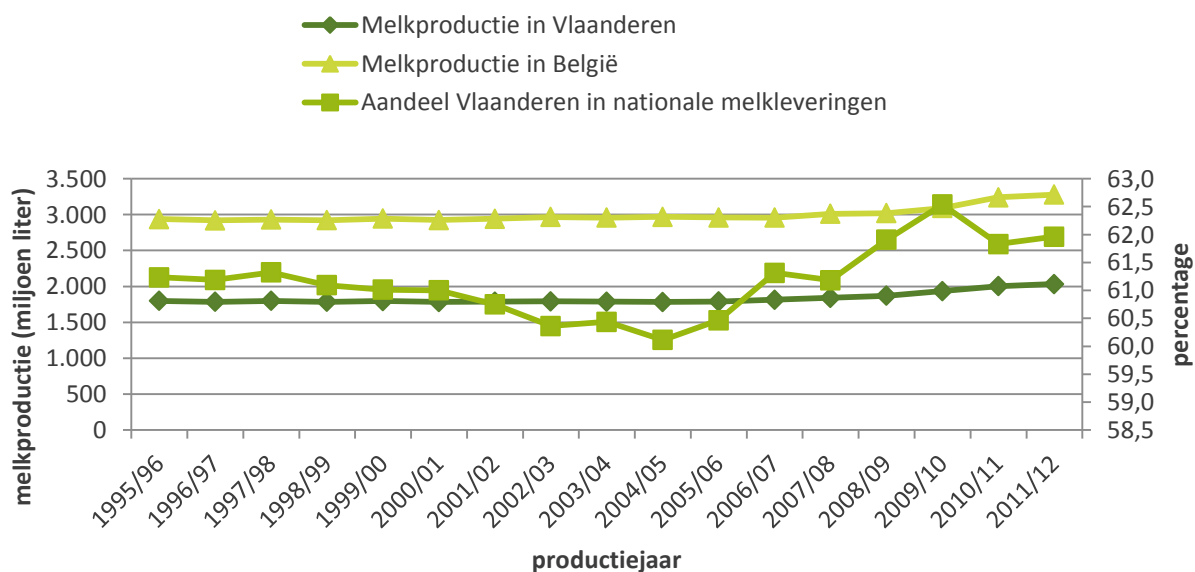
Figuur 2: Totaal aantal melkkoeien in productie en gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf (1995-2010) (bron: ADSEI & ALV)

Figuur 3: Gemiddeld melkquotum (1995-2010) (bron: ADSEI & ALV)

Figuur 4: Totale melkproductie in Vlaanderen en België en het aandeel van Vlaamse bedrijven in de nationale leveringen (1995/96 – 2011/12) (bron: ALV)

Uit bovenstaande figuren blijkt dat het aantal bedrijven de laatste 15 jaar sterk is gedaald (-48%). De trend naar minder bedrijven is waarneembaar binnen de gehele landbouwsector maar is toch meer uitgesproken binnen de melkveehouderij waardoor het aandeel van melkveebedrijven binnen het totaal aantal Vlaamse land- en tuinbouwbedrijven is afgenomen van 26,2% in 1995 tot 23,2% in 2010. In 2010 waren er 5.268 voltijdse arbeidskrachten tewerkgesteld in de melkveehouderij.

De gemiddelde grootte van het melkquotum is sinds 1995 meer dan verdubbeld (+116%) (Figuur 3). Opmerkelijk hierbij is de sterkere toename in het gemiddeld melkquotum per bedrijf vanaf 2005, het jaar waarin vrije quotumhandel opnieuw mogelijk werd¹. De verhoogde melkproductie op bedrijfsniveau is het gevolg van enerzijds een toename van het aantal melkkoeien per melkveebedrijf (+41%) en anderzijds een toename in de productiviteit per melkkoe (van gemiddeld 4.758 liter per koe in 1995 naar 7.304 liter per koe in 2009 (+54%)). Het totaal aantal melkkoeien in Vlaanderen is sinds 1995 met bijna 22% afgenomen tot 297.179 in 2010.

De totale melkproductie in België is in de periode 1995/96-2008/09 slechts beperkt toegenomen (+2,78%) (Figuur 4). Sinds het quotumjaar 2008/09 is er een meer uitgesproken toename in productie in België (in 2011/12 lag de melkproductie 8,6% hoger dan in 2008/2009) als gevolg van de jaarlijkse verhoging van het melkquotum in het kader van de zachte landing binnen de Health Check. Vanaf 2009 is er een jaarlijkse stijging van het quotum met 1% en is er een aanpassing gebeurd van de negatieve vetcorrectie wat voor België betekende dat meer melk kon worden geproduceerd.

De melkproductie in Vlaanderen steeg tot het quotumjaar 2009/10 sneller dan gemiddeld in België waardoor het aandeel van de Vlaamse bedrijven in de totale Belgische productie is toegenomen met 1,3% tot 62,5% in 2009/10. In de periode 2009/10 - 2011/12 nam het geproduceerd volume melk in liter nog steeds meer toe in Vlaanderen dan in Wallonië maar de procentuele stijging was groter in Wallonië. Daardoor daalde het aandeel van Vlaanderen in de totale Belgische productie lichtjes tot 62%. Vergeleken met het quotumjaar 2005/06 is de melkproductie in Vlaanderen met 13,5% toegenomen in 2011/12.

1.1.2 De Vlaamse melkveehouderij in 2011

1.1.2.1 Rentabiliteit van de Vlaamse melkveehouderij

In Tabel 1 worden de voornaamste economische kengetallen weergegeven voor de gespecialiseerde melkveebedrijven in Vlaanderen voor de periode 2006-2010. Daaruit blijkt dat de melkproductie per bedrijf stelselmatig toeneemt. Dit gebeurt met meer melkkoeien en meer hectares ruwvoeder. Zowel het areaal ruwvoeder als de totale landoppervlakte per bedrijf stijgt. Het areaal dat niet bestemd is voor ruwvoeder bleef hierbij min of meer constant wat aantoont dat op deze bedrijven landinvesteringen vooral gebeuren binnen het kader van de melkveetak.

De toegenomen melkproductie verhoogt ook de nood aan de andere twee productiefactoren. Zowel de hoeveelheid arbeid per bedrijf als de hoeveelheid kapitaal steeg sterk in de periode 2006-2010. Het extra kapitaal werd zowel ingevuld door eigen als vreemd kapitaal. De solvabiliteitsratio bleef min of meer constant tussen 71 en 75%.

De rentabiliteit van zuivelbedrijven schommelde sterk van jaar tot jaar. Het netto bedrijfsresultaat is in alle jaren negatief wat aantoont dat onvoldoende opbrengsten worden gegenereerd om de bedrijfsleider voor alle productiefactoren te vergoeden. Het bedrijfsinkomen schommelt sterk van jaar tot jaar, bijvoorbeeld lag het bedrijfsinkomen in 2010 bijna dubbel zo hoog als in 2009. Uitgedrukt per niet-betaalde arbeidskracht bedroeg het bedrijfsinkomen in 2009, met lage melkprijzen, nog geen 20.000 € terwijl dit in 2007, met hoge melkprijzen, 47.000 € bedroeg.

¹ In de periode 1996/97 tot 2003/04 was het verhandelen van melkquota enkel mogelijk via het centraal quotumfonds (met vaste prijzen)

Dit toont aan dat de Vlaamse melkveehouderij sterk afhankelijk is van de uitbetaalde melkprijzen. De kosten per bedrijf stijgen stelselmatig maar het zijn schommelingen in de uitbetaalde melkprijs die de verschillende rentabiliteitsindicatoren het sterkst beïnvloeden.

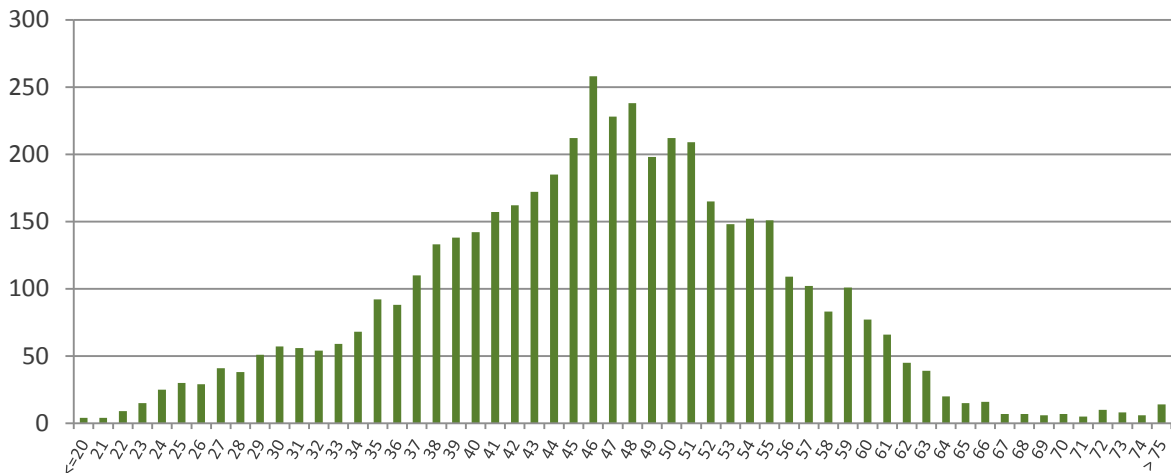
Tabel 1: Bedrijfsresultaten van de sterk gespecialiseerde melkveebedrijven, 2006-2010 (bron: Raes et al., 2012)

jaar	2006	2007	2008	2009	2010
oppervlakte cultuurgrond (ha)	36,96	37,22	39,74	41,06	44,31
oppervlakte grasland en voedergewassen (ha)	30,97	31,5	35,15	36,3	39,3
aantal dieren (GVE)	75,39	78,85	86,31	92,2	99,26
aantal melkkoeien	44,86	46,79	50,04	52,4	56,7
geproduceerde melk (l) per bedrijf	301.343	322.962	338.344	363.097	402.945
aantal VAK	1,50	1,52	1,68	1,76	1,81
aantal FAK	1,49	1,51	1,68	1,74	1,79
opbrengsten per bedrijf	143.854	172.276	174.075	155.580	199.781
kosten per bedrijf	105.212	116.854	136.788	140.047	154.859
familiaal arbeidsinkomen per bedrijf	38.642	55.422	37.286	15.533	44.922
vergoeding eigen arbeid per bedrijf	57.769	59.912	62.793	66.244	67.285
netto bedrijfsresultaat per bedrijf	-19.126	-4.490	-25.507	-50.711	-22.363
opbrengst per 1000 euro kosten	883	975	872	754	899
familiaal arbeidsinkomen per FAK	25.995	36.674	22.211	8.935	25.128
bedrijfsinkomen per bedrijf	53.145	71.267	55.149	33.941	64.619
bedrijfsinkomen per FAK	35.752	47.160	32.852	19.524	36.145
eigen vermogen einde boekjaar	312.610	332.286	384.084	408.210	422.435
vreemd vermogen einde boekjaar	118.561	125.152	136.804	137.398	174.418
solvabiliteit	73%	73%	74%	75%	71%

1.1.2.2 Kenmerken van de Vlaamse melkveehouderij

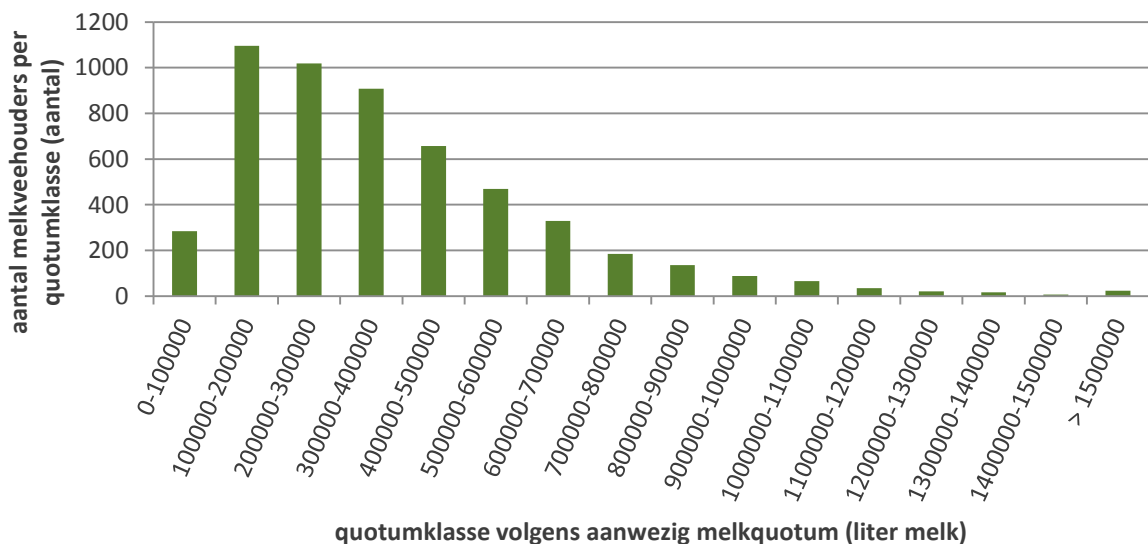
In Figuur 5 wordt de spreiding van de melkveehouders volgens leeftijd weergegeven. In 2011 is de gemiddelde leeftijd van de landbouwer 46,3 jaar, is 10% van de melkveehouders jonger dan 34 jaar en 10% ouder dan 58 jaar. De helft van de landbouwers is tussen 40 en 52 jaar. Bij 502 bedrijven is de leeftijd van bedrijfsleider niet gekend omdat ze niet onder het stelsel van een natuurlijke persoon vallen (o.a. vennootschap, landbouwvennootschap, ...).

Figuur 5: Spreiding melkveehouders volgens leeftijd in 2011 (populatie) (bron: ALV)

De verdeling volgens bedrijfsgrootte is een tweede belangrijke indicator in de beschrijving van een sector. Figuur 6 geeft het aantal bedrijven weer volgens quotumgrootte (verdeeld in klassen van 100.000 liter).

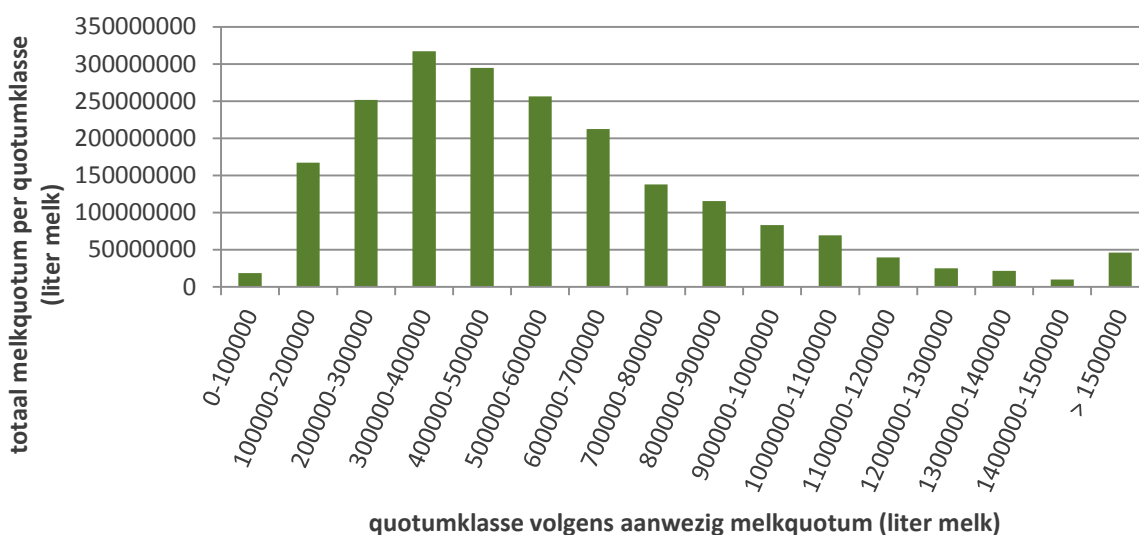
Figuur 6: Aantal melkveehouders per quotumklasse op 1 april 2012 (populatie) (bron: ALV)

Het gemiddeld melkquotum bedraagt in 2012 386.871 liter melk, de mediaan is gelijk aan 330.000 liter. Dit geeft aan dat relatief veel bedrijven een klein quotum hebben (kleiner dan gemiddeld). Een kwart van de bedrijven heeft een quotum kleiner dan 197.000 liter terwijl 10% zelfs een quotum heeft dat kleiner is dan 126.000 liter. Een kwart van de bedrijven is groter dan 507.000 liter, terwijl 10% groter is dan 720.000 liter.

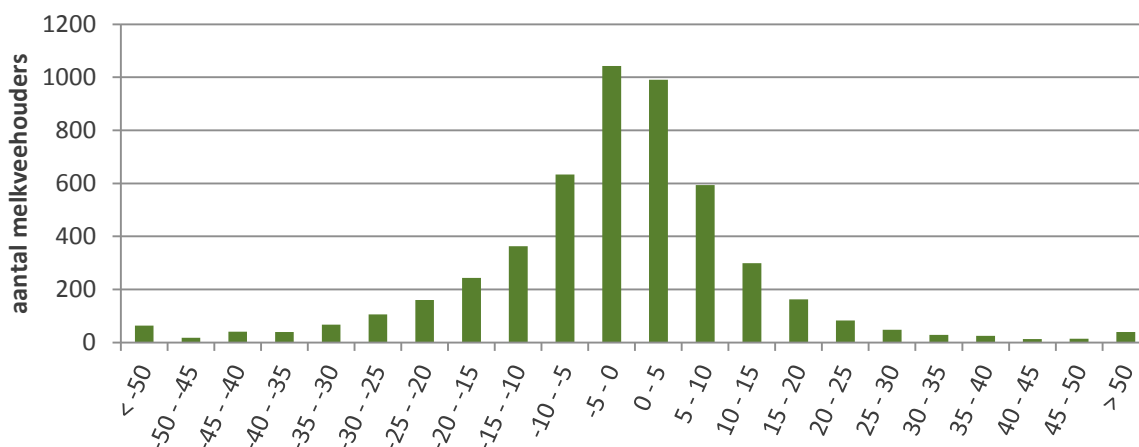
In Figuur 7 wordt het totaal quotum per quotumklasse weergegeven. Hieruit blijkt dat 50% van het quotum in handen is van bedrijven met een melkquotum van meer dan 500.000 liter en 10% van het quotum in handen van bedrijven met meer dan 1.000.000 liter. Het aantal landbouwers binnen deze klassen betreft respectievelijk 26 en 3,5% van de totale populatie. Aan de andere kant is slechts 9% van het totaal quotum in handen van bedrijven kleiner dan 200.000 liter terwijl het toch om bijna 26% van de melkveehouders gaat.

Figuur 7: Totaal melkquotum per quotumklasse (liter melk) op 1 april 2012 (bron: ALV)

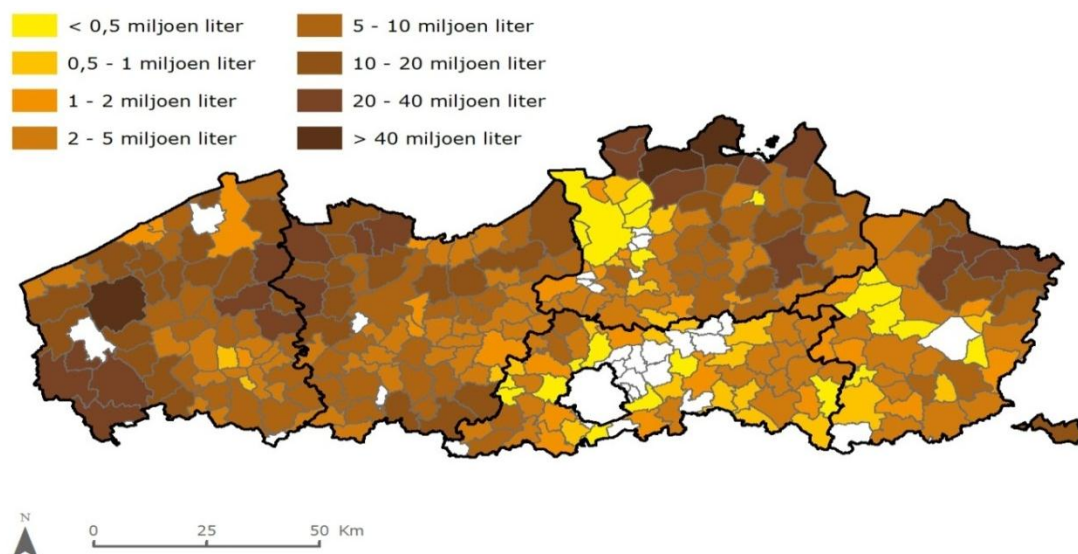
Zoals reeds aangetoond door Buysse et al. (2008) is het quotum niet exact bindend en zal er een flexibiliteit optreden van de melkproductie rond het quotum. De afwijking hangt af van de rentabiliteit van de melkproductie op het bedrijf en de kans op het betalen van een boete (Figuur 8). Voor 2010 geldt dat 52% onder het quotum zit terwijl 48% meer melkt dan zijn quotum toelaat. Iets meer dan een derde van de bedrijven blijft echter binnen een marge van 5% rond het melkquotum en 60% van de bedrijven zit binnen een marge van 10% rond het melkquotum. Op 58 bedrijven (1%) bedraagt de overproductie meer dan 50% van het melkquotum.

Figuur 8: Procentuele afwijking van de melkproductie tegenover het melkquotum (2010) (bron: ALV)

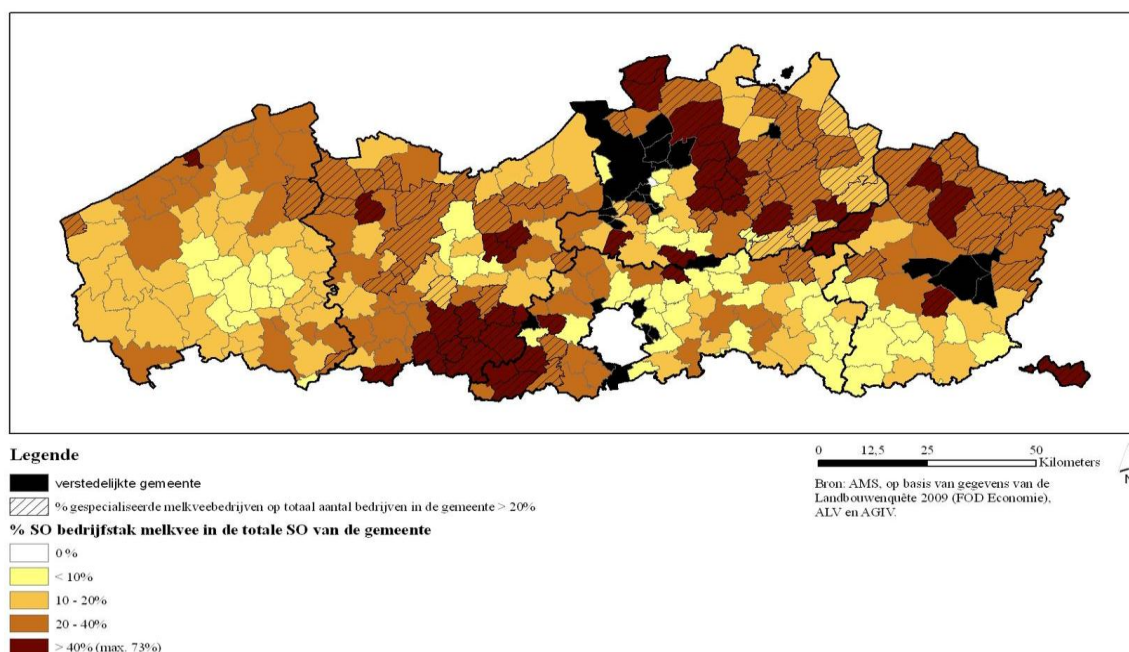

Figuur 9 geeft de spreiding van het huidig melkquotum per gemeente (situatie 1 april 2012). Daaruit blijkt dat de melkproductie sterk verspreid is over Vlaanderen met de sterkste concentratie in de gemeenten in het noorden van Antwerpen en het zuiden van West-Vlaanderen. In Vlaams-Brabant en het zuiden van Limburg is het aanwezig melkquotum het kleinst. Het economisch belang van de melkveehouderij per gemeente wordt weergegeven in Figuur 10 (situatie 2009) op basis van de standaardopbrengst berekening (SO). Hieruit blijkt eveneens dat de melkveehouderij sterk verspreid is over Vlaanderen maar dat het belang ervan het grootst is in de gemeenten in het zuiden van Oost-Vlaanderen en het centrum van Antwerpen.

Figuur 9: Totaal quotum (liter melk) per gemeente (bron: ALV)

Figuur 10: Belang van de melkveesector per gemeente op basis van standaardopbrengsten (1), 2009 (bron: AMS)

(1) Een gestandaardiseerde maat voor de economische omvang van agrarische bedrijven, gebaseerd op de opbrengst die gemiddeld op jaarbasis per gewas of diercategorie wordt behaald

In Tabel 2 tot Tabel 5 worden de bedrijfseigenschappen van de Vlaamse melkveehouderij beschreven voor de situatie in 2011.

In Tabel 2 wordt de hoeveelheid steun beschreven die jaarlijks naar de bedrijven met melkproductie gaat. In 2011 waren deze bedrijven in het bezit van net geen 200.000 gewone toeslagrechten, goed voor een totale waarde van 116,5 miljoen euro. Per bedrijf wordt gemiddeld 21.400 euro uitbetaald. De tweede belangrijkste steunmaatregel voor de melkveehouderij is de zoogkoeienpremie die goed is voor meer dan 27.000 rechten met een totale waarde van 6,5 miljoen euro. 1.350 bedrijven hebben quota voor zoogkoeien in handen. Daarnaast ontvangen net geen 1.000 bedrijven ook steun binnen pijler 1 die niet afkomstig is van gewone toeslagrechten of de zoogkoeienpremie. Het gaat hierbij om de slachtpremie kalveren, de speciale toeslagrechten, de premie voor eiwithoudende gewassen en een kwaliteitspremie. De totale steun in 2011 bedraagt 869.500 euro, goed voor een gemiddeld bedrag van 873 euro per bedrijf. Naast Pijler 1 steunmaatregelen, hebben 1.665 melkveehouders ook recht op steun uit pijler 2, goed voor een totaal bedrag van iets meer dan 2 miljoen euro.

Tabel 2: Vlaamse en Europese subsidiemaatregelen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV)

	Toeslagrechten	Zoogkoeienpremie	Pijler 1 (excl. Gewone toeslagrechten en zoogkoeienpremie)	Pijler 2 (excl. VLIF-steun)
Aantal bedrijven met steun	5.283	1.350	996	1.665
Totaal aantal rechten	199.966	27.497	/	/
Gemiddeld aantal rechten	36,72	20,4	/	/
Totale verkregen steun (€)	116.546.581	6.490.633	869.466	2.054.781
Gemiddelde steun op bedrijven die steun ontvangen (€)	21.400	4.808	873	1.234

Naast melkvee en het bijhorend jongvee zijn er in een groot aantal melkveebedrijven ook andere diersoorten aanwezig of worden andere gewassen geteeld dan deze bestemd voor de melkproductie of het bijhorend jongvee. In Tabel 3 wordt het belang van andere diersoorten aangegeven. Zo wordt op de helft van de bedrijven ook zoogkoeien gehouden. Deze bedrijven bezitten gemiddeld bijna 16 zoogkoeien, voor de hele melkveehouderij gaat het om 43.623 dieren. De tweede meest voorkomende productietak op melkveebedrijven (naast de melkveetak) is de vleesvarkenshouderij. 1.250 bedrijven hebben vleesvarkens met een totaal van 628.000 dieren. Ook de zeugenhouderij komt relatief frequent voor (743) doch aanzienlijk minder dan de vleesvarkenshouderij of de vleesveehouderij. Bedrijven met zeugen houden gemiddeld 95 zeugen aan, goed voor een totaal van 71.000 zeugen. De pluimveehouderij, tot slot, is een minder voorkomende tak (203 bedrijven). Bedrijven die de combinatie melkveehouderij – pluimveehouderij maken, hebben echter wel een aanzienlijk aantal stuks pluimvee (gemiddeld 16.500 dieren). Het totaal aantal pluimvee op melkveebedrijven bedraagt meer dan 3 miljoen stuks, goed voor meer dan 12% van het totaal aantal pluimvee in Vlaanderen.

Tabel 3: Andere dierlijke productie op de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV,VLM)

	Zoogkoeien	Pluimvee	Zeugen	Vleesvarkens
Aantal bedrijven met diersoort	2.768	203	743	1.251
Gemiddeld aantal dieren per bedrijf met diersoort	15,8	16.445	94,4	501,7
Totaal aantal dieren	43.623	3.338.227	70.918	627.587

Tabel 4 en Tabel 5 geven de geteelde gewassen weer op melkveebedrijven in 2011. Wat ruwvoeder betreft zien we dat melkveebedrijven gemiddeld 36 ha telen, goed voor bijna 200.000 ha ruwvoeder op deze bedrijven. Het grootste deel van het ruwvoederareaal bestaat uit grasland: ofwel permanent grasland (65.000 ha), ofwel tijdelijk grasland (48.000 ha). Ook maïs beslaat een aanzienlijke oppervlakte op deze bedrijven (78.000 ha). Andere ruwvoerders (voederbieten, luzerne, klaver,...) zijn goed voor een totaal areaal van bijna 6.000 ha. Het totaal areaal op melkveebedrijven bedraagt bijna 250.000 ha, wat goed is voor meer dan een derde van het totaal Vlaams areaal. Melkveebedrijven hebben naast de ruwvoederproductie nog eens 50.000 ha ter beschikking voor andere teelten. Op 3.000 bedrijven worden in totaal 27.000 ha granen geteeld. De gemiddelde oppervlakte granen op deze bedrijven bedraagt bijna 9 ha. De tweede meest voorkomende teelt zijn aardappelen met een gemiddelde oppervlakte van 6,1 ha per bedrijf en een totale oppervlakte van bijna 13.000 ha. Ook suikerbieten wordt op veel melkveebedrijven geteeld (1.000) en is goed voor in totaal 5.500 ha. Ook de productietak groenten is belangrijk binnen de Vlaamse melkveehouderij. 782 bedrijven telen in totaal 4.750 ha groenten. Tot slot zijn er ook een aantal melkveebedrijven die fruit telen (94), goed voor een totaal areaal van 200 ha.

Tabel 4: Ruwvoeder gewassen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV)

Gewascategorie	Maïs	Tijdelijk grasland	Permanent grasland	Overige voeder-gewassen	Totaal ruw-voerders	Totaal areaal
Gemiddelde gewas-oppervlakte per bedrijf met gewas (ha)	14,5	10,0	13,7	3,0	36,0	45,4
Totale gewasoppervlakte (ha)	78.132	47.645	64.593	5.941	196.311	247.678

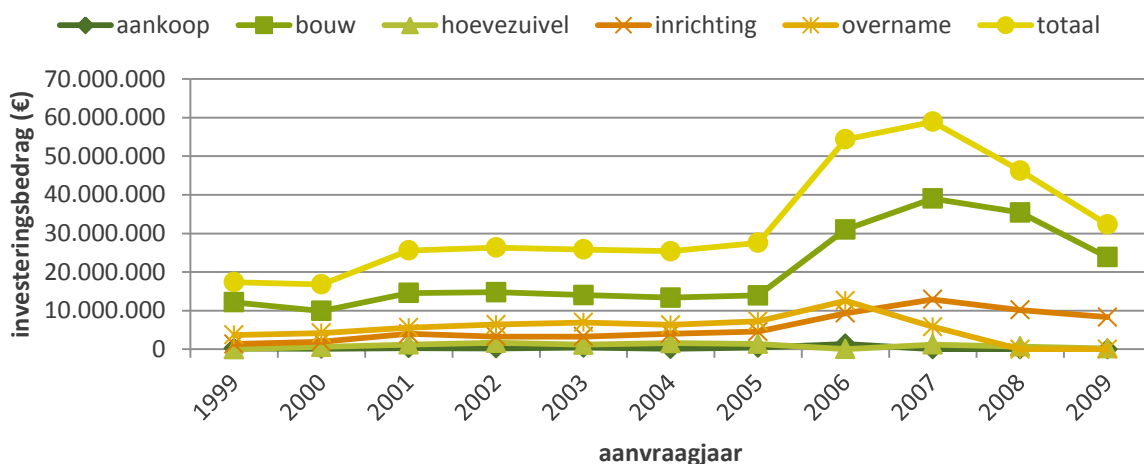
Tabel 5: Andere gewassen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV)

Gewascategorie	Granen	Aardappelen	Suikerbieten	Groenten	Fruit
Aantal bedrijven met gewas	3.048	2.103	1.059	782	94
Gemiddelde gewasoppervlakte per bedrijf met gewas (ha)	8,9	6,1	5,2	6,1	2,2
Totale gewasoppervlakte (ha)	26.996	12.863	5.489	4.751	206

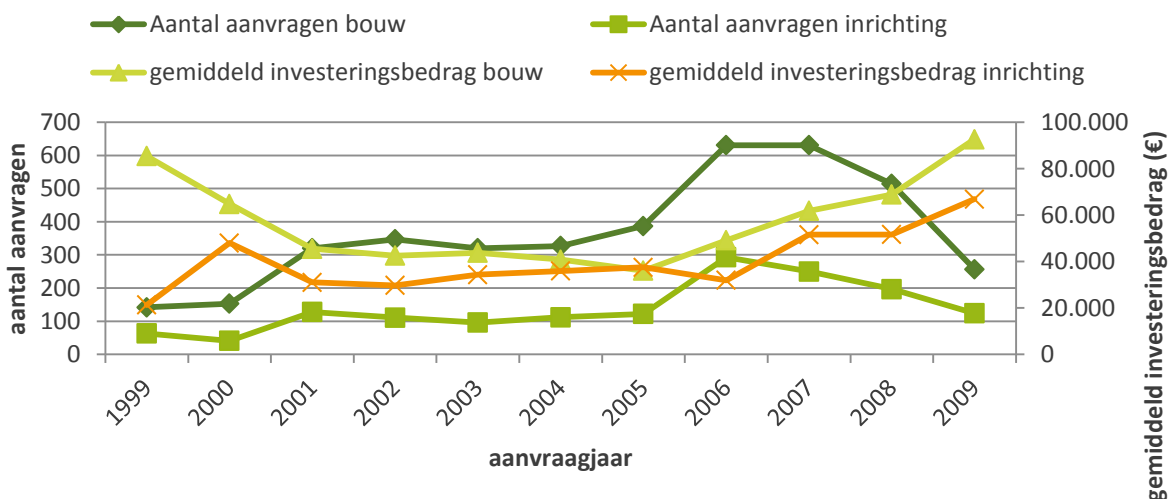
1.1.3 Investerings via het Vlaams investeringsfonds

Op basis van de VLIF-data is ook gekeken naar de investeringen die sinds 1999 zijn gebeurd en of hierin trends onderscheiden kunnen worden. Figuur 11 en Figuur 12 geven respectievelijk het totaal subsidiabel investeringsbedrag m.b.t. melkvee in de periode 1999-2009 en het aantal steunaanvragen en het gemiddeld investeringsbedrag per aanvraag voor diezelfde periode.

Figuur 11: Totaal subsidiabel investeringsbedrag gerelateerd aan melkproductie (bron: ALV, SI)

Figuur 12: Aantal steunaanvragen en gemiddeld subsidiabel investeringsbedrag voor de bouw en inrichting van melkvee- en jongveestallen (bron: ALV, SI)

Het gemiddeld investeringsbedrag kent tot 2005 een dalende trend, na 2005 neemt het toe. In 2009 lag het gemiddeld investeringsbedrag 157% hoger dan in 2005. Sinds 2004/05 is de handel in quota versoepeld met het gevolg dat in de jaren na 2004 meer quota werd verhandeld dan in de periode ervoor. Deze verhoogde structurele ontwikkeling van de sector zorgde voor een toename in het gemiddeld quotum. Dit verklaart zowel het toegenomen gemiddeld investeringsbedrag per aanvraag als de toename in het aantal aanvragen.

De jaren 2006-2007 zijn gekenmerkt door een sterke stijging in zowel het aantal aanvragen 'bouw' als aanvragen 'inrichting'. Dit heeft echter te maken met de wetgevende aspecten van de VLIF-steun waarbij 2006 het laatste jaar was in de budgettaire periode 2000-2006 waarbij meer aanvragen ingediend worden vanwege de onzekerheid van de regels in de volgende budgettaire

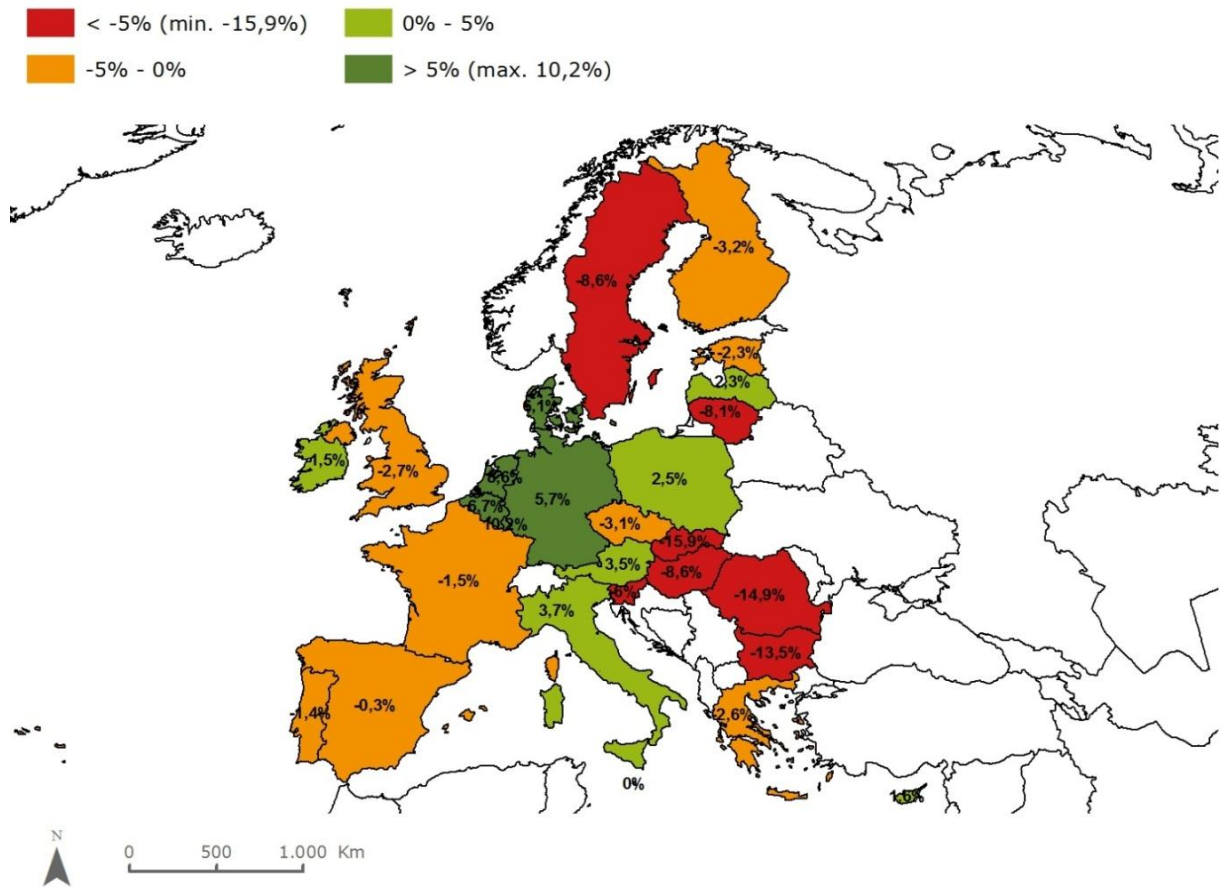
periode en het opgebruiken van het maximum investeringsbedrag binnen een budgettaire periode (in de volgende budgettaire periode staat de teller weer op nul). Voorts is er de gewijzigde aanvraagprocedure vanaf 1 januari 2007 waarbij het enkel mogelijk is steun aan te vragen vóór de start van de investering (vroeger was aanvraag mogelijk tot 6 maanden na de start). In die omstandigheden werden uiteraard heel wat aanvragen in een vroeger stadium ingediend.

1.1.4 Vlaamse melkveehouderij en zuivelindustrie binnen Europa en de wereld

Mede door de continue stijging van het welvaartspeil in de wereld, stijgt de vraag en de productie van zuivelproducten voortdurend. Sinds 2000 is de melkproductie in de wereld met een kwart toegenomen wat goed is voor een jaarlijkse stijging van gemiddeld 2,2%. Europa heeft een belangrijk aandeel binnen de totale productie al is het belang dalende. Zo was de Europese Unie goed voor bijna een kwart van de totale wereldproductie van koemelk in 2011 terwijl dit in 2000 nog 30% bedroeg (BCZ-CBL, 2012a). Ook in de wereldhandel verliest Europa aandeel ten opzichte van de sterkst groeiende regio's.

Ondanks het lagere aandeel binnen de totale wereldproductie, stijgt ook binnen de Europese Unie de melkproductie. In 2011 lag de melkproductie 2,1% hoger dan in 2010. Sinds 2005 is de melkproductie toegenomen met 3,1%. Maar dit gemiddelde verbergt een grote variatie tussen de lidstaten waarbij landen in het noorden en het zuiden van Europa aandeel verliezen en landen van midden Europa sterk aan belang winnen (Figuur 13). Zo is er enkel in Luxemburg, Nederland, België, Denemarken en Duitsland een productiestijging van meer dan 5% sinds 2006. Dit is tevens terug te vinden in de balansen van het quotumjaar 2010/2011 waarbij opvalt dat het vooral de centrale landen zijn die hun quotum bijna volledig of overbenutten terwijl landen in Zuid- en Noord Europa een gemiddeld grotere onderschrijding van hun quotum kennen. Zweden en Griekenland bijvoorbeeld, hebben een quotumonderschrijding van 20% (BCZ-CBL, 2012a). Uitzondering hierop is het meer noordelijk gelegen Ierland dat toch elk jaar flirt met de quotumgrens.

Figuur 13: Procentuele verandering in melkproductie in de verschillende EU-lidstaten in de periode 2006-2010 (bron: Eurostat)

Binnen Europa is de Vlaamse melkveehouderij eerder klein te noemen in termen van volume (1,4% van de totale productie van de EU-27). De totale Belgische melkproductie is goed voor 2,2% van de totale productie van de EU-27.

Wat omzet betreft is zowel de melkveehouderij als de zuivelindustrie een belangrijke speler binnen de Europese landbouw en voedingssector. De melkveehouderij is goed voor 14% van de totale omzet van de landbouwsector (European Commission, 2006). De zuivelindustrie op haar beurt zorgt voor 13% van de totale omzet binnen de Europese voedingsnijverheid (Euromilk, 2012). Binnen België heeft de zuivelindustrie een belang van 10% in de totale omzet van de voedingsindustrie (Fevia, 2012).

Eenzijds is het duidelijk dat de melkveesector een sector in beweging is met een duidelijke trend naar schaalvergroting. Het aantal bedrijven daalt sterk terwijl de gemiddelde melkproductie per bedrijf sterk is toegenomen. Anderzijds staat de sector onder invloed van zeer diverse beleidsmaatregelen. De (theoretische) impact van de belangrijkste beleidsaspecten wordt besproken in de volgende delen van de tekst.

1.2 De Vlaamse melkveehouderij: de juridische context

Onder andere vanwege het groot economisch, sociaal en milieukundig belang van de melkveehouderij binnen de Europese Unie is deze sector sterk onderhevig aan verschillende beleidsmaatregelen. Het is daarom nuttig de impact van diverse beleidsmaatregelen na te gaan op de structuur en het functioneren van de melkveehouderij. Deze kwalitatieve beschrijving gebeurt op basis van een literatuuronderzoek. Het eerste deel behandelt het Europees systeem van melkquota en de effecten ervan voor de sector.

1.2.1 Het Europees systeem van melkquota

1.2.1.1 Werking quotumstelsel

De invoering van het quotumstelsel in de zuivelsector gebeurde in 1984 in het kader van de Gemeenschappelijke Marktordening voor melk en zuivelproducten. De GMO voor melk en zuivelproducten (1964) had als doelstelling stabiele marktcondities te creëren voor zowel de producenten als de verwerkers van melk (Claeys et al., 2008). Door de ingevoerde steunmaatregelen steeg het aanbod echter sterker dan de vraag, wat leidde tot structurele overschotten en bijhorende budgettaire problemen. Het invoeren van het melkquotum diende het aanbod voor melk af te stemmen op de vraag en op die manier de structurele zuiveloverschotten binnen de Europese unie te verminderen (Barthelemy, 2001).

Op Europees niveau werd een basiskader gecreëerd waaraan iedere lidstaat zich moet houden maar waarin tegelijk lidstaten de vrijheid kregen om specifieke regels op te leggen, o.a. over de initiële toekenning en de verhandelbaarheid van quota.

Iedere lidstaat kreeg een nationaal referentieniveau toegewezen dat vervolgens werd verdeeld over individuele landbouwers of melkerijen. Een quotumsysteem beperkt de productie van melk binnen de beschermde Europese markt door enkel toelating tot deze markt te verlenen aan houders van een quotum en productie buiten het quotum oninteressant te maken door het opleggen van een financiële boete (de superheffing). Het boetesysteem is tweeledig waarbij eerst op lidstaatniveau wordt nagegaan of het nationaal referentieniveau is overschreden. Pas indien dit het geval is, worden individuele bedrijven die hun quotum overschreden, bestraft. Indien de totale melkproductie binnen een lidstaat het nationaal referentieniveau niet overschrijdt, zullen individuele overschrijders niet bestraft worden.

De verhandeling van quota is verboden tussen lidstaten maar binnen de lidstaten kunnen quota transfers toegelaten zijn. De randvoorwaarden voor verhandeling zijn lidstaat specifiek en kunnen wijzigen doorheen de tijd. Onder andere in Vlaanderen waren melkquota relatief vrij verhandelbaar tussen landbouwers sinds 1987/88. In de periode 1995/96 - 2003/04 kon quota echter slechts verhandeld worden via een centraal georganiseerd quotumfonds (Jespers et al., 2006). Na deze periode was er opnieuw meer flexibiliteit in quotatransfers en werden bilaterale quotatransfers tussen landbouwers opnieuw mogelijk.

1.2.1.2 Effect melkquotaregulering

Het opleggen van een quotumsysteem binnen een sector heeft onmiskenbaar een effect op de structurele veranderingen. In een doctoraat rond de impact van verhandelbare rechten (waaronder melkquota vallen) concludeert Van der Straeten (2012) dat de meeste literatuur uitgaat van een vertraagde structurele verandering. De reden voor de vertraagde structurele verandering is dat inefficiënte bedrijven langer in de sector kunnen blijven dan anders het geval zou zijn. Dit vertraagt de groei van andere bedrijven omdat groei moet gecompenseerd worden door een vermindering of stopzetting van activiteiten op andere bedrijven. De mate waarin deze structurele verandering wordt vertraagd, hangt af van de mate waarin quota vrij verhandelbaar zijn tussen landbouwers (Colman (2000), Alston (1981), Malher (1994), Asche et al (2008) and Bailey (2002)). In een volledig vrije markt zullen immers minder efficiënte bedrijven hun quotum verkopen aan de meest efficiënte bedrijven. Beperkingen op de verhandelbaarheid verhinderen deze trend en bijgevolg zal de totale sector melk produceren tegen een gemiddeld hogere

kostprijs. De mate waarin melkquota vrij verhandelbaar zijn tussen individuele landbouwers bepaalt dus in sterke mate de efficiëntie van een quotumsysteem (Van der Straeten et al., 2012).

Dit wordt tevens bevestigd door een studie van Van der Straeten et al. (2009) waarbij voor Vlaanderen werd aangetoond dat in de periode van een beperkte verhandelbaarheid van het melkquotum een significant lagere structurele verandering werd geobserveerd. Studies in andere Europese landen tonen eveneens aan dat het bestaan van quota op zich en de opgelegde beperkingen in verhandeling een negatieve invloed hebben op de structurele verandering: Hennessy et al. (2009) voor Ierland, Alvarez et al. (2006) voor Spanje en Colman (2000) en Colman et al. (2002) voor Groot-Brittannië.

1.2.1.3 Wat kan verwacht worden op basis van de theorie?

De mate waarin quotaverhandeling werd gereguleerd, bepaalt voor een groot deel de structuur van de huidige melkveehouderijsector. Vanuit een theoretisch oogpunt is het dan ook te verwachten dat bij een afschaffing van het melkquotum sterke structurele veranderingen zullen plaatsvinden. Dit wordt bevestigd door een studie van Jongeneel en Tonini (2007) en het IPTS (2009) die aantoonden dat na de afschaffing van het melkquotum een grote herstructurering van de Europese melkveehouderij kan worden verwacht. Het aantal melkveehouders zal relatief vlug afnemen terwijl de overblijvende bedrijven sterk zullen uitbreiden om de schaaleffecten te kunnen exploiteren.

De mate waarin de veranderingen zich zullen voordoen hangt echter sterk af van de mate waarin de quotamarkt in het verleden beperkt werd: in lidstaten die een sterke inmenging gekend hebben, zal een grote inhaalbeweging plaatsvinden, terwijl bij lidstaten met een meer vrije quotummarkt, de verwachte structurele veranderingen lager zijn. Naast de interne verschuivingen van de melkproductie binnen lidstaten, is het mogelijk dat de afschaffing van de melkquotering een nog grotere invloed zal hebben op de verschuivingen van melkproductie tussen lidstaten. De huidige verdeling van het quotum is namelijk gebaseerd op de situatie in de eerste helft van de jaren 80 en negeert zo 30 jaar aan evoluties binnen de diverse lidstaten. De eerste tekenen zijn nu reeds zichtbaar waarbij de meest zuidelijke en noordelijke lidstaten aan belang verliezen ten voordele van de meer centraal gelegen lidstaten.

Wat zich op bedrijfsniveau zal afspelen (concentratie van productie op efficiënte bedrijven) zal zich ook voordoen op lidstaatsniveau. Verwacht kan worden dat de melkproductie zal verschuiven van minder naar meer efficiënte regio's. Op basis van de theorie rond structurele veranderingen is echter geen uitspraak te doen over hoe de totale melkproductie binnen de EU zal wijzigen.

Groeiprognoses zijn in ieder geval zeer moeilijk te maken. Dit blijkt onder andere uit het literatuuroverzicht in Rougoor et al. (2008) waar voor Nederland de groeiverwachtingen uiteenlopen van een nulgroei tot meer dan 30%. Meerdere factoren hebben een bepalende invloed op het groei- of stopgedrag van individuele bedrijven.

1.2.2 De hervormingen binnen het GLB

1.2.2.1 Wat is het GLB?

Het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (1962) kent zijn oorsprong in het Verdrag van Rome (1958). Volgens dit verdrag kon de landbouw voortaan niet meer aan de vrijemarkteconomie worden overgelaten (Heringa, 1998). De reden hiervoor was dat Europa in deze periode te kampen had met een tekort aan voedsel tegen betaalbare prijzen (Carels & Van Gijsegem, 2003). Een beschermde markt moest een voldoende en zeker inkomen bieden aan de producenten en tegelijk de prijzen betaalbaar houden voor de consument. Sinds het ontstaan van het GLB zijn er al vier grote hervormingen doorgevoerd. Een vijfde hervorming is voorzien voor 2013. Het nieuwe GLB zal antwoord moeten bieden aan de nieuwe maatschappelijke doelstellingen, de Europa 2020-strategie en het meerjarig financieel kader (Danckaert et al., 2012).

De belangrijkste wijzigingen in het GLB wat betreft de zuivelsector vonden plaats in 2003 met een overgang van inkomenssteun op basis van marktprijzen naar rechtstreekse betalingen

(melkpremie). Vanaf 2004 werden de interventieprijzen voor boter en mager melkpoeder stelselmatig verlaagd. In 2006 werd de melkpremie opgenomen binnen de (ontkoppelde) eenmalige bedrijfstoeslag. Deze hervormingen hebben geleid tot een daling van het structureel overaanbod (vanaf 2004) en hebben bijgedragen tot een beter evenwicht tussen vraag en aanbod. De melkprijzen in de EU zijn geleidelijk naar de wereldmarktprijzen toegegroeid. Het effect is wel dat de melkprijzen nu meer onderhevig aan schommelingen op de wereldmarkt (met hoge prijzen in 2007-2008 en lage prijzen in 2009) (Jongeneel et al., 2011).

1.2.2.2 Wat kan verwacht worden op basis van de voorstellen van de Europese Commissie?

De eerste voorstellen van de op stapel staande hervormingen zijn al beschreven in eerdere AMS rapporten (Danckaert et al (2012) en Deuninck en Vrints (2012)). De grootste wijzigingen vinden plaats binnen pijler 1 (markt en inkomenssteun) en kunnen worden samengevat in drie grote lijnen: 1) de toeslagrechten zouden niet langer volgens een historisch maar regionaal model worden toegekend. Hierbij wordt de totale rechtstreekse steun in een regio uitgemiddeld over het totaal aantal hectaren in die regio. Waar vroeger de waarde van de toeslagrechten kon verschillen tussen bedrijven, wordt deze in een regionaal model gelijk over alle hectares, 2) als gevolg van een grotere convergentie tussen de lidstaten zal Vlaanderen een deel van zijn rechtstreekse steun verliezen, en 3) zou er een differentiering van de totale enveloppe rechtstreekse steun komen waarbij 30% gaat naar een vergroeningspremie, 2% naar jonge landbouwers en een niet nader bepaald percentage naar kleine landbouwers en gekoppelde steun (0, 5 of 10%). Het gaat hier echter over de eerste voorstellen. Momenteel vindt er discussie plaats binnen de Europese raad en het Europees parlement. De uiteindelijke uitkomst is bijgevolg onzeker.

Deze hervorming treft vooral de melkveehouders waarbij afhankelijk van het scenario 80 tot 86% van de bedrijven zal inleveren aan rechtstreekse steun. Daarbij zijn het vooral de meer productieve (liter melk per koe), meer intensieve (grootvee-eenheden per hectare) en bedrijven met een hogere initiële waarde per toeslagrecht die het hardst getroffen worden (Deuninck & Vrints, 2012).

Ook in Nederland is recent een impactanalyse gemaakt van de nieuwe voorstellen van het GLB (Zijlstra et al., 2011). Ook hier was de conclusie dat het vooral de intensieve melkveehouders (liter per ha) en bedrijven met een hoge initiële waarde per toeslagrecht zijn die het meest verliezen aan de nieuwe voorstellen.

1.2.3 Het Zuivelpakket

Als gevolg van de crisis in de melkveehouderij in 2008-2010 en met het oog op de afschaffing van het systeem van melkquota werd de High Level Group rond melk gecreëerd met als doel middellange en lange termijn maatregelen voor te stellen voor het stabiliseren van de interne markt en het producenteninkomen en om de transparantie binnen de keten te verhogen. Hun aanbevelingen vormden de basis voor het Zuivelpakket dat medio 2012 in werking is getreden. Het zuivelpakket legt regels op voor de oprichting van producentenorganisaties en interbrancheorganisaties, voor het opstellen van contracten en voor het verbeteren van de transparantie.

Met het oog op het versterken van de marktpositie van de individuele melkproducenten is het toegelaten zich te organiseren in producentenorganisaties. Deze organisaties kunnen optreden als onderhandelingspartners naar de zuivelindustrie toe. Producentenorganisaties zijn aan een aantal regels onderhevig. Zo mogen ze onder andere maximaal 33% van de nationale productie omvatten en 3,5% van de EU productie.

Het Zuivelpakket biedt tevens de mogelijkheid te werken met contracten tussen producent en afnemer. Op deze manier kan een stabiel producenteninkomen worden gevormd, is de producent zeker van melkafname en de zuivelindustrie zeker van voldoende melktoevoer. Het is de lidstaat zelf die beslist of het werken met een contract verplicht wordt. Eens de lidstaat een contract verplicht, dient hierin zowel de prijs, volume als duur in opgenomen te worden. Het contract dient

schriftelijk te worden afgesloten vóór de levering. Bij lidstaat overschrijdende melkleveringen gelden de regels van het grondgebied waar de melk geleverd wordt.

Een tweede maatregel tot stabilisering van de interne markt is de mogelijkheid tot het oprichten van een inter-brancheorganisatie. Deze hebben tot doel de verschillende actoren in de zuivelketen bijeen te brengen.

1.2.4 Het Vlaams Mestbeleid

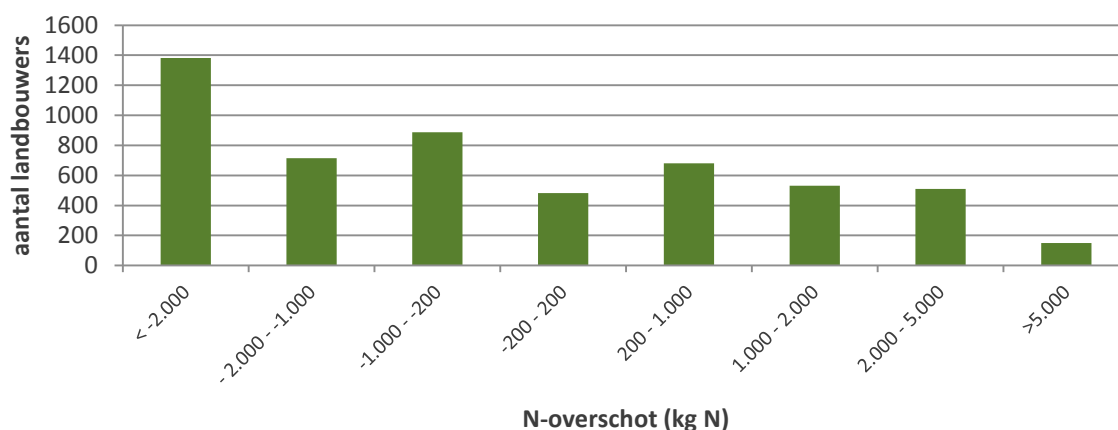
Het Vlaams mestbeleid vindt zijn oorsprong in de Europese nitraatrichtlijn (91/676/EU), aangevuld met specifieke doelstellingen vanuit de kaderrichtlijn water (2000/60/EG) en de NEC richtlijn (2001/81/EG).

De nitraatrichtlijn is een Europese richtlijn die tot doel heeft de grond- en oppervlakte wateren te beschermen tegen nitraatuitloging vanuit agrarische bronnen. De waterrichtlijn heeft tot doel de voorraden en de algemene kwaliteit van water veilig te stellen. De NEC richtlijn heeft tot doel verzuring en troposferische ozonvorming aan te pakken.

Het Vlaams mestbeleid is in 1991 gestart met de invoering van het mestdecreet. Het mestdecreet was gebaseerd op het opleggen van algemene bemestingsnormen die enkel een spreiding van de geproduceerde mest over gans Vlaanderen tot doel had. Bemestingsnormen zijn uitgedrukt in kg stikstof (N) per hectare of fosfaat (P_2O_5) per hectare en beperken bijgevolg de hoeveelheid mest die op het land kan worden gebracht. De daaropvolgende jaren werden deze bemestingsnormen verfijnd en stelselmatig verstrengd. In 2011 werd de voorlopig laatste wijziging doorgevoerd (MAP IV) waarbij de focus hoofdzakelijk op het verlagen van de fosfaatbemestingsnormen lag. Tegelijk is er de mogelijkheid tot het aanvragen van derogatie waarbij onder bepaalde voorwaarden een hogere stikstofbemestingsnorm kan worden toegepast en dus mest op het land kan worden gevoerd. Hierbij mag het enkel gaan om het toedienen van mest van graasdieren (waaronder melkkoeien) op teelten met een hoge stikstofbehoefte en een lang groeiseizoen (bv. Gras en maïs met een voorsnede gras). Deze derogatiemaatregel is van groot belang voor de rundveehouderij. In 2011 werden de kosten m.b.t. mestafzet hierdoor verlaagd met 8,5% (Van der Straeten, 2012).

Als we kijken naar de verdeling van de bedrijven volgens het mestoverschot (Figuur 14) valt op dat ruim een derde van de melkveebedrijven een overschot aan rundermest heeft van meer dan 200 kg N. 12% van de melkveehouders heeft een overschot aan rundermest van meer dan 2.000 kg N. Daarnaast heeft 2,8% van de landbouwers een overschot aan bemestingsruimte voor rundermest van meer dan 5.000 kg.

Figuur 14: Aantal melkveebedrijven volgens bedrijfsmatig overschot aan rundermest (N-productie uit rundermest verminderd met de mestafzetruimte volgens bemestingsnormen MAP IV) (geen rekening houdende met andere mesttypes op het bedrijf) (bron: VLM, Mestbank)

Parallel met het systeem van bemestingsnormen zijn ook de NERs ingevoerd. In 2000 werd het zogenaamde nutriëntenhalte van kracht waarbij landbouwers slechts zoveel dieren mochten houden als de hoeveelheid die is toegelaten door het nutriëntenhalte. De nutriëntenhalte was gekoppeld aan een exploitatie en was niet verhandelbaar tussen landbouwers. Bijgevolg konden bedrijven niet groeien en zorgde dit voor een sterke rem op de structurele ontwikkeling van de sector. In 2007 werd deze nutriëntenhalte verhandelbaar gemaakt tussen landbouwers en werd de naam veranderd in nutriëntenemissierechten (NERs). NERs kunnen beschouwd worden als een productiequotum omdat het de productie van nutriënten beperkt en daardoor het aantal te houden dieren. NERs zijn opgesplitst in 4 categorieën: runder-, varkens-, pluimvee- en andere NERs. Zolang NERs op het oorspronkelijk bedrijf blijven, kunnen NERs vrij ingevuld worden door het houden van om het even welke diersoort. Na verhandeling van NERs treedt er een tussenschot op waarbij enkel diersoorten kunnen gehouden worden binnen een bepaalde diercategorie.

Sinds de invoering van NERs kunnen individuele bedrijven groeien door het aankopen van NERs van andere bedrijven. Sinds 2009 is er daarenboven groei mits mestverwerking mogelijk waarbij de veestapel mag toenemen op voorwaarde dat de extra geproduceerde mest verwerkt wordt.

Het mestbeleid werkt bijgevolg op 2 niveaus. Enerzijds wordt de productie van nutriënten geregeld door de NERs, anderzijds wordt ook het gebruik van nutriënten op het land geregeld door het opleggen van bemestingsnormen.

Beide aspecten van de mestwetgeving hebben een belangrijke impact op het functioneren van de sector, meer bepaald op de structuur, competitiviteit en efficiëntie van de Vlaamse landbouwsector (o.a. Lauwers, 1994, Deuninck, 2006 en Van der Straeten, 2012).

1.3 De Vlaamse melkveehouderij na 2015?

De komende jaren zal zowel de melkveehouderij en de zuivelindustrie te maken krijgen met (verregaande) beleidswijzigingen zoals de afschaffing van de melkquota, de hervorming van het GLB en de invoering van het zuivelpakket. Sinds 2004 is de melkveehouderij minder ondersteund en zijn de marktprijzen meer afhankelijk van de wereldmarktprijs (Dillon et al., 2006). Waar in het verleden voor de competitiviteit van individuele melkveebedrijven en regio's vooral naar kosten efficiëntie kon worden gekeken, spelen nu ook andere factoren een rol zoals technologische ontwikkeling, milieuomstandigheden, dierenwelzijn, schaalvoordelen en de competitiviteit van de verwerkingsindustrie (Dillon et al., 2008). ABN-AMRO (2012) noemt ruimte (fysieke en milieu), rendement en ambitie als meest bepalende factoren voor de omvang van de melkveehouderij na 2015 en stelt dat deze factoren sterk kunnen verschillen, zowel op sector als op bedrijfsniveau.

Niettegenstaande het groter belang van andere factoren in het meten van competitiviteit worden vele impactanalyses over de verwachte melkproductie grotendeels gebaseerd op de huidige quotumrente, i.e. de winst per liter melk. Zo heeft de Europese Commissie voorspellingen gemaakt over de melkproductie in 2020 (IPTS, 2009). Hieruit blijkt dat de totale melkproductie in de Europese unie zal toenemen met 4,4%. Er zijn echter grote regionale verschillen die grotendeels afhankelijk zijn van de verschillen in quotumrente. Voor België/Luxemburg wordt een productieverhoging van 12,2% vooropgesteld. De gemiddelde melkprijs zou hierbij dalen met 14,3% in België en met 9,8% voor de totale EU.

Een aantal studies houdt echter wel rekening met andere factoren dan kostenefficiëntie. Volgens Van Well en Rougoor (2008) zal er bijvoorbeeld in Nederland geen trendbreuk in de structurele groei komen na 2015. Op bedrijfsniveau spelen bewustwording, schaal sprongen, inpasbaarheid en organisatievermogen een grote rol. Op sectorniveau spelen de randvoorwaarden waarin de melkveehouders moeten opereren, het aantal bedrijven en de beschikbaarheid van productiefactoren een rol. De auteurs stellen dat de melkproductie niet alleen beperkt wordt door het melkquotum maar dat de ander genoemde factoren ook een rol spelen. Zo zal groei vaak gepaard gaan met een schaal sprong. Een typisch voorbeeld hiervan is dat groei vaak gepaard gaat met het bouwen van een nieuwe stal. Om de afschrijvingskosten per liter melk zo laag mogelijk te houden, zal men opteren zoveel mogelijk dieren in deze stal te plaatsen, wat dus een schaal sprong

inhoudt. Deze schaa sprong is echter niet door iedereen te maken. Zo vereisen grotere bedrijven meer managementvermogen en de inbreng van (veel) meer productiefactoren. Het is daarom niet voor elk bedrijf weggelegd sterk te groeien. Bovendien spelen op sectorniveau ook de mestmarkt en andere opgelegde milieu doelstellingen. Zo toonden Rougoor et al. (2008) aan dat een groei in de melkveehouderij in Nederland tot een mestoverschot zal lijden (zeker wat fosfaat betreft) en dat de groei in melkproductie niet te rijmen valt met het halen van de NEC- richtlijn.

Ook in Vlaanderen spelen deze milieudoelstellingen een belangrijke rol. Het Vlaams mestbeleid vormt een belangrijke beperking voor de melkproductie door zowel het hanteren van NERs als het opleggen van bemestingsnormen. Van der Straeten et al. (2008) simuleerde de maximale groei binnen MAP III en concludeerde dat onder bepaalde scenario's de melkproductie kan stijgen met bijna 60%. De grootste beperkende factor zijn de NERs en meer bepaald de mate waarin de beschikbare NERs aanwezig zijn of verhandeld worden naar bedrijven met groei-intenties. In 2008 waren NERS reeds beperkend voor 16,2% van de melkveehouders. Tegelijk konden 68,9% van de bedrijven groeien met meer dan 20%. In 2011 berekende Van der Straeten et al. (2011) dat in 2009, sterk gespecialiseerde en gespecialiseerde runderbedrijven een gezamenlijk tekort van 1,84 miljoen NERs hadden (op bedrijfsniveau). Tegelijk was er in dezelfde categorie bedrijven een overschot van 19,90 miljoen NERs. Een berekening specifiek voor de melkveehouderij is hierbij niet gebeurd. Op sectorniveau mag het groeipotentieel dan ruim zijn, op bedrijfsniveau zullen veel bedrijven snel op een limiet stuiten. Buysse et al. (2012) heeft daarenboven aangetoond dat de NER-markt verre van perfect is en dat bepaalde handelsbeperkingen leiden tot een inefficiënte allocatie van NERs tussen de bedrijven. Het groeipotentieel van 60% kan dan ook gezien worden als een theoretische bovengrens. In de praktijk zal het groeipotentieel binnen de NERs aanzienlijk lager liggen.

Daarnaast zijn ook de mestafzetkosten een belangrijke factor. Bij stijgende melkproductie zullen de mestafzetkosten voor de landbouwer stijgen: enerzijds door de extra mestproductie op het eigen bedrijf en anderzijds door de hogere prijs per mestafzetrecht door de toegenomen competitie voor mestafzetrechten. De mate waarin de toegenomen prijs voor een mestafzetrecht een rol speelt in het uitbreidingspotentieel hangt af van de netto opbrengst per liter melk. Voor bedrijven met een lage netto opbrengst zal de prijs per mestafzetrecht sneller beperkend worden dan voor bedrijven met een hogere netto-opbrengst (Van der Straeten et al. 2008). Recent zijn door de invoering van MAP IV deze kosten al sterk toegenomen en dan zeker voor de rundveebedrijven (Van der Straeten, 2012). Bovendien zijn rundveebedrijven vaak sterk afhankelijk van de derogatiemaatregel (Van der Straeten et al., 2012). Een niet verlenging van de derogatiemaatregel in 2015 kan dan ook een sterk verhogend kosteneffect hebben voor de mestafzet van rundveebedrijven. Ook in Nederland werd aangetoond dat mestafzet een beperkende factor zal worden in de toekomstige bedrijfsvoering. Veenstra & Vessies (2008) simuleerden dat bij een constant areaal, melkveebedrijven na 2015 hun melkproductie maximaal zullen verhogen tot wanneer de productie-intensiteit (liter melk/ha) maximaal zo groot is dat net alle mest kan worden afgezet op eigen grond. Op basis hiervan kan opnieuw besloten worden dat de derogatiemaatregel een belangrijke impact zal hebben op de te realiseren groei.

De aanpassingen binnen het GLB zullen daarenboven een impact hebben op het inkomen van de melkveehouder (Danckaert et al., 2012). Voor de Nederlandse situatie hebben Jongeneel et al. (2011) de effecten van het nieuwe GLB voor de melkveehouderij al doorgerekend. Ze stellen dat de hervormingen geen invloed zullen hebben op de marktsituatie. Ze verwachten geen verandering in de totale melkproductie hoewel ze aanpassingsreacties op bedrijfsniveau niet uitsluiten. Smit et al., (2006) en Zijlstra et al. (2011) stelden vast dat wijzigingen in het GLB geen invloed hebben op de gevolgde bedrijfsstrategie en dat schaalvergroting de belangrijkste strategie blijft voor de Nederlandse landbouwer.

Door de afbouw van de beschermingsmechanismen in het GLB moet de landbouwer werken in een meer prijsvolatiele markt. Sinds de invoering van het melkquotum in 1984 was de melkprijs, uitgezonderd van de seizoensvariaties, min of meer een constant gegeven voor de landbouwer. Het GLB zorgde voor een beschermde markt met relatief hoge prijzen, die zich onafhankelijk van de situatie op wereldmarkt vormden. Deze stabiele marktprijs lijkt definitief verdwenen sinds 2007.

Van Winsen et al (2011) stellen dat de oorzaken hiervan tweeledig zijn. Enerzijds is door de afbouw van de bescherming van het GLB de prijsvorming minder onafhankelijk van de wereldmarktprijs en dus meer onderhevig aan veranderingen hierin. Anderzijds ontstonden net in deze periode grotere schommelingen op de wereldmarkt van landbouwproducten (o.a. door veranderingen in de vraag en een toegenomen internationalisering en liberalisering van de handel). Voorts geven de auteurs aan dat speculatie op landbouwgrondstoffen, de opkomt van de bio-energiemarkt en veranderingen doorheen de waardeketen andere verklaringen voor de geobserveerde prijsschommelingen kunnen zijn. Volgens Bouamra-Mechemache et al. (2008) en Jongeneel et al. (2010) zal deze toegenomen onzekerheid in de marktprijzen niet verminderen en zal de landbouwer in zijn bedrijfsvoering bijgevolg rekening moeten houden met de toegenomen volatiliteit in prijzen. Deze volatiliteit kan zich zowel voordoen langs de input- (ruwvoeder- en krachtvoederprijzen als langs de outputzijde (melkprijzen).

2 DATA & METHODOLOGIE

De resultaten in dit document zijn gebaseerd op een enquête die is gevoerd bij de Vlaamse melkveehouders aangevuld met informatie verkregen uit interviews met diverse actoren binnen de zuivelsector.

Daarnaast bestond de studie uit een aantal diepte-interviews bij zuivelverwerkers, banken en experts. De hierbij verkregen informatie werd gebruikt als aanvulling of verklaring van de resultaten van de enquête.

Hierna wordt kort ingegaan op een aantal methodologische aspecten.

2.1 Enquête bij melkveehouders

2.1.1 Sampling methode

De samplingmethode is gekozen in functie van het verkrijgen van een representatieve sample voor de hele Vlaamse melkveesector. De hiervoor gebruikte criteria zijn het bedrijfsquotum voor melk als maatstaf voor de bedrijfsgrootte en de leeftijd van de melkveehouder.

De sampling procedure verliep in 2 stappen. In een eerste stap werden alle melkveehouders die beschikken over een emailadres (gekend bij ALV) gecontacteerd via een elektronische mail. In een tweede fase werden bijkomende enquêtes via de post verstuurd naar de groepen melkveehouders (combinatie leeftijd en grootte van het melkquotum) die ondervertegenwoordigd zijn in het ALV-emailbestand. Het ging vooral over kleinere bedrijven met een oudere bedrijfsleiders.

Via de mailinglijst werden 3.556 melkveehouders bereikt, 350 melkveehouders kregen een enquête toegestuurd via de post. De enquête is opgestuurd in de eerste week van april 2012 en is afgesloten op 1 mei 2012.

2.1.2 Inhoud

De enquête peilt naar de plannen die melkveehouders hebben in een periode van zes jaar, tot 2018. De tijdshorizon loopt bijgevolg verder dan 2015 (het jaar van de quotumafschaffing) wat toelaat veranderingen die plaatsvinden kort na de quotumafschaffing eveneens in kaart te brengen. De enquête bevat 21 vragen die ingaan op diverse aspecten van de melkveetak binnen het landbouwbedrijf. Een eerste groep vragen handelt over de huidige bedrijfsvoering en bestaat uit voornamelijk open vragen (bv. wat is uw huidig melkquotum?). Een tweede groep vragen peilt naar de toekomstige bedrijfsvoering met onder meer de vraag welke bedrijfsaspecten de toekomstige bedrijfsvoering zullen bepalen. In een derde groep vragen wordt een overzicht gevraagd van de gemaakte en geplande investeringen. Het volgende deel vragen handelt over de impact van het mestbeleid en de consequenties die eventuele wijzigingen in het mestbeleid en GLB kunnen hebben op de bedrijfsvoering. De vierde groep vragen peilt naar de relatie melkveevleesvee en de laatste groep vragen peilt naar de verwachtingen van de relatie met de zuivelsector. De enquête verstuurd via de post is ter informatie opgenomen in bijlage 2.

In de enquête werd gebruik gemaakt van open vragen, meerkeuze vragen en vragen op basis van een Likertschaal waarbij de respondent een uitspraak moet maken over een bepaalde stelling (vb 1= zeker niet ; 2= waarschijnlijk wel; 3= misschien wel; 4= waarschijnlijk wel; 5=zeker wel).

2.1.3 Representativiteit van de steekproef

In totaal hebben 1.201 melkveehouders de enquête ingevuld. Hiervan konden 40 landbouwnummers niet gekoppeld worden, bijgevolg wordt enkel verder gewerkt met 1.161 bedrijven. In Tabel 6 wordt het belang van de steekproef binnen de totale populatie weergegeven.

Tabel 6: Belang van de sample in de totale populatie

	sample	Populatie	Percentage (%)
Aantal melkveehouders	1.161	5.338	21,75
Melkquotum (1 april 2012) (miljoen liter)	519,72	2.065,12	25,17
Totale oppervlakte bedrijven (2010) (ha)	53.266	222.411	23,95
Aantal dieren (2010) (stuks)	53.429	213.918	24,98

De steekproef vertegenwoordigt 21,75% van de totale populatie van de melkveehouders, wat veel is voor een enquête. In totaal bezitten ze 25% van het totaal melkquotum, bijna 24% van de totale oppervlakte gebruikt door melkveehouders, en bijna 25% van de geregistreerde melkkoeien. De gemiddelde quotumgrootte in de sample is met bijna 450.000 liter 60.000 liter hoger dan het populatiegemiddelde. Gemiddeld is de landbouwer binnen de sample een jaar jonger dan het populatiegemiddelde. Ook bevat de sample bedrijven die gemiddeld een iets hogere productiviteit hebben dan wat geldig is voor de gehele populatie. In de sample zitten dus iets meer grotere, meer productieve en jonge bedrijven dan wat als gemiddeld kan beschouwd worden in de populatie.

De steekproef heeft een sterke representativiteit voor de populatie op basis van de door ons gebruikte criteria in de sampling methode (combinaties quotumgrootte – leeftijd) waarbij voor elke combinatie voldoende bedrijven in de sample zitten.

Ook wat de regionale verdeling betreft is de sample een representatieve weergave van de totale populatie. Enkel wat betreft de verdeling volgens afnemer (private of coöperatieve zuivelfabriek) wijkt de sample wat af van het populatiegemiddelde: 32,5% van de sample levert aan private melkerijen terwijl dit voor de populatie 40,7% bedraagt.

Voor details over de representativiteit van de sample wordt verwezen naar bijlage 1. Hierin wordt de representativiteit van de sample volgens respectievelijk de combinatie melkquotum-leeftijd, regio en melkafnemers weergegeven.

2.2 Diepte-interviews

Voor de zuivelverwerkers werd de koepelorganisatie BCZ geïnterviewd als ook Milcobel, Campina, Danone en Inex. Voor de banksector werden interviews afgenomen bij BNP-Paribas Fortis, landbouwkrediet en KBC. Daarnaast vonden ook bij Boerenbond, ABS en SBB diepte-interviews plaats.

In de diepte-interviews is gepeild naar de verwachtingen die de organisaties en instellingen hebben over de situatie in de zuivelmarkt in de periode 2012-2018 en hoe zij concreet zullen handelen in de komende periode. Het doel van de diepte-interviews was enerzijds een beeld te krijgen over de belangrijkste visies die er bestaan in en over de zuivelsector. Anderzijds worden ze gebruikt als aanvulling op de resultaten van de enquête. Zo dient de verkregen informatie uit de diepte-interviews om de bekomen resultaten van de enquête te interpreteren en te plaatsen binnen de verwachtingen en plannen van de andere spelers in de zuivelketen. De resultaten werden ook gebruikt voor het opstellen van een SWOT-analyse.

2.3 Andere bedrijfsgegevens

De enquête peilt naar de plannen van melkveehouders in een gewijzigde beleidscontext en de bepalende factoren voor de melkveesector in het algemeen en het eigen bedrijf in het bijzonder. De verkregen resultaten worden aangevuld met de beschikbare administratieve data van het Agentschap voor Landbouw en Visserij (ALV), de mestbank (MB) en de VLIF databank. Het gaat

hierbij hoofdzakelijk over data over de bedrijfsvoering, zoals de melkproductie, het aantal dieren, de geteelde oppervlakte, de productierechten en het geïnvesteerd kapitaal met VLIF-steun.

In de volgende 2 delen worden achtereenvolgens de resultaten besproken van de enquête bij melkveehouders en de informatie verkregen uit de diepte-interviews.

3 RESULTATEN VAN DE ENQUÊTE BIJ MELKVEEHOUDERS

De enquête peilt naar de toekomstplannen van de melkveehouders in de komende periode van 6 jaar (tot 2018). Deze periode belooft een onzekere periode te worden waarin veel beleidswijzigingen worden doorgevoerd. Vele van deze wijzigingen veranderen drastisch de context waarin de melkveehouder moet werken.

De belangrijkste wijziging is ongetwijfeld de afschaffing van het systeem van melkquota vanaf 2015. Dit geeft elke melkveehouder de kans zijn melkproductie te verhogen. Niet elke melkveehouder zal echter zijn melkproductie doen toenemen. Een deel van de melkveehouders zal zijn huidige productie willen behouden terwijl anderen ervoor kiezen hun melkproductie af te bouwen of zelfs volledig te stoppen.

Bij een (aanzienlijke) stijging van de melkproductie zullen andere beperkingen worden gestuit zoals land, huisvesting, NERs, kapitaal of arbeid optreden. Een groei van de melkproductie zal hierdoor vaak gepaard gaan met aanzienlijke investeringen.

De onderzoeksdoelstellingen zijn dan ook na te gaan hoeveel landbouwers er willen groeien, hoeveel de melkproductie zal toenemen, wat de beperkende factoren zijn en welke investeringen reeds gebeurd zijn en zullen gebeuren. Dit alles aangevuld met hoe zij staan tegenover een aantal zaken m.b.t. de relatie met hun zuivelafnemer, beleidsmaatregelen en de situatie op de wereldmarkt.

3.1 De toekomstplannen van de landbouwer

Tabel 7 geeft de verdeling van de sample weer per postquotumstrategie. Bijna 7% geeft aan te zullen stoppen, 0,35% geeft aan hun melkproductie te zullen laten dalen, bijna 24% geeft aan hun melkproductie constant te houden en bijna 70% geeft aan te zullen groeien.

In de verdere analyses wordt onderscheid gemaakt tussen landbouwers die aangeven dat hun melkproductie de komende 6 jaar zal groeien, dalen, stabiel blijven of stoppen. Dit wordt aangegeven als de postquotumstrategie.

Tabel 7: Aantal bedrijven per postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)

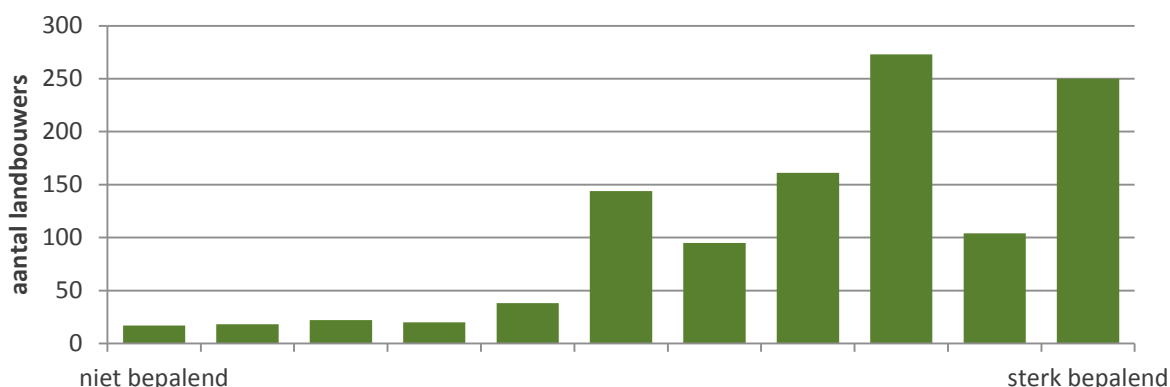
Postquotumstrategie	Aantal bedrijven	Percentage
Stoppers	77	6,7
Dalers	4	0,4
Stabiele productie	275	23,8
Stijgers	800	69,2
Totaal	1.156	100

Het aantal bedrijven dat aangeeft te zullen stoppen is hoogstwaarschijnlijk een onderschatting. Uit de trends uit de voorbije jaren blijkt dat het aantal melkveebedrijven jaarlijks daalt met 5 tot 7% met een gemiddelde van 5,80% de laatste 5 jaar. Op basis van dit gemiddelde zouden minstens 221 bedrijven in de sample moeten stoppen tegen 2018 (als geen starters verondersteld worden).

Tevens is het interessant te weten hoe bepalend landbouwers het melkquotum ervaren voor hun huidige bedrijfsvoering. Dit wordt weergegeven in Figuur 15. Hierbij valt op dat de meeste

landbouwers het melkquotum tamelijk tot sterk bepalend vinden. Gemiddeld scoren de landbouwers de mate waarin het quotum bepalend is voor hun bedrijfsvoering als 7,3 (op een schaal van 10). 70% van de landbouwers geeft hierbij een score van meer dan 7 op 10.

Figuur 15: Mate waarin landbouwers het melkquotum bepalend vinden voor hun huidige bedrijfsvoering (bron: zuivelenquête, 2012)

Ondanks dat het melkquotum als bepalend wordt ervaren gaat slechts 44,7% van de landbouwers akkoord met de afschaffing van het melkquotum. Tabel 8 geeft aan hoeveel landbouwers al dan niet akkoord gaan met de afschaffing van het melkquotum per postquotumstrategie.

Tabel 8: Aantal landbouwers per postquotumstrategie die wel of niet akkoord gaan met afschaffing melkquotum (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotumstrategie	akkoord	niet akkoord	totaal
Dalers	0 (0%)	4 (100%)	4
Stabiele productie	62 (22,7%)	210 (77,2%)	272
Stijgers	414 (52,4%)	376 (47,6%)	790
Totaal	476 (44,7%)	590 (55,3%)	1.066

Zo geven ook 47,6% van de bedrijven die plannen te stijgen aan dat ze niet akkoord gaan met de afschaffing van het melkquotum. Deze melkveehouders kunnen gebruik maken van de afschaffing van het melkquotum om hun productie uit te breiden maar hadden toch liever een gereguleerde markt gehad. Het percentage landbouwers dat voor een afschaffing van het quotum is, ligt wel een stuk hoger dan bij de bedrijven met een constante productie waar slechts 22,7% van de landbouwers akkoord gaat met de afschaffing van het melkquotum. Melkveehouders die niet plannen te groeien hebben persoonlijk geen enkele baat bij de afschaffing van het quotum en zijn daardoor vaker gekant tegen de afschaffing.

3.1.1 Melkproductie anno 2018

De belangrijkste output van de enquête is een kwantificering van de groei-intenties van de melkveehouders in de volgende 6 jaar. Tabel 9 geeft weer hoeveel extra melk de bedrijven aangeven te zullen produceren in 2018. Hierbij zijn enkel de bedrijven opgenomen in de enquête die expliciet hebben aangegeven met hoeveel liter hun melkproductie zal wijzigen.

Tabel 9: Verwachte productie van de sample in 2018 (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotumstrategie	Aantal bedrijven	Totale productie 2011/12 (miljoen liter)	Gemiddelde productie 2011/12 (liter)	Totaal intentie (miljoen liter)	% verschil t.o.v. productie 2011/12	productie 2018 (2) (miljoen liter)
Stoppers	77	13,54	175.824	-13,54	-100,0	0
Dalers	4	2,34	585.750	-0,80	-34,1	1,54
Stabiele productie	275	102,500	374.097	0	0,0	102,50
Stijgers (1)	566	317,14	560.311	144,72	45,6	461,85
Totaal	922	435,52	467.449	130,38	29,9	565,90

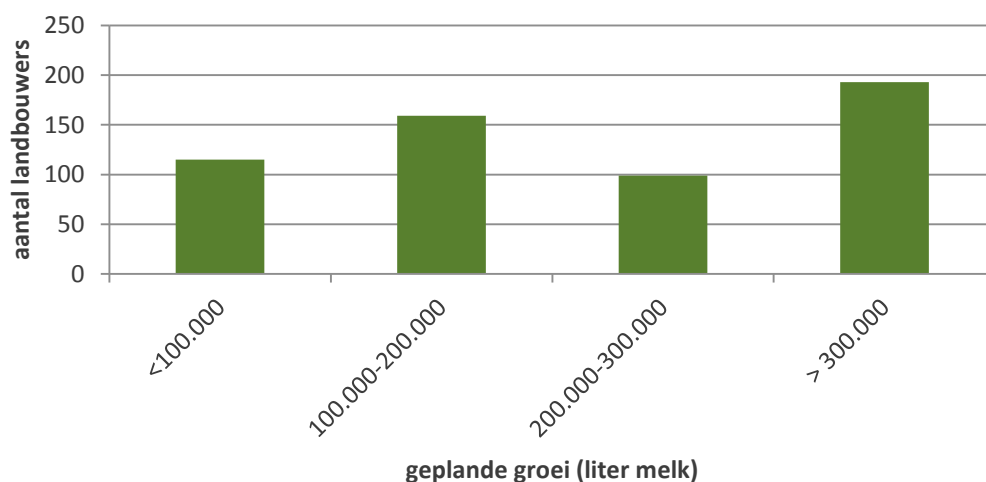
(1) Enkel bedrijven die hebben aangegeven hoeveel ze zullen groeien zijn hierbij in rekening genomen

(2) geldt enkel voor bedrijven die zijn opgenomen in de enquête; geen veralgemening voor de gehele sector mogelijk

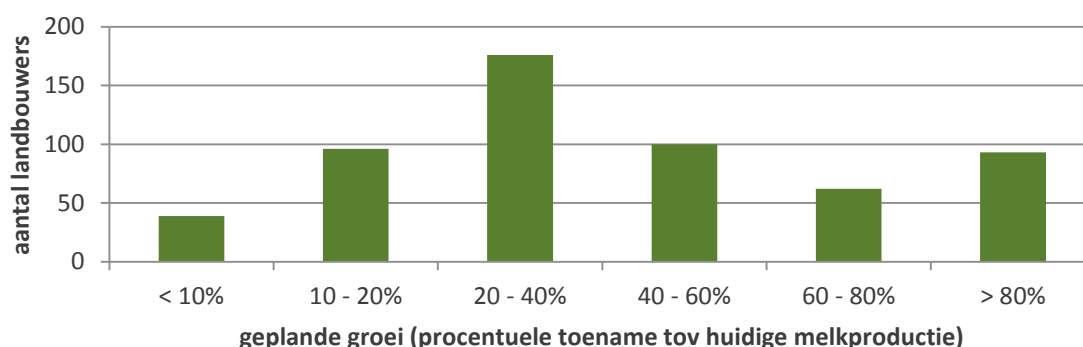
Zo blijkt dat de bedrijven die in de enquête hebben aangegeven te zullen stoppen tegen 2018 in het quotumjaar 2011/12 een gemiddelde productie hadden van 175.000 liter. Samen met de bedrijven die aangeven hun productie te verminderen, zal in totaal ruim 136 miljoen liter productie verdwijnen op deze bedrijven. De bedrijven die plannen te groeien geven aan gemiddeld 255.000 liter te willen groeien, dit betekent een toename van de productie van 45,6% op deze bedrijven. Over de gehele sample bekeken zou de productie toenemen met 29,94%. Hierbij dient te worden opgemerkt dat van de groeiers 234 melkveehouders (30%) geen exacte groeioprognose hebben aangegeven. Dit toont aan dat melkveehouders wel willen groeien maar dat er nog onzekerheid bestaat over die groei. Deze landbouwers zijn niet meegenomen in de berekeningen van Tabel 9. Geëxtrapoleerd voor de ganse populatie betekent dit een netto-toename van meer dan 600 miljoen liter melk.

Figuur 16 en Figuur 17 geven aan hoe sterk de bedrijven zullen groeien, respectievelijk in liter en het percentage t.o.v. de huidige productie.

Figuur 16: Verdeling volgens de geplande groei van de melkproductie (liter melk) (t.o.v. huidige melkproductie) (bron: zuivelenquête, 2012)

Figuur 17: Verdeling volgens de geplande procentuele groei van de melkproductie (percentage t.o.v. huidige melkproductie) (bron: zuivelenquête, 2012)

Uitgedrukt per liter melk zal 20% van de bedrijven die aangeven te groeien minder dan 100.000 liter groeien, terwijl meer dan 1/3^e van de bedrijven de productie wil doen toenemen met meer dan 300.000 liter. Uitgedrukt in percentage t.o.v. de huidige productie geeft 24% van de bedrijven aan hun productie met minder dan 20% te zullen uitbreiden terwijl 45% zijn productie met meer dan 40% wil doen toenemen. Ruim 30% zal een productiestijging doorvoeren van 20 tot 40% t.o.v. de huidige productie. Een zesde van de bedrijven geeft aan een productiestijging van meer dan 80% te overwegen.

3.1.2 Welk type bedrijven plant groei?

Naast het weten hoeveel de melkproductie zal toenemen de komende 6 jaar is het eveneens belangrijk te weten welk type bedrijven in de toekomst zal groeien. Daarom worden in Tabel 10, Tabel 11 en Tabel 12 de verschillen in bedrijfskenmerken tussen de verschillende groepen bedrijven weergegeven. Hierbij zijn de dalers niet weergegeven vanwege het beperkte aantal bedrijven.

Tabel 10: Algemene bedrijfskenmerken per postquotumstrategie (deel 1) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Postquotum-strategie	aanwezig melkquotum 1/04/2012 (liter)	gemiddelde leeftijd (jaar)	gemiddelde oppervlakte (ha)	gemiddelde oppervlakte ruwvoeder (ha)	Gemiddelde waarde toeslag-rechten (€/toeslag-recht)	gemiddelde bedrijfs-toeslag per bedrijf (€/bedrijf)
Stoppers	180.201	59	27,4	23,2	532	12.163
stabiele productie	372.355	48	42,5	36,3	615	21.451
Stijgers	500.021	43	53,0	45,6	632	25.875
Alle bedrijven	447.654	45	48,8	41,8	622	23.898
P-waarde (t-test) (1)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	0,0308 (**)	<0,0001 (***)

(1) meet of de gemiddelden tussen stijgers en niet-stijgers significant verschillend zijn

(**) significant binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval

(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Tabel 11: Algemene bedrijfskenmerken per postquotumstrategie (deel 2) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Postquotum-strategie	belang melkvee binnen dierlijke productie (1)	Belang melkvee binnen graasdieren (2)	gemiddelde oppervlakte ruwvoeder bestemd voor melkveetak (ha) (3)	melkproductie per ha ruwvoeder bestemd voor melkveetak (liter) (3)
stoppers	79,4	81,1	18,3	9.600
stabiele productie	78,0	82,9	30,2	11.919
stijgers	79,9	86,8	38,6	13.023
Alle bedrijven	79,4	85,4	35,1	12.477
P-waarde (t-test) (4)	0,3401	0,0029 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)

(1) % N-productie melkveetak t.o.v. totale N-productie bedrijf

(2) % N-productie melkveetak t.o.v. N-productie graasdieren

(3) ruwvoeder bestemd voor melkveetak= ha ruwvoeder*belang melkveetak binnen graasdieren

(4) meet of de gemiddelden tussen stijgers en niet-stijgers significant verschillend zijn

(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Tabel 12: Bedrijfskenmerken m.b.t. melkveetak in 2011 per postquotumstrategie (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Postquotum-strategie	beschikbaar melkquotum 2011 (liter)	melk-productie 2011 (liter)	over-productie 2011 (% t.o.v. beschikbaar quotum 2011)	aantal melkkoeien	Productiviteit (liter melk/koe)	relatieve verhouding huidige productie t.o.v. productie 2006 (%)
Stoppers	183.450	165.826	-4,56	25	6.685	102,4
stabiele productie	368.070	367.331	-1,40	45	8.090	112,3
Stijgers	490.768	509.654	+2,88	58	8.671	124,2
Alle bedrijven	440.465	451.764	+1,17	52	8.371	119,7
P-waarde (t-test) (1)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)	<0,0001 (***)

(1) meet of de gemiddelden tussen stijgers en niet-stijgers significant verschillend zijn

(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Uit de drie tabellen blijkt dat bedrijven van de diverse postquotumstrategieën in vele bedrijfskenmerken significant verschillend zijn van elkaar. Zo hebben bedrijven die aangeven te

willen groeien een significant hoger melkquotum, een significant hogere melkproductie en een significant hogere procentuele overproductie tegenover het beschikbaar melkquotum. Deze significant hogere melkproductie wordt bereikt door een significant hoger aantal melkkoeien en een significant hogere productiviteit per melkkoe. Bedrijven die willen groeien, kennen daarenboven ook een significant hogere toename in melkproductie sinds 2006: deze bedrijven hebben sinds 2006 hun productie met gemiddeld 26,6% uitgebreid terwijl dit voor de landbouwers die aangeven stabiel te blijven gemiddeld 12,5% bedraagt. Deze groei van 12,5% kon grotendeels plaatsvinden zonder extra quotum aan te kopen. Het toegekende bedrijfsquotum in België groeide immers in deze periode met gemiddeld 11% door de jaarlijkse of tweejaarlijkse quotumuitbreidingen als gevolg van de zachte landing en door de hervorming van de regels rond de vetcorrectie (wat voor België betekende dat extra melk mag worden geproduceerd). De groei door aankopen van extra melkquota of door een hogere benutting van het melkquotum is op deze bedrijven dus beperkt tot ongeveer 1,5%. De bedrijven die aangeven te willen stoppen hebben de voorbije jaren geen gebruik gemaakt van de extra vrijgekomen ruimte binnen het quotum. De melkproductie op deze bedrijven steeg gemiddeld slechts licht met 2,4%.

Bovendien blijkt dat op bedrijven die zullen groeien, de leeftijd van de bedrijfsleider significant lager is dan op bedrijven die aangeven niet te zullen groeien. De stijgers bezitten significant meer grond en significant meer oppervlakte ruwvoerders (zowel in zijn geheel als ruwvoeder bestemd voor de melkveetak). Bovendien is de productie-intensiteit (melkproductie per hectare ruwvoeder) op de bedrijven die zullen groeien significant hoger.

Het belang van de melkveetak binnen de totale dierlijke productie is niet significant verschillend tussen groeiers en niet-groeiers maar het belang van de melkveetak binnen de productie van graasdieren is dit wel. Dit betekent dat het belang van zoogkoeien en andere graasdieren minder groot is bij de bedrijven die aangeven te groeien. Binnen de rundveetak zijn groeiers dus wel meer gespecialiseerd in melkvee maar binnen de totale dierlijke productietak op het bedrijf zijn de groeiers niet sterker gespecialiseerd dan niet-groeiers maar

Ook wat de eenmalige bedrijfstoelage betreft zijn er significante verschillen naargelang de postquotumstrategie. Bedrijven die aangeven te groeien hebben een significant hogere waarde per toeslagrecht en ook de totale bedrijfstoelage ligt op deze bedrijven significant hoger dan op bedrijven die aangeven niet te zullen groeien.

Er kan dus gesteld worden dat er duidelijke verschillen zijn tussen de bedrijven die aangeven te zullen groeien en bedrijven die aangeven dit niet te zullen doen. Op basis van het vergelijken van gemiddelden blijkt dat het vooral de grotere, productieve, intensieve en jonge bedrijven zijn, die bovendien de laatste 5 jaar al een groei kenden, die aangegeven hebben in de toekomst te willen groeien.

In de volgende 3 tabellen (Tabel 13, Tabel 14 en Tabel 15) wordt dieper ingegaan op de relatie tussen de postquotumstrategie en respectievelijk de quotumklasse, de leeftijdsklasse en het type afnemer.

Bedrijven in de kleinste quotumklassen hebben de grootste kans om hun melkproductie te stoppen tegen 2018. Zo zal 41,5% van hen stoppen, 41,5% stabiel blijven en 17% van hen stijgen. Naarmate bedrijven in een hogere quotumklasse zitten, daalt de kans om te stoppen of stabiel te blijven en stijgt de kans om te groeien. Van de bedrijven die een quotum van meer dan 500.000 liter hebben, geeft 82,6% aan te zullen groeien in de toekomst. Vanaf een huidig quotum van 200.000 liter is de kans op groei groter dan de kans op stopzetting, daling of een status quo. De tabel toont een duidelijke relatie tussen quotumgrootte en de toekomststrategie.

Ook voor de leeftijdsverdeling is er een duidelijke relatie met de postquotumstrategie. Hoe jonger de landbouwer, hoe kleiner de kans op stoppen en hoe groter de kans op groeien. Zo zal van de landbouwers jonger dan 30 jaar, 90% de komende jaren groeien terwijl slechts 1 aangeeft te zullen stoppen met zijn melkproductie. Van de landbouwers ouder dan 60 geeft daarentegen 40% aan te zullen stoppen de komende 6 jaar, 55% zal zijn huidige productie behouden en slechts 1

landbouwer geeft aan te zullen groeien. Voor vennootschappen geldt hetzelfde als voor jonge bedrijfsleiders: het overgrote deel geeft aan te zullen groeien (81,6%). Er zijn geen verschillen waar te nemen tussen bedrijven in de diverse postquotumstrategieën voor wat betreft het type afnemers. Er zullen percentagegewijs ongeveer evenveel melkveehouders stoppen die leveren aan coöperatieve zuivelfabrieken als aan private zuivelfabrieken.

Tabel 13: Verdeling van het aantal landbouwers per quotumklasse en postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotum-strategie \ Quotumklasse	stoppers	constante productie	stijgers	totaal
<100.000	17 (41,5%)	17 (41,5%)	7 (17,0%)	41 (100%)
100.000-200.000	35 (19,3%)	69 (38,1%)	77 (42,5%)	181 (100%)
200.000-300.000	17 (8,4%)	47 (23,2%)	138 (68,0%)	203 (100%)
300.000-400.000	3 (1,7%)	36 (20,8%)	134 (77,5%)	173 (100%)
400.000-500.000	4 (2,7%)	38 (25,3%)	107 (71,3%)	150 (100%)
>500.000	1 (0,5%)	68 (16,7%)	337 (82,6%)	408 (100%)
totaal	77	275	800	1.156

Tabel 14: Verdeling van het aantal landbouwers per leeftijdsklasse en postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotum-strategie \ Leeftijdsklasse	stoppers	constante productie	stijgers	totaal
< 30	1 (0,6%)	15 (9,4%)	144 (90%)	160 (100%)
30-39	0 (0%)	82 (24,7%)	250 (75,3%)	332 (100%)
40-49	11 (3,0%)	102 (27,6%)	254 (68,8%)	369 (100%)
50-59	56 (39,4%)	47 (33,1%)	38 (26,8%)	142 (100%)
> 60	8 (40,0%)	11 (55,0%)	1 (5,0%)	20 (100%)
vennootschap	1 (1%)	17 (16,5%)	84 (81,6%)	103 (100%)
niet gekend	0 (0%)	1 (3,3%)	29 (96,7%)	30 (100%)
totaal	77	275	800	1.156

Tabel 15: Aantal landbouwers per afnemer per postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotum-strategie / Zuivelfnemer	stoppers	constante productie	stijgers	totaal
private zuivelfabriek	30 (7,9%)	96 (24,4%)	252 (66,7%)	378 (100%)
coöperatieve zuivelfabriek	44 (5,9%)	172 (22,9%)	532 (70,7%)	752 (100%)
spot markt	0 (0%)	6 (33,3%)	12 (66,7%)	18 (100%)
totaal	74 (6,5%)	274 (23,9%)	796 (69,3%)	1.148

Als laatste wordt gekeken naar de relatie tussen de postquotumstrategie en de gerealiseerde groei in melkproductie sinds 2006 (Tabel 16). Daarbij wordt per categorie van gerealiseerde groei gekeken hoeveel bedrijven hiervan aangeven te stoppen, een constante productie plannen of een productietoename plannen.

Tabel 16: Relatie postquotumstrategie – verhouding huidige melkproductie t.o.v. melkproductie 2006 (bron: zuivelenquête, 2012)

Postquotum-strategie / Productieverhouding t.o.v. 2006 (%)	stoppers	constante productie	stijgers	Totaal
< 100%	14 (36,8%)	6 (15,8%)	18 (47,4%)	38 (100%)
100%	32 (8,4%)	128 (33,6%)	221 (58%)	381 (100%)
100 - 120%	21 (8,2%)	71 (27,7%)	164 (64,1%)	256 (100%)
120 - 140%	9 (3,1%)	45 (15,6%)	234 (81,3%)	288 (100%)
140 - 160%	0 (0%)	12 (12,9%)	81 (87,1%)	93 (100%)
> 160%	1 (1%)	13 (13,5%)	82 (85,4%)	96 (100%)
totaal	77 (6,7%)	275 (23,9%)	800 (69,4%)	1.152 (100%)

Hierbij valt op dat er een relatie bestaat tussen de postquotumstrategie en de groei in melkproductie sinds 2006. Bedrijven die een sterkere groei hebben gekend de voorbije 6 jaar geven zich vaker aan voor de volgende 6 jaar als een groeier. Van de bedrijven die geen of een beperkte groei gekend hebben (een maximale groei van 20% t.o.v. 2006) zal 30% ook in de toekomst een stabiele productie hebben, zal 10% stoppen en zal 60% groeien. Van de bedrijven die meer dan 40% zijn gegroeid sinds 2006 zal 86% ook in de toekomst groeien en 13% stabiel blijven.

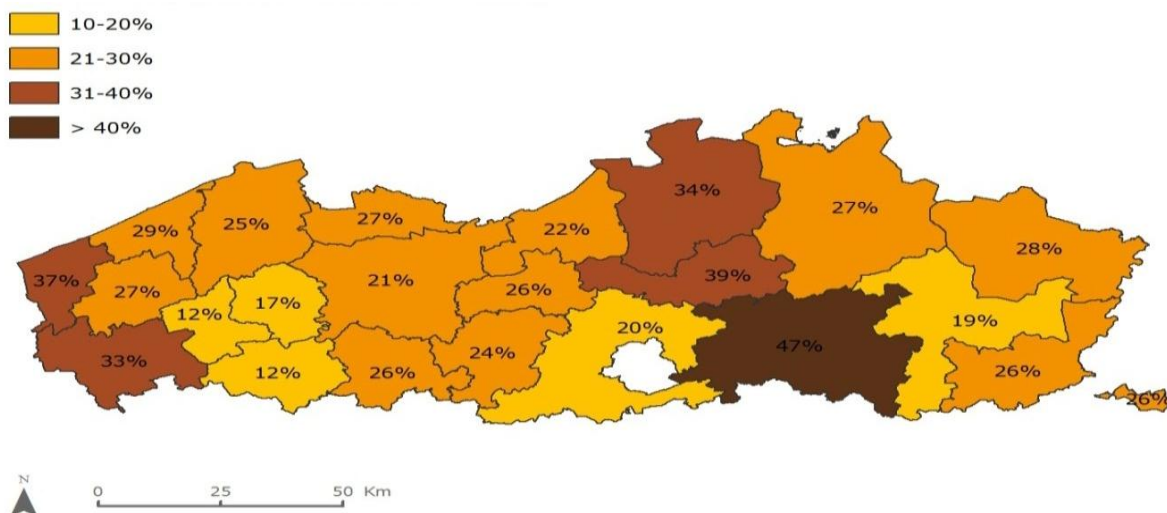
3.1.3 Regionale spreiding van de groei

In Tabel 17 wordt de verwachte groei per provincie weergegeven voor de sample. Daarbij valt op dat de procentuele groei het laagst zal zijn in Oost- en West-Vlaanderen. De sterkste toename zal plaatsvinden in Antwerpen en Limburg. Vlaams-Brabant zit rond het Vlaams gemiddelde. In absolute cijfers zal de sterkste groei plaatsvinden in Antwerpen en West-Vlaanderen. De kleinste groei in Vlaams-Brabant. Figuur 18 en Figuur 19 geven respectievelijk de procentuele en absolute groeiverwachting per arrondissement weer.

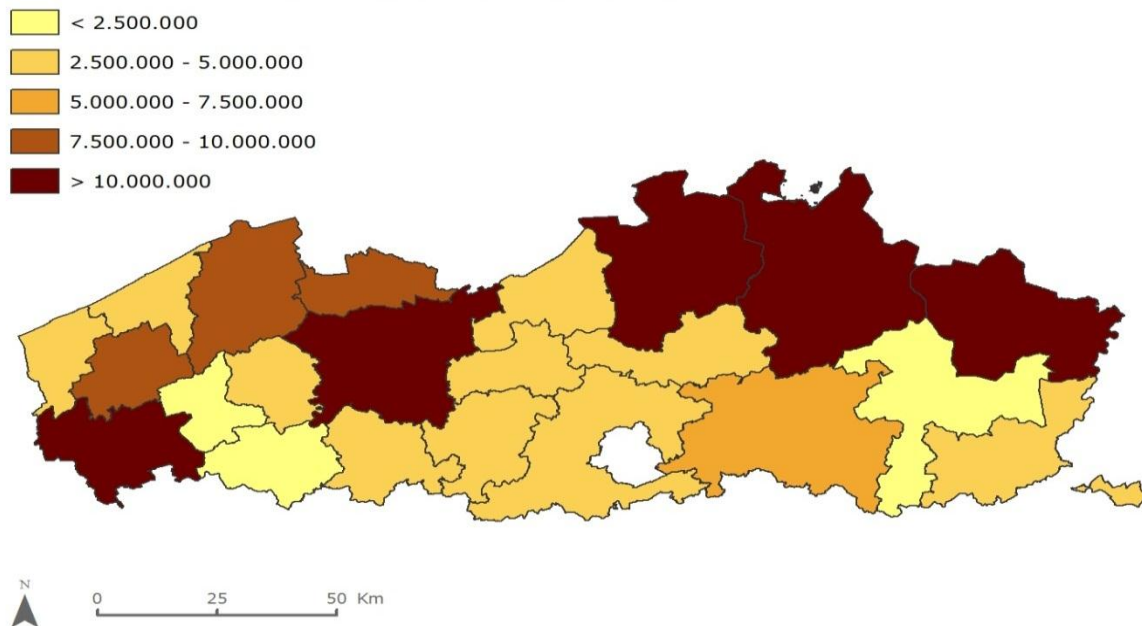
Tabel 17: Geplande groei per provincie (bron: zuivelenquête, 2012)

Provincie	Totale productie 2011/12 (liter)	Totale groei productie (liter)	Procentuele groei productie (%)
Antwerpen	116.817.440	42.470.727	36
Vlaams-Brabant	21.595.923	6.545.384	30
West-Vlaanderen	125.773.471	35.833.339	28
Oost-Vlaanderen	119.977.881	28.491.326	24
Limburg	50.456.373	16.889.458	33
Vlaanderen	434.621.088	130.230.234	30

Figuur 18: Geplande procentuele groei in melkproductie per arrondissement in 2018 t.o.v. melkproductie in 2012 (%) (bron: zuivelenquête, 2012)

Figuur 19: Geplande procentuele groei in melkproductie per arrondissement in 2018 t.o.v. melkproductie in 2012 (%) (bron: zuivelenquête, 2012)

De groei zal verspreid over Vlaanderen plaatsvinden. Procentueel gezien zal er een sterke toename plaatsvinden in de streek rond Antwerpen, Mechelen en Leuven en in de streek Veurne en Ieper. De kleinste procentuele toename vindt plaats in het Oosten van West-Vlaanderen (Kortrijk – Roeselare – Tielt) en in de arrondissementen Hasselt en Brussel-Halle-Vilvoorde.

De grootste absolute toenames in melkproductie zullen in de Kempen zijn, het Meetjesland en de Westhoek (streek van Ieper).

3.1.4 Welk type bedrijven wil het sterkst groeien?

In het voorgaande deel van de tekst is aandacht besteed aan de verschillen in bedrijfskenmerken naargelang de postquotumstrategie. In dit deel van de tekst wordt binnen de groep bedrijven die aangeven te willen groeien nagegaan of er ook verschillen in kenmerken waar te nemen zijn naargelang de mate waarin de productie zal toenemen.

In Tabel 18, Tabel 19 en Tabel 20 worden de bedrijfskenmerken weergegeven van de bedrijven per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum).

Tabel 18: Algemene bedrijfskenmerken per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum) (deel 1)
(bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Groeiklasse (%)	Aantal bedrijven	aanwezig melkquotum op 1/04/2012 (liter)	gemiddelde leeftijd	Bedrijfs-areaal (ha)	Oppervlakte Ruwvoeder (ha)	Aantal zoogkoeien per bedrijf
<10%	37	526.674	44	47,9	42,5	17
10 – 25%	143	538.021	43	51,2	44,3	12
25 – 50%	192	579.233	42	55,6	47,6	15
50 – 100%	127	499.550	40	56,2	49,9	19
> 100%	65	390.715	44	54,8	44,6	20
totaal	564	525.666	42	54,0	46,6	16

Tabel 19: Algemene bedrijfskenmerken per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum) (deel 2)
(bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Groeiklasse (%)	belang melkvee binnen dierlijke productie (1)	Belang melkvee binnen graasdieren (2)	Oppervlakte Ruwvoeder bestemd voor melkveetak (3)	Melkproductie per ha ruwvoeder bestemd voor melkveetak (3)
<10%	87,7	88,4	37,3	13.995
10 – 25%	85,2	91,0	40,2	13.723
25 – 50%	83,9	89,7	41,3	13.582
50 – 100%	76,8	87,3	39,6	13.247
> 100%	71,0	78,6	33,2	11.329
totaal	81,4	88,1	39,5	13.310

(1) % N-uitstoot melkveetak t.o.v. totale N-productie bedrijf

(2) % N-productie melkveetak t.o.v. N-productie graasdieren

(3) ruwvoeder bestemd voor melkveetak= ha ruwvoeder*belang melkveetak binnen graasdieren

Tabel 20: Bedrijfskenmerken m.b.t. melkveetak in 2011 per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidige quotum) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)

Groeiklasse (%)	Beschikbaar melkquotum 2011 (liter)	Melk-productie 2011 (liter)	Over-productie t.o.v. melk-quotum 2011 (%)	aantal melkkoeien	Productiviteit (liter/koe)	relatieve verhouding huidige productie t.o.v. productie 2006
<10%	515.859	527.988	2,69	58	8.915	119,4
10 – 25%	526.637	546.324	4,03	60	9.088	121,4
25 – 50%	569.017	597.309	4,48	62	9.018	125,8
50 – 100%	489.730	524.351	5,58	62	8.881	129,2
> 100%	383.916	392.966	-0,19	47	8.028	134,2
totaal	515.598	539.855	+3,96	60	8.864	126,0

Er zijn in totaal 65 bedrijven die minstens willen verdubbelen in melkproductie. Deze bedrijven hebben een gemiddelde melkproductie van 393.000 liter, wat gemiddeld 0,2% minder is dan het beschikbaar quotum. Daarmee zijn ze de groep met de laagste productie en ook de laagste meerproductie t.o.v. het beschikbaar quotum. Het zijn bedrijven waarop de melkproductie in het verleden al sterk is toegenomen (gemiddelde toename van 34% sinds 2006) maar waarbij de productie dus gekoppeld bleef aan het quotum. Deze bedrijven hebben een sterk groeipotentieel binnen de beschikbare bedrijfsoppervlakte: het aandeel ruwvoeder binnen het totale areaal is kleiner dan voor de andere klassen en bovendien is de melkproductie per hectare ruwvoeder bestemd voor melkvee klein. Dit laat toe de melkproductie te verhogen door ofwel meer areaal om te zetten in ruwvoeder of de melkproductie per hectare te verhogen. Daarenboven hebben ze het grootst aantal zoogkoeien, wat zich vertaalt in het laagste belang van de melkveetak binnen de graasdieren. Ook dit biedt extra groeipotentieel voor de melkveetak op het bedrijf door het beschikbaar areaal ruwvoeder meer te gebruiken voor de melkveetak, bijvoorbeeld door de tak zoogkoeien af te stoten. De helft (52%) van deze bedrijven hebben zoogkoeien en daarvan geeft 35% aan zijn vleesveetak te stoppen, 18% zal zijn vleesveetak verminderen. Bij 48% van de bedrijven met zoogkoeien zal de tak behouden (38%) of vermeerderen (9%).

De groep die de komende jaren slechts beperkt wil groeien (maximaal 10%) kende de laatste 6 jaar ook de kleinste groei (gemiddeld 20%). Het zijn productietechnisch goede bedrijven: ze hebben de grootste intensiteit en ook de productiviteit is groter dan gemiddeld. Bovendien zijn het gespecialiseerde bedrijven: melkvee neemt in deze groep bedrijven een groter belang in dan in de andere type bedrijven en ook het percentage van het areaal dat niet bestemd is voor melkproductie is op deze bedrijven klein in vergelijking met de andere types bedrijven. In tegenstelling tot de groep bedrijven die het sterkst willen groeien, hebben deze bedrijven bijgevolg een beperkt groeipotentieel.

Veruit het meest aantal bedrijven (82%) bevindt zich tussen beide uitersten en plannen om de huidige melkproductie uit te breiden van 10 tot 100%. Voor de meeste bedrijfskenmerken bevinden ze zich tussen de beide uiterste groepen. De kenmerken verschillen naargelang de groeiklasse. Naarmate de groeiplannen tot 2018 groter zijn, is ook de groei in de voorbije jaren groter geweest en was er in 2011 ook een gemiddeld grotere overproductie tegenover het

beschikbaar quotum. Het gaat om jongere bedrijfsleiders met een minder productieve veestapel. Ook het potentieel om te groeien is groter op de bedrijven die meer willen groeien: 1) een kleiner aandeel van het bedrijfsareaal wordt momenteel gebruikt voor de melkveetak en 2) de melkproductie per hectare ligt lager op deze bedrijven.

In Tabel 21, Tabel 22, Tabel 23 en Tabel 24 wordt het aantal landbouwers weergegeven met een bepaalde groeiprognose (uitgedrukt in liter) volgens respectievelijk quotumklasse, type afnemer en de verhouding van de huidige productie t.o.v. productie 2006.

Tabel 21 geeft de relatie weer tussen de huidige quotumgrootte en de aangegeven groei. De laatste kolom geeft de gemiddelde aangegeven groei weer binnen een bepaalde quotumklasse.

Tabel 21: Relatie geplande groei – quotumklasse (bron: zuivelenquête, 2012)

Quotumklasse \ Groeiklasse (liter)	Groeiklasse (liter)				totaal	Gemiddelde geplande groei (liter)
	< 100.000	100.000 – 200.000	200.000 – 300.000	>300.000		
<100.000	1 (33,3%)	2 (66,6%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)	3 (100%)	64.000
100.000-200.000	19 (55,9%)	5 (14,7%)	5 (14,7%)	5 (14,7%)	34 (100%)	134.733
200.000-300.000	31 (32,6%)	30 (31,6%)	20 (21,1%)	14 (14,7%)	95 (100%)	160.177
300.000-400.000	19 (20,2%)	38 (40,4%)	10 (10,6%)	27 (28,7%)	94 (100%)	225.723
400.000-500.000	19 (22,1%)	31 (36,0%)	15 (17,4%)	21 (24,4%)	86 (100%)	216.073
>500.000	24 (9,5%)	53 (21,0%)	49 (19,4%)	126 (50,0%)	252 (100%)	335.784
totaal	113 (20,0%)	159 (28,2%)	99 (17,6%)	193 (34,2%)	564 (100%)	255.844

Er is een duidelijke (positieve) relatie tussen het huidig melkquotum en de vooropgestelde groei. Bedrijven die momenteel een klein quotum hebben, zullen gemiddeld minder groeien terwijl de bedrijven die momenteel een groter dan gemiddeld melkquotum hebben, hun melkproductie nog meer doen toenemen dan de gemiddelde bedrijven. Van de 193 bedrijven die aangegeven met meer dan 300.000 liter te zullen groeien, heeft momenteel 2/3^e al een quotum dat groter is dan 500.000 liter. Het lijkt er dus op dat in de toekomst de spreiding in productiegrootte zal toenemen.

In Tabel 22 wordt de relatie tussen het type afnemer en de aangegeven groei getoond. Ook hier geeft de laatste kolom de gemiddeld aangegeven groei voor de bedrijven per type afnemer weer.

Opnieuw blijkt ook hier dat het type afnemer geen invloed heeft op de plannen van de landbouwers. De verdeling volgens groeiklasse is niet opvallend verschillend tussen melkveehouders die leveren aan een coöperatieve of een private zuivelfabriek. Wel valt op dat melkveehouders die aan de spotmarkt leveren een gemiddeld hoge groei plannen. Dit is echter het resultaat van 1 landbouwer die plant zijn productie te verhogen met 2,5 miljoen liter.

Tabel 22: Relatie geplande groei – type afnemer (bron: zuivelenquête, 2012)

Type afnemer	Groeiklasse (liter)				totaal	Gemiddelde geplande groei (liter)
	< 100.000	100.000 – 200.000	200.000 – 300.000	>300.000		
private zuivelfabriek	33 (18,0%)	62 (33,9%)	30 (16,4%)	58 (31,7%)	183 (100%)	242.836
coöperatieve zuivelfabriek	80 (21,4%)	93 (24,9%)	68 (18,2%)	132 (35,4%)	373 (100%)	256.692
spot markt	1 (16,7%)	3 (50,0%)	1 (16,7%)	1 (16,7%)	6 (100%)	520.000
totaal	114 (20,3%)	158 (28,1%)	99 (17,6%)	191 (34,0%)	562 (100%)	255.844

In Tabel 23 en Tabel 24 wordt de relatie weergegeven tussen de groei in melkproductie van de voorbije 6 jaar met de geplande productiegroei de volgende 6 jaar, dit zowel in absolute cijfers (Tabel 23) als in relatieve cijfers (Tabel 24).

Er is zowel voor de relatie tussen de productiegroei sinds 2006 en de geplande groei in liter melk als in de relatie tussen productiegroei sinds 2006 en de geplande groei relatief tegenover de huidige productie een significante relatie (resp. Chi-kwadraat: $P=0,0001$ en Chi-kwadraat: $P=0,0020$).

Tabel 23: Relatie geplande groei (liter melk)– verhouding huidige melkproductie t.o.v. productie 2006 (bron: zuivelenquête, 2012)

Productieverhouding t.o.v. 2006 (%)	Groeiklasse (liter)				totaal	Gemiddelde geplande groei (liter)
	< 100.000	100.000 – 200.000	200.000 – 300.000	>300.000		
< 100%	4 (25%)	5 (31,2%)	2 (12,5%)	5 (31,3%)	16 (100%)	256.875
100% (1)	24 (16,7%)	32 (26,2%)	26 (21,3%)	40 (32,8%)	122 (100%)	277.954
100 - 120%	27 (22,1%)	38 (31,1%)	14 (11,5%)	43 (35,2%)	122 (100%)	259.750
120 - 140%	39 (21,9%)	53 (29,8%)	32 (18%)	54 (30,3%)	178 (100%)	230.030
140 - 160%	14 (21,9%)	18 (28,1%)	12 (18,8%)	20 (31,3%)	64 (100%)	224.221
> 160%	5 (8%)	13 (21%)	13 (21%)	31 (50%)	62 (100%)	317.951
Totaal	113 (20%)	159 (28,2%)	99 (17,6%)	193 (34,2%)	564 (100%)	256.593

(1) Bedrijven zonder melkproductie in 2006 (nieuw opgericht of overgenomen of landbouwnummer 2006 onbekend)

Tabel 24: Relatie geplande groei (percentage t.o.v. huidige productie) – verhouding huidige melkproductie t.o.v. productie 2006 (op basis van enquête, 2012)

Productie- verhouding t.o.v. 2006 (%)	Groeiklasse (%)					totaal	Gemiddelde geplande groei (%)
	<10%	10 – 25%	25 – 50%	50 – 100%	>100%		
< 100%	0 (0%)	5 (31,3%)	5 (31,3%)	2 (12,5%)	4 (25%)	16 (100%)	99,5 (1)
100%	6 (4,9%)	28 (23%)	40 (32,8%)	30 (24,6%)	18 (14,8%)	122 (100%)	56,1
100 - 120%	13 (10,7%)	31 (25,4%)	43 (35,3%)	21 (17,2%)	14 (11,5%)	122 (100%)	47,8
120 - 140%	13 (7,3%)	55 (30,9%)	57 (32%)	39 (21,9%)	14 (7,9%)	178 (100%)	43,8
140 - 160%	4 (6,3%)	15 (23,4%)	26 (40,6%)	14 (21,9%)	5 (7,8%)	64 (100%)	43,6
> 160%	1 (1,6%)	9 (14,5%)	21 (33,9%)	21 (33,9%)	10 (16,1%)	62 (100%)	65,1
Totaal	37 (6,5%)	143 (25,4%)	192 (34%)	127 (22,5%)	65 (11,5%)	564 (100%)	51,2

(1) Hoog percentage wordt beïnvloed door een bedrijf dat zijn melkproductie wil uitbreiden van 90.000 naar 700.000 liter

Algemeen valt op dat naarmate een bedrijf de voorbije 6 jaar sterker is gegroeid, het de volgende 6 jaar minder sterk zal groeien, zowel relatief gezien t.o.v. het huidig quotum als in extra liters melk. Zo zal, bijvoorbeeld een bedrijf dat tussen 40 en 60% in melkproductie is gestegen gemiddeld de komende jaren nog eens met 43% stijgen terwijl bedrijven die gestegen zijn met maximaal 20% een groei vooropstellen van gemiddeld 47,8%. In absolute getallen wordt dit respectievelijk 225.000 en 260.000. Deze relatie geldt niet meer voor de bedrijven die de sterkste groei hebben gekend sinds 2006. Bedrijven die meer dan 60% zijn gegroeid de laatste 6 jaar, plannen ook in de volgende 6 jaar een sterke groei. Gemiddeld stellen ze een productiestijging van 317.000 liter voorop of een stijging van 65%. De helft van deze bedrijven zal zijn productie nog eens doen toenemen met meer dan 300.000 liter.

3.1.5 Relatie melkvee-vleesvee

Één van de belangrijkste beperkingen van de melkproductie in de komende jaren zal de beschikbare grond worden voor de melkveehouderij. Zoals in het voorgaande deel van de tekst aangetoond, zullen veel landbouwers hun geplande productie slechts kunnen realiseren mits het verwerven van extra grond. Één van de mogelijke pistes om extra grond te voorzien voor de melkveetak is een deel van de gronden die momenteel gebruikt worden in de vleesveehouderij over te nemen. Dit kan enerzijds intern plaatsvinden in een bedrijf (bedrijven waar zowel een vleesveetak als een melkveetak aanwezig zijn), anderzijds bestaat ook de mogelijkheid dat de productiefactoren van stoppende bedrijven in de vleesveehouderij zullen overgenomen worden door melkveebedrijven. Om het effect van de eerste mogelijkheid te kwantificeren werd in de enquête gevraagd of ze ook een vleesveetak hebben binnen het bedrijf en wat er met deze tak zal gebeuren na de afschaffing van het melkquotum en bij een eventuele ontkoppeling van de zoekgoeienpremie. De toekomstplannen van de melkveehouders met hun vleesveetak wordt weergegeven in Tabel 25.

Tabel 25: Toekomstplannen vleesveetak op melkveebedrijven (bron: zuivelenquête, 2012)

	Aantal bedrijven	Totaal aantal zoogkoeien (2010)	Totaal aantal zoogkoeien in 2018
Vleesveetak stoppen	83 (18%)	879	0
Aantal zoogkoeien verminderen	116 (25%)	1.700	879
Aantal zoogkoeien vermeerderen	29 (6%)	553	1.088
Vleesveetak behouden	238 (51%)	4.509	4.509
Alle bedrijven	466 (100%)	7.641	6.476

Van de 1.161 melkveehouders hebben 466 bedrijven aangegeven ook over een vleesveetak te beschikken (40%), goed voor in totaal 7.641 zoogkoeien. Daarvan geeft 18% aan de vleesveetak volledig te stoppen en 25% zijn aantal zoogkoeien te verminderen. De helft van de bedrijven met vleesvee geven aan de tak te behouden, 6% geeft aan zijn aantal zoogkoeien te vermeerderen.

Tabel 26 geeft de resultaten m.b.t. de vleesveetak weer, enkel voor bedrijven die aangeven te groeien in melkproductie.

Tabel 26: Bedrijfseigenschappen van groeiende melkveebedrijven met vleesvee (bron: zuivelenquête, 2012)

	Aantal bedrijven	Aantal zoogkoeien (gemiddeld)	Gemiddelde huidige melkproductie (2012) (liter)	Gemiddelde groei melkproductie (2012 – 2018) (liter)	Gemiddeld procentuele groei melkproductie (2012-2018)
Vleesveetak stoppen	76 (24%)	13	473.781	297.454	69%
Aantal zoogkoeien verminderen	98 (30%)	16	399.536	197.185	50%
Aantal zoogkoeien vermeerderen	17 (5%)	27	288.874	133.214	49%
Vleesveetak behouden	132 (41%)	27	374.083	178.030	53%
Alle bedrijven	323	20	400.779	212.803	56%

Van de melkveebedrijven die aangeven te zullen groeien (800) blijkt dat 40% ook een vleesveetak op het bedrijf heeft. Van hen zal een kwart zijn vleesveetak stoppen, 30% zijn aantal zoogkoeien verminderen, 5% vermeerderen en 40% zijn huidig aantal zoogkoeien behouden. De bedrijven die aangeven te zullen stoppen met vleesvee hebben gemiddeld een hogere melkproductie en willen daarenboven het sterkst groeien. Ze hebben tevens gemiddeld het kleinste aantal zoogkoeien. De bedrijven die aangeven de vleesveetak te vermeerderen hebben gemiddeld de laagste melkproductie en zullen ook de kleinste gemiddelde toename kennen (49%). Ze hebben gemiddeld dubbel zoveel zoogkoeien dan bedrijven die aangeven hun vleesveetak te stoppen (27). Bedrijven die hun huidig aantal zoogkoeien zal aanhouden hebben ook gemiddeld 27 zoogkoeien maar de gemiddelde huidige melkproductie en de gemiddelde procentuele groei liggen tussen de gemiddelden van bedrijven die de vleesveetak zullen stoppen en groeien.

3.2 Belang van de verschillende beperkingen voor de postquotumbedrijfsvoering

3.2.1 Algemene perceptie

In de enquête werd ook expliciet gepeild naar de factoren die de toekomstige bedrijfsvoering beïnvloeden. De resultaten staan beschreven in Tabel 27 en Figuur 20. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen de verschillende postquotumstrategieën. Aan bedrijven die aangegeven hebben te zullen stoppen met hun melkproductie werden deze vragen niet voorgelegd.

Tabel 27: Bepalende factoren voor de geplande melkproductie (resultaten op schaal van 3)(1)(2) (bron: zuivelenquête, 2012)

	Constance productie	stijgers	totaal	p-waarde (3)
De onzekerheid rond de melkprijs na 2015	2,36	2,29	2,30	0,1637
De beschikbaarheid van kapitaal	2,05	2,21	2,16	0,0072 (***)
De beperkte beschikbare grond voor mestafzet	2,12	2,10	2,10	0,7374
Behoeftte aan groei van de productie	1,74	2,13	2,02	<0,0001 (***)
De kosten voor verbouwingen/nieuwbouw stal	2,03	1,97	1,99	0,3346
De hoge kost voor mestafzet aan derden	1,98	1,99	1,99	0,7536
De beperkte grond voor telen eigen ruwvoeder	1,95	1,98	1,97	0,5418
Leeftijd/gezondheid	2,12	1,85	1,92	<0,0001 (***)
Het tekort aan arbeidskracht voor totale bedrijfsvoering	1,91	1,81	1,84	0,0626 (*)
Het tekort aan arbeidskracht voor melkveetak	1,79	1,69	1,72	0,0892 (*)
De beperkte beschikbaarheid van NERs op mijn bedrijf	1,68	1,69	1,68	0,9109
Ik heb geen opvolger voor mijn bedrijf	1,94	1,52	1,62	<0,0001 (***)
De beperkte oppervlakte huiskavel	1,73	1,57	1,61	0,0059 (***)
Geen verlenging van de milieuvergunning voor mijn bedrijf	1,37	1,32	1,33	0,3285
Geplande onteigening van (deel van) mijn bedrijf	1,32	1,31	1,31	0,7924

(1) 1=niet bepalend; 2= matig bepalend; 3= sterk bepalend

(2) Dalers zijn niet weergegeven vanwege beperkt aantal cases (4)

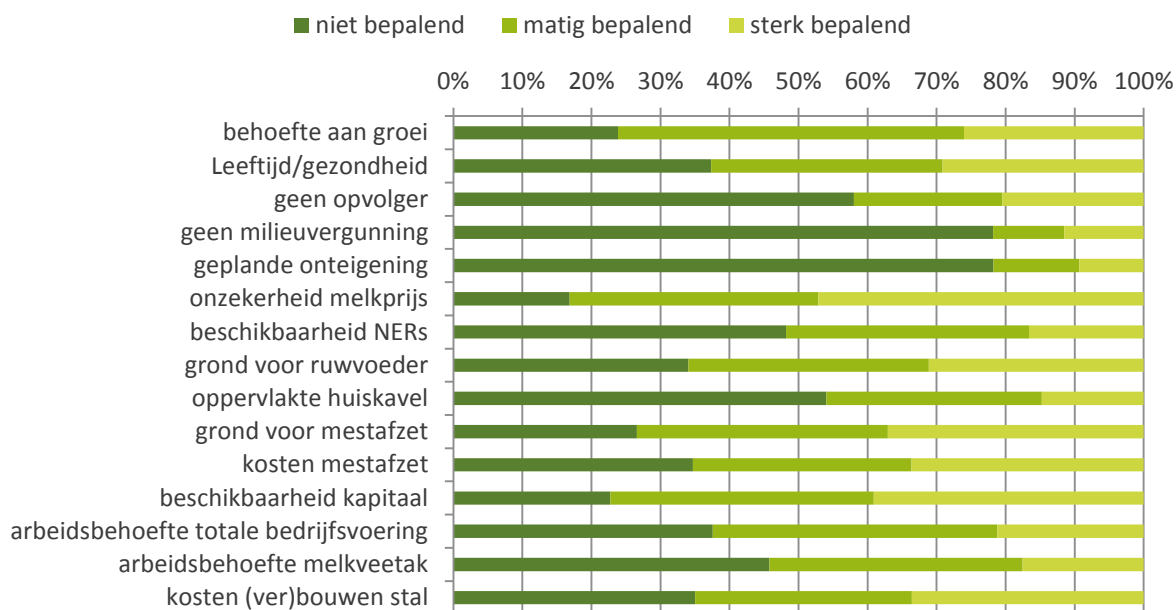
(3) Meet statistisch verschil in antwoorden tussen bedrijven met 'constante productie' en 'stijgers'

(*) significant binnen het 90% betrouwbaarheidsinterval

(**) significant binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval

(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Figuur 20: Verdeling van de antwoorden voor de bepalende factoren voor de geplande melkproductie (bron: zuivelenquête, 2012)

Voor melkveehouders in het algemeen is de grootste bepalende factor voor de melkproductie na 2015 de onzekerheid rond de melkprijs na 2015. Deze wordt door alle groepen zeer hoog gescoord (meer dan 2 op een schaal van 3). De tweede meest bepalende factor is de beschikbaarheid voor kapitaal. Ook hier scoren alle groepen de factor als zeer beperkend (meer dan 2 op een schaal van 3). Hier is wel een significant verschil in score tussen de 2 groepen waarbij groeiers dit als meer bepalend ervaren dan bedrijven met een constante productie. Voor groeiers is dit gemiddeld genomen bijna even bepalend als de onzekerheid rond de melkprijs terwijl dit door de andere groep minder hoog gescoord wordt.

Daarna volgt grond als meest bepalende factor waarbij de functie als mestafzetruimte als meer beperkend wordt ervaren (2,10) dan de functie als leverancier van ruwvoeder (1,97). De mestproblematiek wordt over het algemeen ook als zeer bepalend aangeduid. Enerzijds is er de beperkte beschikbare grond voor mestafzet (2,10), anderzijds worden ook de kosten voor mestafzet aan derden als bepalend aangeduid (1,99).

Ook de behoefte aan groei wordt als sterk bepalend gezien (2,02) waarbij bedrijven die plannen te groeien dit significant hoger inschatten dan bedrijven die stabiel blijven. Voor deze categorie bedrijven is het de derde meest bepalende factor. Ook de leeftijd/gezondheid wordt aangegeven als bepalend (1,92) waarbij opvalt dat het de bedrijven zijn die plannen stabiel te blijven die dit als significant meer bepalend inschatten. Het ontbreken van een opvolger wordt als veel minder bepalend aangegeven door bedrijven met groeiplannen (1,52). Bedrijven die een stabiele productie aanhouden ervaren dit als significant meer bepalend (1,94) al is deze factor niet de hoofdreden om een stabiele productie aan te houden (8^e meest bepalende factor).

Ook de kosten voor verbouwingen/nieuwbouw worden als bepalend bestempeld (1,99). De beschikbaarheid van arbeid, zowel voor de totale bedrijfsvoering als specifiek voor de melkveetak worden als minder bepalend gescoord. Daarbij valt op dat bedrijven die een stabiele productie plannen dit beperkt significant meer bepalend vinden dan bedrijven die plannen te groeien.

De grootte van de huiskavel en de NERs worden als minst bepalende factoren beschouwd te samen met de geplande onteigeningen en het niet verlengen van een milieuvergunning. Toch is dit voor respectievelijk 15, 17, 9 en 11% van de bedrijven sterk bepalend voor hun toekomstplannen. De

grootte van de huiskavel wordt hierbij door bedrijven die een stabiele productie plannen als significant meer beperkend ervaren. Zo geeft 20% van deze bedrijven aan dit als sterk bepalend te ervaren.

De mate waarin factoren als bepalend worden ervaren hangt gedeeltelijk af van de postquotumstrategie. Voor de groeiers betekent dit dat de onzekerheid rond de melkprijs de meest bepalende factor is voor de mate waarin ze zullen groeien. Ook de beschikbaarheid van kapitaal zal bepalen hoeveel ze zullen groeien in de toekomst. Dit hangt deels samen met de kosten voor verbouwingen aan of de nieuwbouw van een stal die ook als vrij bepalend wordt gezien. De beschikbare ruimte voor mestafzet en de kosten voor mestafzet bij derden wordt als belangrijk beschouwd voor groei te samen met de capaciteit voor het telen van ruwvoeder. Arbeid wordt als minst bepalende productiefactor weergegeven (na kapitaal en grond) voor de toekomstige groei.

Ook bedrijven die een stabiele productie plannen, geven aan dat de onzekerheid rond de melkprijs de meest bepalende factor is gevolgd door leeftijd en gezondheid en de beperkte mestafzetruimte op het bedrijf. Dit zijn 3 factoren waaraan weinig tot niets aan kan worden veranderd, tenzij de laatste factor door het aankopen van grond. Pas daarna wordt kapitaal aangegeven tesamen met de kosten voor nieuwbouw of verbouwingen. Deze 5 factoren worden allen als zeer hoog gescoord (meer dan 2 op 3). Ook de beperkte grond voor ruwvoeder (1,95) en de kost voor mestafzet bij derden (1,99) worden als bepalend gescoord. Arbeid wordt ook hier als minder belangrijk gescoord.

3.2.2 Productiefactoren

In de landbouwsector worden traditioneel 3 productiefactoren naar voor gebracht: arbeid, grond en kapitaal. De laatste decennia wordt hierbij dikwijls (verhandelbare) rechten als een vierde productiefactor genoemd.

3.2.2.1 Arbeid

Met arbeid wordt hier zowel eigen arbeid (of gezinsarbeid) als vreemde arbeid bedoeld. Bij een uitbreiding van de melkproductie zal in de meeste gevallen het presteren van extra uren arbeid noodzakelijk zijn. Deze extra behoefte kan dan ingevuld worden door eigen arbeid, het aannemen van externe arbeidskrachten of het uitbesteden van taken via loonwerk. Zo kan bijvoorbeeld relatief eenvoudig de ruwvoederwinning geheel of gedeeltelijk worden uitbesteed- aan loonwerk. Een andere mogelijkheid is het werken met melkrobots waarbij arbeidspieken gedurende de dag kunnen worden verminderd.

Deze productiefactor wordt echter als weinig beperkend ervaren door zowel de bedrijven die plannen te groeien als door de bedrijven die een stabiele productie plannen. De arbeidsbehoefte voor de melkveetak binnen het bedrijf vinden ze bovendien minder beperkend dan de arbeidsbehoefte voor de totale bedrijfsvoering. De arbeidsbehoefte wordt door de melkveehouders als de minst beperkende productiefactor beschouwd.

125 melkveehouders (10,7% van de respondenten) geeft aan in de toekomst te zullen werken met externe arbeid: 24 hiervan houden een constante productie aan, 101 bedrijven zullen groeien.

3.2.2.2 Kapitaal

Zoals eerder in het rapport beschreven wordt door de melkveehouder kapitaal als de meest beperkende productiefactor beschouwd. Ook de kosten voor nieuwbouw/verbouwingen worden als bepalend naar voor geschoven. In Tabel 28 worden de investeringen weergegeven die sinds 2006 gemaakt zijn in de melkveetak.

Tabel 28: Gemaakte investeringen in de melkveetak sinds 2006 (bron: zuivelenquête, 2012)

	Aantal landbouwers met investeringen	Aantal landbouwers zonder investeringen	Totale investering	Gemiddelde investering
grond pachten / verpachten	361	335	4.086 ha	13,5 ha
aankoop NER-Dr	338	357	1.655.461	6.086
uitbreiden/bouw nieuwe stal	390	305	19.138 stalplaatsen	53 stalplaatsen
stalautomatisatie (melkrobot, nieuwe melkinrichting)	255	440	64 melkrobots 202 nieuwe melkinstallaties	/
mestverwerking/bewerking	19	676	19.270 ton	1.284 ton

De meeste landbouwers investeerden in uitbreiding of het bouwen van een nieuwe stal (56%). Gemiddeld werden hierbij 53 nieuwe stalplaatsen gecreëerd. Meer dan de helft van de landbouwers die hun investeringen hebben aangegeven hebben de voorbije jaren land bijgekocht of gepacht. Gemiddeld gaat dit om 13,5 ha per bedrijf. Ook in NERs werd frequent geïnvesteerd. In totaal werden 1,6 miljoen NERs aangekocht sinds 2006, goed voor een gemiddelde van 6.000 NERs per bedrijf (equivalent van 48 melkkoeien). Ruim een derde van de bedrijven heeft ook geïnvesteerd in stalautomatisatie. 64 bedrijven hebben een melkrobot geplaatst en 202 bedrijven hebben geïnvesteerd in een nieuwe melkinrichting. Investerings in mestverwerking/bewerking zijn minder vaak voorkomend. 19 bedrijven hebben aangegeven hierin te hebben geïnvesteerd hebben, goed voor een totale capaciteit van 19.270 ton.

Andere investeringen die in de enquête frequent werden aangehaald zijn investeringen m.b.t. de mestproductie: 35 bedrijven hebben een mestrobot aangekocht, 13 een mestschuif en 4 bedrijven een strooiselmachine. Wat voeding betreft geven 6 bedrijven aangegeven een nieuwe mengwagen gekocht te hebben, 20 hebben geïnvesteerd in een nieuwe krachtvoederautomaat en 8 in een kalverdrinkautomaat. 12 bedrijven hebben een nieuwe koeltank aangeschaft.

Tabel 29 geeft weer hoeveel landbouwers aangeven te zullen investeren in een bepaald aspect m.b.t. de melkveetak.

De meeste geplande investeringen zijn in het aanwerven van extra grond: op 11% van de bedrijven komt er zeker een investering in grond en 31% denkt dat deze optie waarschijnlijk is op hun bedrijf. Daarnaast is grond de factor waarover het minst wordt gezegd dat er zeker geen of waarschijnlijk geen investeringen zullen in plaatsvinden (22%). De melkveehouders die zeker wel grond zullen aankopen geven aan in totaal 454,5 ha grond te zullen aankopen.

Voorts valt op dat bij 16% van de respondenten het uitbreiden of het bouwen van een nieuwe stal zeker zal plaatsvinden. Op deze bedrijven zullen 13.392 extra stalplaatsen voorzien worden. Nog eens 17% geeft aan dat dit waarschijnlijk zal gebeuren. Bijgevolg houdt een derde van alle melkveehouders er rekening mee dat er de komende 6 jaar een investering in de stal zal gebeuren. Het merendeel van deze bedrijven plant te groeien in de komende 6 jaar (93%). Ook in stalautomatisatie (27%) en materieel voor ruwvoeder winning (30%) houdt een belangrijk deel van de respondenten rekening met een investering in de komende 6 jaar.

Investerings in mestver- en bewerking zijn minder vaak voorkomend: 71% van de bedrijven geeft aan dat dit waarschijnlijk niet tot zeker niet zal plaatsvinden. Landbouwers die wel aangeven hierin te investeren, plannen een extra capaciteit van 26.770 ton. Ook voor de aankoop van NERs zegt meer dan de helft van de bedrijven (54%) dat er geen investeringen zullen plaatsvinden, een vijfde van de bedrijven denkt wel aan de mogelijkheid te investeren in extra NERs en zijn van plan 202.365 NERs aan te kopen.

Tabel 29: Waarschijnlijkheid van investeringen in de melkveetak (in percentage van antwoorden) (bron: zuivelenquête, 2012)

	zeker niet	waarschijnlijk niet	misschien wel / misschien niet	waarschijnlijk wel	zeker wel
grond pachten / verpachten	8	14	36	31	11
aankoop NER-Dr	24	30	27	14	6
uitbreiden/bouw nieuwe stal	23	22	22	17	16
stalautomatisatie (melkrobot, nieuwe melkinrichting)	27	24	21	14	13
uitbreiden of vervangen materieel voor ruwvoederwinning	11	26	34	23	7
mestverwerking/bewerking	37	34	22	5	2

3.2.2.3 Grond

In het dichtbebouwde Vlaanderen is grond de meest beperkende productiefactor voor de landbouwsector. Alleen voor de intensieve veehouderij is de link met grond verdwenen. Veevoerders voor varkens en pluimvee komen grotendeels van andere delen van de wereld en daardoor kon de sector zich ontwikkelen los van de grond. Vanwege de noodzaak aan ruwvoeder in het rantsoen voor runderen is de melkveehouderij nog grotendeels grondgebonden. Grond speelt daarom een zeer belangrijke rol in de huidige én toekomstige melkveehouderij.

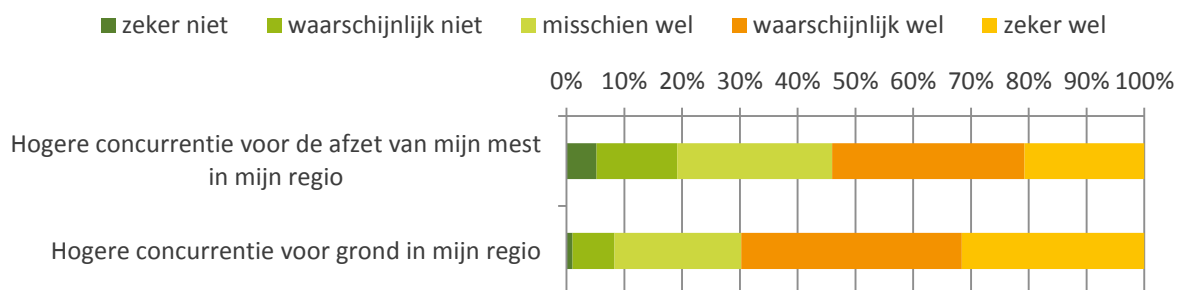
Een groeiende melkproductie zal dan ook, bij een gelijkblijvende productie intensiteit, gepaard gaan met een groeiende behoefte aan grond. De melkveehouders zijn hiervan ook overtuigd zoals blijkt uit Tabel 27 en Tabel 30. In Figuur 21 wordt de procentuele verdeling van de antwoorden gegeven.

Tabel 30: Verwachtingen melkveehouder m.b.t. grond na afschaffing melkquotum (1) (bron: zuivelenquête, 2012)

	Constance productie	stijgers	Totaal	p-waarde
Hogere concurrentie voor de afzet van mijn mest in mijn regio	3,56	3,49	3,50	0,4057
Hogere concurrentie voor grond in mijn regio	4,01	3,89	3,92	0,0818 (*)

(1) 1=zeker niet; 2=waarschijnlijk wel; 3= misschien wel; 4= waarschijnlijk wel; 5= zeker wel
 (*) significant binnen het 90% betrouwbaarheidsinterval

Figuur 21: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen m.b.t. grond (bron: zuivelenquête, 2012)

Meer dan 50% van de melkveehouders gaat ervan uit dat er na 2015 een toegenomen concurrentie zal zijn voor de afzet van mest (gemiddelde score 3,50), 70% van de melkveehouders zegt dan weer dat ze uitgaan van een hogere concurrentie voor grond (gemiddelde score: 3,92). Nog geen 10% van de melkveehouders gaat ervan uit dat dit niet het geval zal zijn.

3.3 Impact van het beleid

In dit deel wordt achtereenvolgens de verwachte impact besproken van de mestwetgeving en het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB).

3.3.1 Rol van de mestwetgeving

In de literatuurstudie is al aangehaald dat de mestwetgeving een belangrijke impact heeft op de landbouwsector en op de melkveehouderij in het bijzonder. De melkveehouderij is door de noodzaak aan ruwvoeder volledig, zo niet grotendeels, aangewezen op grond op het eigen bedrijf of in de onmiddellijke omgeving. Gedurende lange tijd hadden melkveehouders in de meeste gevallen daardoor geen mestoverschot. Sinds de introductie van MAP IV en de bijhorende verstrenging van de bemestingsnormen is dit veranderd.

Het specifieke probleem voor rundermest is dat deze mest voorlopig slechts zelden wordt verwerkt en dat bij een mestoverschot, bemestingsruimte op andere bedrijven dient gevonden te worden. Door het groot gehalte aan water, loopt de transportkost uitgedrukt per eenheid nutriënt al gauw op. Het al of niet kunnen plaatsen van de mest op eigen gronden is daarom een belangrijke factor zoals blijkt uit Tabel 31 en Tabel 32.

Tabel 31: Impact van het al dan niet verlengen van de derogatiemaatregel op de toekomstplannen (bron: zuivelenquête, 2012)

	Geen invloed op toekomstplannen	Wel invloed op toekomstplannen
Constante productie	192	78
Stijgers	577	214
Alle bedrijven	772	293

Tabel 32: Impact van het verstrengen van de bemestingsnormen (zodat 10% minder mest kan toegediend worden) op de toekomstplannen (bron: zuivelenquête, 2012)

	Geen invloed op toekomstplannen	Wel invloed op toekomstplannen
Constante productie	158	112
Stijgers	553	238
Alle bedrijven	714	351

In Tabel 31 wordt het effect van derogatie op de toekomstplannen weergegeven. Zo blijkt dat 27% van de melkveehouders aangeeft dat indien de derogatiemaatregel niet zou verlengd worden dit een invloed zou hebben op hun toekomstplannen. Voor meer dan 70% van de melkveehouders die aangeven te zullen groeien is derogatie hierbij van geen belang op de toekomstplannen. Er is hierbij geen verschil tussen bedrijven die aangeven te zullen groeien of niet te zullen groeien. Er is ook geen verschil tussen bedrijven die momenteel een mestoverschot hebben en bedrijven die geen overschot hebben.

De impact van het verstrengen van de bemestingsnormen zodat 10% minder mest op het land kan worden gebracht is iets groter (Tabel 32). Zo zou 1/3 van de bedrijven zijn toekomstplannen als gevolg hiervan wijzigen. Opnieuw is hier geen verschil waar te nemen tussen bedrijven die zullen groeien en niet zullen groeien of bedrijven die een mestoverschot of een mesttekort hebben.

De relatieve belangrijkheid van de hoogte van de bemestingsnormen tegenover het al dan niet toepassen van derogatie is groter bij de bedrijven die aangeven in de toekomst dezelfde productie na te streven. Daar waar derogatie een bepalende factor is in de toekomstplannen voor 29% van de bedrijven, is dit voor bemestingsnormen het geval voor 42% van de bedrijven. Voor bedrijven die aangeven te zullen groeien is dit respectievelijk 27 en 30%.

3.3.2 Impact hervorming gemeenschappelijk landbouwbeleid

Aan de melkveehouders werd tevens gevraagd of hun (groei)plannen zullen wijzigen als blijkt dat de waarde van bedrijfstoelagen met gemiddeld 30% zou dalen (Tabel 33). Een derde van de bedrijven zal in dat geval zijn groeiplannen aanpassen. Hierbij is er geen verschil tussen de verschillende postquotumstrategieën.

Tabel 33: Impact van het verlagen van de gemiddelde bedrijfstoelagen met 30% (bron: zuivelenquête, 2012)

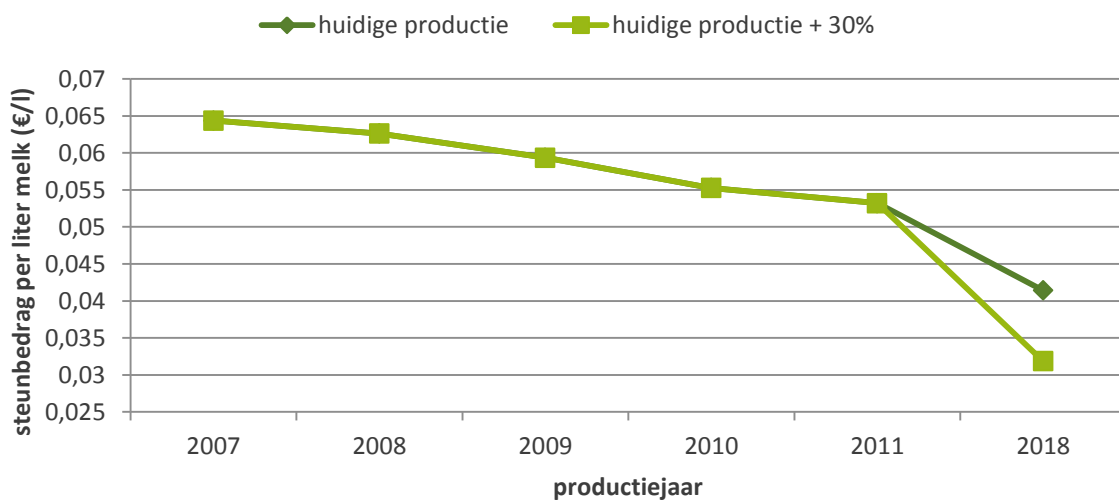
	Geen invloed op toekomstplannen	Wel invloed op toekomstplannen
Constante productie	158	112
Stijgers	553	238
Totaal	714	351

Op basis van de groeiverwachting bekomen uit de enquête is een voorspelling gemaakt van het gemiddeld steunbedrag per geproduceerde liter melk in 2018

De melkpremie is ontkoppeld sinds 2006. Vanaf deze periode is de uitbetaalde subsidie onafhankelijk van het geproduceerd aantal liter melk. Dit betekent dat de sindsdien gerealiseerde groei in melkproductie geen recht geeft op een bijkomend steunbedrag. De groei in melkproductie sinds 2006 kan bijgevolg gezien worden als melk die geproduceerd wordt zonder steun. Ook de geplande groei tussen 2012 en 2018 zal gebeuren zonder steun. Bovendien wordt het systeem van toeslagrechten hervormd waarbij de voorstellen van de Europese commissie momenteel in de richting van een flatrate gaan (Deuninck en Vrints, 2012). Verwacht wordt dat de melkveehouders hierbij zullen verliezen. In

Figuur 22 wordt de evolutie in het gemiddeld steunbedrag per liter melk weergegeven.

Figuur 22: Gemiddeld steunbedrag per liter melk (2007-2018) (1,2) (bron: ALV)

(1) Veronderstellingen bij 2018: flat rate, 10%gekoppelde steun, 626.704 ha

(2) Flat rate: basisbedrag 224 €/ha; vergroeningspremie: 116 €/ha; totaal: 340 €/ha

De uitbetaalde rechtstreekse steun omvat naast de ontkoppelde melkpremie ook andere ontkoppelde premies zoals voor granen, maïs en suikerbieten. Deze uitbetaalde rechtstreekse steun daalde stelselmatig over de periode 2007-2011. Dit door enerzijds een stijging van de totale melkproductie, anderzijds daalde ook de totale uitbetaalde steun aan de melkveehouderij door modulatie en door het verdwijnen van toeslagrechten uit de sector (-6,8% sinds 2007). Het gezamenlijk effect is een daling van het gemiddeld steunbedrag per liter melk van 17%.

De op stapel staande hervorming van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, op basis van de berekeningen in Deuninck en Vrints (2012) zorgt voor een daling van het totale rechtstreekse steun op de 5.338 melkveebedrijven van 22% t.o.v. de situatie in 2011. De gemiddelde steun per liter melk zou hierbij dalen tot 0,04142 €/l.

Ook de geplande groei in melkproductie zorgt voor een verdere daling van het gemiddeld steunbedrag. Wanneer de melkproductie in Vlaanderen met 30% zal toenemen, daalt het gemiddeld steunbedrag verder tot 0,03187 €/l (-41% t.o.v. 2011).

3.3.3 Impact ont koppeling zoogkoeienpremie

Vervolgens is gepeild naar de impact van het al dan niet ont koppelen van de zoogkoeienpremie op de grootte van de vleesveetak (Tabel 34).

Van de 380 bedrijven waarin ook in de toekomst een vleesveetak aanwezig zal blijven, zegt een kwart dat het al dan niet ont koppelen van de zoogkoeienpremie niet van toepassing is op hun bedrijf. Ruim een derde van de bedrijven zegt dat dit geen invloed zal hebben op de toekomstplannen terwijl op nog eens een derde van de bedrijven dit een negatief effect zal hebben op het aantal zoogkoeien, bij 22% van deze bedrijven zal de vleesveetak volledig gestopt worden. Op 90% van de bedrijven die aangeven dat het aantal zoogkoeien zal verminderen bij een ont koppeling, zal de vrijgekomen ruimte opgevangen worden door een toename in de melkproductie.

Tabel 34: Impact ont koppeling zoogkoeienpremie op bedrijfsvoering voor bedrijven die vleesveetak niet stoppen tegen 2018 (bron: zuivelenquête, 2012)

	stoppers	constante productie	Groeiers	Alle bedrijven
Niet van toepassing (1)	9	30	60	99
Geen invloed, ik behoud mijn vleesveetak	11	51	71	133
Ik verminder mijn vleesveetak en gebruik de vrijgekomen ruimte voor extra melkproductie	0	14	81	95
Ik stop mijn vleesveetak, en gebruik de vrijgekomen ruimte voor extra melkproductie	0	4	24	28
Ik verminder mijn vleesveetak maar gebruik de vrijgekomen ruimte NIET voor extra melkproductie	1	5	5	11
Ik stop mijn vleesveetak maar gebruik de vrijgekomen ruimte NIET voor extra melkproductie	0	2	1	3
Geen van bovenstaande	0	6	5	11
Totaal bedrijven	21	112	247	380

(1) Bedrijven zonder zoogkoeienquotum

3.4 Relatie met de zuivelverwerkingssector: de verwachtingen van de melkveehouder

Het is duidelijk dat de melkveehouderij de kans wil grijpen om de melkproductie uit te breiden. Een groot deel van de respondenten wil (sterk) groeien. Deze geproduceerde melk moet echter verder verwerkt worden alvorens op de (wereld)markt te worden verhandeld. Via hoeveerverkoop kan een klein deel van deze melkproductie worden vermarkt, het grootste deel zal echter via de zuivelsector of de spotmarkt moeten worden afgezet. De zuivelsector is dan ook een niet te verwaarlozen schakel in de sector en beslissingen op dit niveau hebben een ontegensprekelijke impact op de situatie van de melkveehouderij.

In dit deel van de tekst wordt eerst gekeken naar wat de landbouwers verwachten van de zuivelsector. Vervolgens wordt een overzicht gegeven van hoe de zuivelsector zelf kijkt naar de periode na 2015.

Tabel 35 geeft de gemiddelde verwachting weer van de melkveehouders over de zuivelmarkt na 2015 terwijl Figuur 23 de procentuele verdeling geeft.

Tabel 35: Verwachtingen over de Vlaamse zuivelmarkt (schaal op 5) (1) (bron: zuivelenquête, 2012)

	postquotumstrategie				Melkafnemer		
	Totaal	Constante productie	stijgers	p-waarde	Private melkerij	Coöperatieve melkerij	p-waarde
Een stijging van de melkproductie in België	3,97	3,92	3,98	0,3156	4,00	3,95	0,3444
Meer fluctuaties in de melkprijs	4,23	4,24	4,23	0,7709	4,30	4,20	0,0444 (**)
Geen problemen voor de afzet van mijn melk	2,67	2,75	2,64	0,1311	2,74	2,63	0,0852 (*)
Een daling van de gemiddelde melkprijs	3,86	4,04	3,79	<0,001 (***)	3,89	3,84	0,3640

1=zeker niet; 2=waarschijnlijk wel; 3= misschien wel; 4= waarschijnlijk wel; 5= zeker wel

(*) significant binnen het 90% betrouwbaarheidsinterval

(**) significant binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval

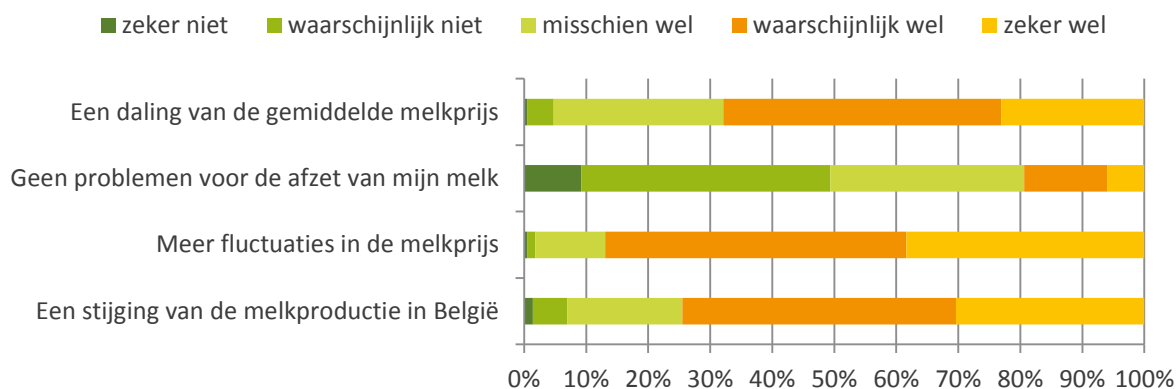
(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Melkveehouders zijn overtuigd van een toegenomen variatie in de melkprijs in de toekomst (4,23 op 5) en verwachten dat de gemiddelde melkprijs zal dalen (3,86). De bedrijven die een stabiele of dalende productie plannen zijn er significant meer van overtuigd dat de melkprijs zal dalen dan bedrijven die plannen te groeien. Bedrijven verwachten dat de melkproductie in België zal toenemen. Ze verwachten daarenboven dat de afzet voor hun melk waarschijnlijk niet tot misschien wel gegarandeerd zal zijn (2,67).

Vooraf over de toegenomen fluctuaties van de melkprijs is er opvallend veel eensgezindheid. Zo verwachten 87% van de melkveehouders dat dit waarschijnlijk wel of zeker wel het geval zal zijn. Slechts 1,8% antwoordt het omgekeerde. Over een daling van de gemiddelde melkprijs (68%) en een stijging van de melkproductie (74%) zegt de meerderheid van de melkveehouders dat dit waarschijnlijk wel tot zeker wel het geval zal zijn terwijl respectievelijk slechts 6 en 7% hiervan zegt dat dit waarschijnlijk tot zeker niet zal gebeuren. Minder eensgezindheid is te vinden over het optreden van problemen bij de melkafzet. Bijna 50% denkt hierbij dat de melkafzet waarschijnlijk niet tot zeker niet gegarandeerd is, terwijl bijna 20% denkt dat dit waarschijnlijk wel

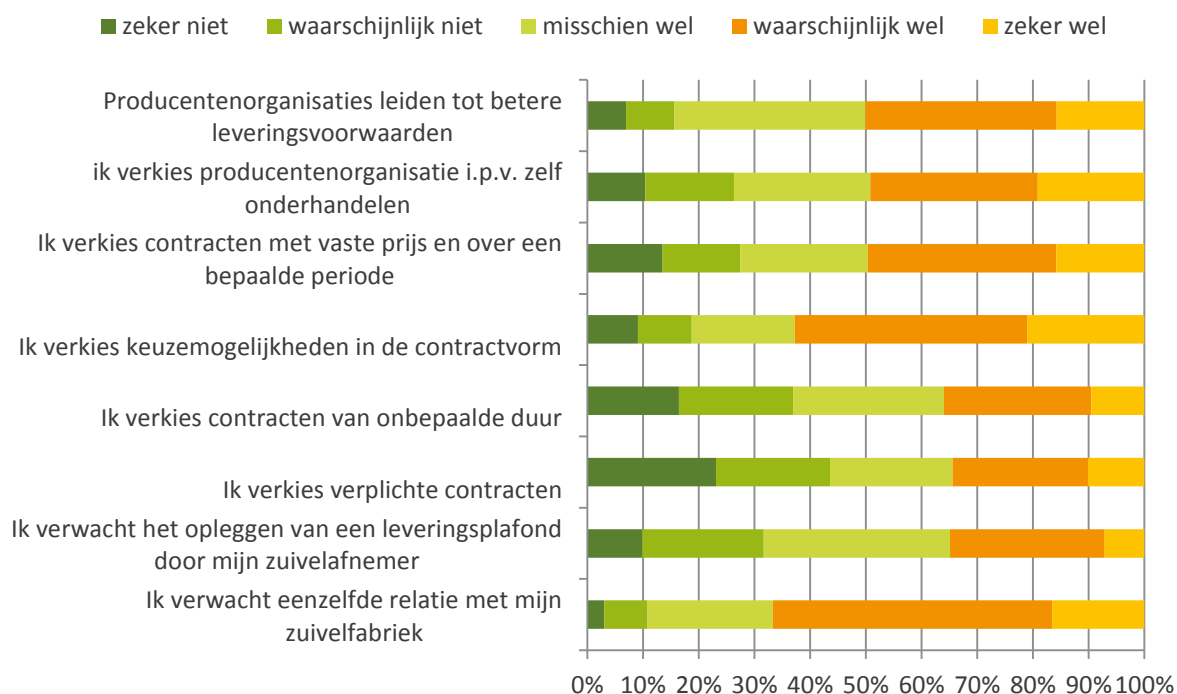
tot zeker wel het geval zal zijn, 30% weet niet wat hierover te denken. Hierbij is er een beperkt significant verschil tussen melkveehouders die leveren aan een private of coöperatieve melkerij waarbij diegene met een private melkerij als afnemer beperkt significant meer problemen voor hun melkafzet verwachten.

Figuur 23: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen over de Vlaamse zuivelmarkt (bron: zuivelenquête, 2012)

Naast de verwachtingen rond de zuivelmarkt is in de enquête ook gepeild naar de manier waarop de relatie melkveehouder – zuivelfabriek moet worden georganiseerd (Tabel 36 en Figuur 24).

Figuur 24: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen over de relatie melkveehouder – melkverwerker (bron: zuivelenquête, 2012)

Tabel 36: Verwachtingen over de relatie melkveehouder - melkverwerker per postquotumstrategie en type melkafnemer (bron: zuivelenquête, 2012)

	postquotumstrategie				melkafnemer		
	Totaal	Constante productie	stijgers	p-waarde	Private melkerij	Coöperatieve melkerij	p-waarde
Ik verwacht eenzelfde relatie met mijn zuivelafnemer	3,70	3,64	3,71	0,2345	3,45	3,82	<0,0001 (***)
Ik verwacht het opleggen van een leveringsplafond door mijn zuivelafnemer	3,00	3,23	2,93	0,0004 (***)	3,26	2,88	<0,0001 (***)
Het verplicht gebruiken van contracten is aangewezen	2,78	3,04	2,70	0,0009 (***)	2,99	2,68	0,0006 (***)
Contracten van onbepaalde duur zijn het meest aangewezen	2,92	3,02	2,89	0,1571	3,09	2,84	0,0027 (***)
Er moet per zuivelbedrijf keuze zijn tussen contractmogelijkheden, zodat elk bedrijf het contract kan kiezen dat het best bij hem past	3,56	3,67	3,52	0,1017	3,89	3,40	<0,0001 (***)
Contracten met vaste prijs en over een bepaalde periode zijn meest aangewezen	3,25	3,48	3,17	0,001 (***)	3,3	3,21	0,2781
Ik verkies het oprichten van een producentenorganisatie i.p.v. zelf te onderhandelen met mijn zuivelbedrijf	3,32	3,46	3,27	0,0462 (**)	3,56	3,21	<0,0001 (***)
Onderhandelen via producentenorganisaties leidt tot betere leveringsvoorwaarden	3,47	3,63	3,41	0,0096 (***)	3,66	3,38	0,0003 (***)

1=zeker niet; 2=waarschijnlijk wel; 3= misschien wel; 4= waarschijnlijk wel; 5= zeker wel

(**) significant binnen het 95% betrouwbaarheidsinterval

(***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

Melkveehouders denken over het algemeen dat de relatie met hun zuivelafnemer waarschijnlijk wel dezelfde zal blijven (3,70). Twee derde van de melkveehouders zegt dat de relatie met zijn zuivelfabriek waarschijnlijk tot zeker wel gelijk zal blijven. Slechts 10,8% denk dat dit niet het geval zal zijn.

Het opleggen van leveringsplafonds behoort volgens de melkveehouders misschien tot de mogelijkheden (3,00) al zijn de groeiers daar significant minder van overtuigd dan de bedrijven die een status quo nastreven. De meningen over het al dan niet toepassen van leveringsplafonds zijn echter verdeeld. Een derde van de landbouwers denkt dat deze er waarschijnlijk wel tot zeker wel zullen komen, een derde denkt het omgekeerde.

Bedrijven die leveren aan een private melkerij zijn er echter significant minder overtuigd dat de relatie met hun zuivelafnemer gelijk zal blijven (3,45 tov 3,82) ($p < 0,001$) en zijn er tevens significant meer van overtuigd dat het opleggen van leveringsplafonds tot de opties behoren (3,26 tov 2,88) ($p < 0,001$).

Melkveehouders zijn er niet van overtuigd dat er een verplichting voor het gebruik van contracten moet komen (2,78). Melkveehouders die plannen te groeien zijn hiervan minder overtuigd dan landbouwers die geen groei plannen. Landbouwers die leveren aan een private fabriek (2,99) zijn hiervan significant meer overtuigd dan melkveehouders die leveren aan een coöperatie (2,68) ($p = 0,006$).

Bij het gebruik van contracten zijn melkveehouders het eerder eens dat dit moet gebeuren via een vaste prijs en vastgelegd voor een bepaalde periode (3,24) (ook hier zijn groeiers minder overtuigd dan bedrijven met een constante productie ($p < 0,001$)). Contracten van onbepaalde duur kunnen op minder animo rekenen bij de melkveehouders (2,92) al zijn melkveehouders die leveren aan een private melkerij hier wel significant meer voor te vinden (3,09 tov 2,84; $P = 0,0039$). Melkveehouders zijn er wel van overtuigd dat er een keuze moet zijn tussen contractmogelijkheden (3,56). De leveraars aan private firma's zijn daarenboven hiervan significant meer overtuigd (3,88 tov 3,40; $P < 0,0001$).

Als gekeken wordt naar de verdeling van de antwoorden blijkt dat de meningen over contracten sterk verdeeld zijn. Zo is een derde van de melkveehouders het eerder tot helemaal eens dat het verplicht gebruik van contracten is aangewezen terwijl 44% hier het eerder tot helemaal mee oneens is. Ook over het gebruik van contracten van onbepaalde duur zijn de meningen eerder verdeeld: 38% is het eerder tot helemaal niet eens dat dit de meest aangewezen methode is terwijl 36% dit wel denkt. Meer landbouwers zijn gewonnen voor contracten met een vaste prijs over een bepaalde periode (51%) terwijl 27% hiervoor niet zou kiezen. Meer eensgezindheid is er over het geven van keuzemogelijkheden in het type contract: bijna 2/3 van de landbouwers is hiervoor gewonnen, 18% denkt dat deze keuzemogelijkheid niet hoeft.

Melkveehouders kiezen significant vaker voor het hebben van diverse contractmogelijkheden binnen eenzelfde zuivelfabriek tegenover contracten van onbepaalde duur (0,6281; $P < 0,0001$) en contracten met vaste prijs over een vaste periode (0,3029; $P < 0,0001$).

De vier stellingen rond contracten ('het verplicht gebruiken van contracten is aangewezen', 'contracten van onbepaalde duur zijn meest aangewezen', 'er moet per zuivelbedrijf keuze zijn tussen contractmogelijkheden, zodat elk bedrijf het contract kan kiezen dat het best bij hem past' en 'contracten met vaste prijs en over bepaalde periode zijn het meest aangewezen') kunnen samengebracht worden tot 1 stelling 'het gebruik van contracten is aangewezen' (Cronbach-alpha = 0,72). Daaruit blijkt dat melkveehouders die leveren aan een private melkerij significant meer gewonnen zijn voor het gebruik van contracten (3,11 t.ov. 2,79; $P < 0,0001$).

Melkveehouders zijn het er ook eerder over eens dat producentenorganisaties kunnen leiden tot betere leveringsvoorwaarden (3,46) maar ook hier zien we een significant verschil tussen de melkveehouders waarbij bedrijven met een constante productie hiervan meer overtuigd zijn dan groeiers ($p = 0,0096$). Melkveehouders opteren dan ook eerder voor onderhandelingen via een producentenorganisatie i.p.v. zelf te onderhandelen (3,32). Bijna 50% van de melkveehouders verkiest te onderhandelen via producentenorganisaties ipv zelf te onderhandelen. Voor 26% van de melkveehouders zijn producentenorganisaties geen optie. 53% van de melkveehouders is ervan overtuigd dat onderhandelen via producentenorganisaties zal leiden tot betere leveringsvoorwaarden, 17% is hiervan niet overtuigd. Melkveehouders die leveren aan private melkerijen zijn meer gewonnen om onderhandelingen te organiseren via een producentenorganisatie en ze zijn er ook meer van overtuigd dat dit tot betere leveringsvoorwaarden zal leiden.

De melkveehouders die aangeven niet akkoord te zijn met de afschaffing van de quotumreglementering reageren vaak significant anders dan melkveehouders die wel akkoord zijn

met de afschaffing (Tabel 37). Enkel over de toenemende fluctuaties van de melkprijs verschillen beide groepen niet significant van mening.

Tabel 37: Verschil in verwachtingen over de relatie melkveehouder - melkverwerker tussen voor- en tegenstanders afschaffing melkquotum (bron: zuivelenquête, 2012)

	voorstanders	tegenstanders	p-waarde
Een stijging van de melkproductie in België	3,79	4,10	<0,0001 (***)
Meer fluctuaties in de melkprijs	4,19	4,26	0,1076
Geen problemen voor de afzet van mijn melk	2,57	2,74	0,0068 (***)
Een daling van de gemiddelde melkprijs	3,54	4,11	<0,0001 (***)
Ik verwacht eenzelfde relatie met mijn zuivelafnemer	3,79	3,62	0,0037 (***)
Ik verwacht het opleggen van een leveringsplafond door mijn zuivelafnemer	2,62	3,32	<0,0001 (***)
Het verplicht gebruiken van contracten is aangewezen	2,37	3,11	0,0004 (***)
Contracten van onbepaalde duur zijn het meest aangewezen	2,80	3,02	0,0051 (***)
Er moet per zuivelbedrijf keuze zijn tussen contractmogelijkheden, zodat elk bedrijf het contract kan kiezen dat het best bij hem past	3,38	3,71	<0,0001 (***)
Contracten met vaste prijs en over een bepaalde periode zijn meest aangewezen	2,85	3,57	<0,0001 (***)
Ik verkies het oprichten van een producentenorganisatie i.p.v. zelf te onderhandelen met mijn zuivelbedrijf	3,18	3,43	0,0030 (***)
Onderhandelen via producentenorganisaties leidt tot betere leveringsvoorwaarden	3,32	3,59	0,0002 (***)

1=zeker niet; 2=waarschijnlijk wel; 3= misschien wel; 4= waarschijnlijk wel; 5= zeker wel
 (***) significant binnen het 99% betrouwbaarheidsinterval

De tegenstanders van de afschaffing van de quota zijn in het algemeen meer bezorgd over de toekomst van de Vlaamse melkveehouderij in het algemeen en hun eigen bedrijfssituatie in het bijzonder. Ze zijn er significant meer van overtuigd dat de melkproductie zal stijgen in Vlaanderen en de melkprijs zal dalen. Ze zijn er significant minder van overtuigd dat de relatie met de zuivelafnemer dezelfde zal blijven en zijn significant meer bezorgd over de afzetmogelijkheden van hun melk.

Deze hogere bezorgdheid leidt tot een wens naar meer regulering in de markt via contracten. De stelling 'het gebruik van contracten is aangewezen' wordt significant hoger gescoord door de tegenstanders van een afschaffing (3,09 t.o.v. 2,65; $P < 0,0001$). Ze zijn meer gewonnen voor het verplichten van contracten. Daarbij hebben ze een grotere voorkeur voor contracten met vaste prijzen en een vaste periode dan voor contracten van onbepaalde duur (verschil 0,5318; $P < 0,001$). Voorstanders van de afschaffing van het melkquotum hebben geen voorkeur tussen beide type contracten (verschil 0,0341; $P = 0,6442$).

Tabel 38 geeft het aantal landbouwers weer per huidig afzetkanaal dat verkiest in de toekomst zijn melk af te zetten via een bepaald type afzetkanaal.

Tabel 38: Keuze van toekomstig type afzetkanaal per huidig type afzetkanaal (bron: zuivelenquête, 2012)

Huidig afzetkanaal \ Toekomstig afzetkanaal (1)	privaat	coöperatie	spot markt	totaal
aantal leveraars in huidig	343	723	18	1.084
coöperatie	46	613	4	663
private zuivelfabriek, contract onderhandeld door producentenorganisatie	174	94	1	269
private zuivelfabriek, rechtstreeks onderhandeld contract	137	64	3	204
private zuivelfabriek, zonder contract	113	26	6	145
spotmarkt	7	17	9	33

(1) meerdere antwoorden mogelijk

Van alle leveraars kan 61% zich vinden in een coöperatieve zuivelfabriek als afnemer, 25% kan zich vinden in een private melkafnemer met een contract dat onderhandeld werd door een producentenorganisatie, 19% wil leveren aan een private afnemer met een rechtstreeks onderhandeld contract. Leveren aan een private afnemer zonder contract is een optie voor 13% van de landbouwers terwijl slechts 3% van de landbouwers de spotmarkt als een optie aanziet.

Van de melkveehouders die momenteel leveren aan een coöperatieve zuivelfabriek willen 613 bedrijven (85%) ook in de toekomst aan een coöperatie blijven leveren. Dit betekent dat 15% van de bedrijven in de toekomst verkiest niet meer te leveren aan een coöperatie. 85% van deze bedrijven wil leveren aan een private zuivelfabriek wanneer het contract wordt onderhandeld door een producentenorganisatie, 58% wil aan een private zuivelfabriek leveren via een rechtstreeks onderhandeld contract. Leveren aan een private zuivelfabriek zonder contract is slechts voor 15% van hen een optie.

Van de bedrijven die momenteel leveren aan een private zuivelfabriek wil 329 bedrijven (96%) ook in de toekomst leveren aan een private zuivelfabriek. 53% van deze bedrijven wil hierbij werken via een producentenorganisatie, 41% wil rechtstreeks onderhandelen met zijn zuivelafnemer. Slechts 13% van de bedrijven die momenteel aan private melkerijen leveren, overweegt om in de toekomst te leveren aan coöperaties.

4 RESULTATEN VAN DE DIEPTE-INTERVIEWS

In het voorgaande deel werden de resultaten besproken van de enquête uitgevoerd bij de melkveehouders. Daarnaast werden, in het kader van de onderliggende studie, een aantal diepte-interviews gedaan bij diverse actoren binnen de zuivelketen en experts m.b.t. de zuivelsector. De resultaten van deze diepte-interviews zijn gebruikt als aanvulling van de resultaten uit de enquête en om de visies van de melkveehouders te vergelijken met de plannen en visies van de andere schakels in de keten.

4.1 Aandachtspunten bij groei

4.1.1 Belang van de productiefactoren

Ook in de diepte-interviews werd melding gemaakt dat veel bedrijven sterk willen groeien. Daar waar vroeger de groei dikwijls organisch verliep zijn er nu vaak groeispongen waar te nemen waarbij de landbouwer soms een verdubbeling vooropstelt. Toch is het noodzakelijk daarvoor in voldoende mate over de juiste productiefactoren te beschikken. Zo is het geen garantie dat productiefactoren die geschikt zijn om 2 keer 500.000 liter melk te produceren ook voldoende zijn om 1.000.000 liter melk te produceren op 1 bedrijf. Daarbij wordt vooral verwezen naar de managementcapaciteiten van de melkveehouder. Andere aandachtsfactoren zijn de beschikbare grond, NERs en de arbeidsbeschikbaarheid op het bedrijf.

4.1.1.1 Grond

Grond is een belangrijke productiefactor in de melkveehouderij. Zoals eerder reeds aangehaald is de functie tweërlei als leverancier van ruwvoeder en als afnemer van mest. Uit de diepte-interviews bleek dat de aankoopprijs van grond vandaag reeds gezien wordt als (te) duur in functie van het economisch rendement, behalve indien de grond kan gepacht worden (via reguliere of loopbaanpacht). Langdurige pacht is echter minder interessant voor de eigenaar van de gronden en kan bijgevolg minder vaak worden aangegaan. Melkveehouders worden daardoor meer en meer verplicht te pachten volgens minder gunstige voorwaarden of zoeken hun heil in het zelf aankopen van grond. Dit laatste is echter bedrijfseconomisch niet interessant. Alhoewel de aankoop van gronden boekhoudkundig geen impact heeft op het bedrijfseconomisch resultaat, oefent dit wel een sterke negatieve druk uit op de liquiditeit van het bedrijf en de capaciteit voor het aanleggen van buffers. Met de verwachte toenemende volatiliteit in de melkprijzen is echter net het aanleggen van buffers een belangrijk aandachtspunt.

Door de dure grond twijfelen experts eraan of de marges voldoende zijn om een investering in stallen én gronden te rechtvaardigen. Vanuit een zuiver economisch standpunt moet daarom de shift gemaakt worden naar meer grondongebonden productie. Vanwege de hoge kostprijs per hectare is het dan ook economisch interessanter grond zo intensief mogelijk te gebruiken. Alleen zo kan de melkveehouderij haar plaats rechtvaardigen op de dure Vlaamse gronden. Bij stijgende graanprijzen zal de melkveehouderij immers onvoldoende competitief zijn tegenover zijn belangrijkste concurrenten voor landbouwgrond: de tuin- en akkerbouwsector. Het areaal grasland dat momenteel door de zoogkoeienhouderij gebruikt wordt kan wel beschouwd worden als een buffer voor de melkveehouderij. Eén van de experts verwoordde het als volgt: 'melkveehouders hebben slechts hun plaats op de dure Vlaamse grond als ze hun productie deels kunnen loskoppelen van deze grond. Alleen zo kunnen ze concurreren met de akker- en tuinbouwsector'.

Een toegenomen grondongebonden productie mag dan wel een oplossing bieden voor de hoge grondprijzen, het sleept ook veel onzekerheid binnen in de bedrijfsvoering. Bij onvoldoende grond importeert men extra risico in het bedrijf rond zowel de aankoop van ruwvoeder als rond de afzet van mest. Ten eerste dient ruwvoeder aangekocht te worden wat de kostprijs voor voeder onzeker maakt. De volatiele marktprijzen voor granen maakt dat ook voor andere teelten de marktprijzen meer schommelen. Bovendien biedt grondongebondenheid op bedrijfsniveau nog geen afdoende oplossing op sectorniveau. De transportkosten van ruwvoeder zijn hoog en dit beperkt de afstand waarbinnen ruwvoeder kan aangekocht worden. Men dient ook rekening te houden met stijgende prijzen voor ruwvoeder als meerdere (melkvee)bedrijven ruwvoeder dienen aan te kopen, zeker in

een jaar waar de productie tegenvalt zoals dit jaar. De toenemende concurrentie voor ruwvoeder als gevolg van het stijgend belang van biogasinstallaties kan de prijzen doen stijgen. Ten tweede zal een grondongebonden productie ook de mestproblematiek vergroten en zal naar voldoende afzetmogelijkheden gezocht moeten worden. Ook hier brengt men extra kosten en de onzekerheid errond in de bedrijfsvoering.

In het kader van de grondproblematiek is voor een aantal scenario's doorgerekend wat de extra benodigde grond is voor de extra melkproductie aangegeven in de enquête. Daarbij zijn 4 scenario's doorgerekend:

- Scenario 1: stabiele melkintensiteit (liter melk /ha ruwvoeder bestemd voor melkveetak);
- Scenario 2: gemiddelde stijging melkintensiteit van 10% ;
- Scenario 3: stijging melkintensiteit tot ondergrens van 14.000 liter /ha ruwvoeder bestemd voor melkveetak;
- Scenario 4: stijging melkintensiteit tot ondergrens van 16.000 liter /ha ruwvoeder bestemd voor melkveetak;

Bij elk van deze scenario's werd gegeven de melkproductie per hectare ruwvoeder berekend hoeveel hectare extra ruwvoeder er nodig is, hoeveel hectare hiervan reeds binnen het bedrijf aanwezig is (momenteel niet gebruikt voor ruwvoeder) en hoeveel hectare er extra moet worden aangekocht of gepacht.

Er zijn 800 bedrijven die hebben aangegeven te zullen groeien in de toekomst waarvan 564 hebben aangegeven met hoeveel ze zullen groeien. Enkel voor deze bedrijven kunnen we de extra benodigde grond uitrekenen. Deze bedrijven hebben momenteel 30.482 ha land in hun bezit waarvan 26.289 ha gebruikt wordt voor ruwvoederproductie. 20.737 ha daarvan wordt gebruikt voor de melkveetak. De gemiddelde intensiteit op deze bedrijven bedraagt momenteel 13.310 liter/ha/jaar, voor de gehele populatie bedraagt dit 11.685 liter/ha/jaar. In Tabel 39 wordt het extra areaal berekend, nodig voor de voorziene uitbreiding in melkproductie.

Tabel 39: Nodige grond voor in de enquête aangegeven groei in melkproductie (1) (bron: zuivelenquête, 2012)

	gemiddelde intensiteit (melkproductie/ha ruwvoeder voor melkveetak)	Extra hectare ruwvoeder nodig voor melkproductie(ha)	Extra hectare ruwvoeder mogelijk binnen huidig areaal ruwvoeder	Extra hectare ruwvoeder mogelijk binnen huidig bedrijfsareaal	Extra hectare ruwvoeder niet mogelijk binnen huidig bedrijfsareaal
Scenario 1	13.309	10.522	1.922	4.035	6.487
Scenario 2	14.641	7.957	1.612	3.292	4.665
Scenario 3	15.144	6.658	1.176	2.601	4.057
Scenario 4	16.549	5.177	761	1.974	3.203

(1) op bedrijven die hebben aangegeven hoeveel ze plannen te groeien

In het geval van een stabiele intensiteit (scenario 1) zal voor de geplande groei in melkproductie voor de 564 bedrijven 10.522 hectare extra nodig zijn voor ruwvoederwinning voor de melkveetak. Dit is een verhoging van het ruwvoeder areaal voor de melkveetak met 50%. Hiervan kan 4.035 hectare worden ingevuld door een herbestemming van het eigen beschikbaar areaal. Daarnaast moeten 6.487 ha extra gevonden worden bij andere bedrijven. Wanneer verondersteld wordt dat de gemiddelde intensiteit op deze bedrijven kan verhoogd worden met 10% (scenario 2) dan daalt het extra benodigde areaal met 24% tot 7.957 ha extra ruwvoeder. Hiervan dient 4.665 hectare

buiten het huidig bedrijfsareaal gezocht worden. Wanneer wordt verondersteld dat elk groeiend bedrijf minstens moet kunnen evolueren naar de intensiteit van 14.000 liter melk per hectare per jaar, dan daalt het benodigde extra areaal tot 6.658 hectare waarvan 4.057 hectare niet binnen het huidig bedrijfsareaal kan worden gevonden. Dezelfde oefening maar ervanuitgaande dat een intensiteit van 16.000 liter melk per hectare per jaar mogelijk is, daalt het areaal extra ruwvoerders tot 5.177 ha.

Omgekeerd kan ook berekend worden hoeveel groei er mogelijk is binnen het huidig beschikbaar areaal van de melkveehouders (Tabel 40). Hierbij is uitgegaan van een blijvende grondgebondenheid en wordt een maximale intensiteit van 16.000 liter melk per hectare verondersteld. Ook hier zijn drie scenario's doorgerekend:

- Scenario 1: berekeningen op basis van huidig areaal ruwvoerders voor melkveetak;
- Scenario 2: berekeningen op basis van huidig areaal ruwvoerders;
- Scenario 3: berekeningen op basis van het totaal bedrijfsareaal.

Tabel 40: Groeimogelijkheden binnen huidig bedrijfsareaal (enkel bedrijven waarvan geplande toename bekend is) (bron: zuivelenquête, 2012)

	Geplande toename	Beschikbaar areaal	Gemiddelde intensiteit	Groei binnen 16.000 l/ha	Aantal bedrijven die groei niet kunnen realiseren op eigen bedrijf
Scenario 1	144.718.680	20.737	14.764	62.298.359	344
Scenario 2	144.718.680	26.289	13.911	64.907.311	301
Scenario 3	144.718.680	30.482	12.894	78.553.211	236

Van de 800 bedrijven die hebben aangegeven te zullen stijgen, hebben 564 bedrijven aangegeven met hoeveel liter ze dit wensen te doen. Als wordt verondersteld dat melkveehouders die willen groeien hun volledig bedrijfsareaal ter beschikking hebben voor deze groei (dus niet enkel het huidig ruwvoeder areaal maar alle hectares op het bedrijf) dan blijkt dat 58% van de bedrijven deze groei binnen hun huidig areaal kunnen opvangen, 39% van de groeiers is dit zelfs in staat te doen binnen zijn huidig ruwvoederareaal beschikbaar voor de melkveetak. Als het totaal areaal in rekening wordt genomen zal in totaal 78,5 miljoen liter melk binnen het huidig bedrijfsareaal kunnen gemolken worden (54% van geplande productie). Zonder het verwerven van extra grond zal de geplande productie bijgevolg 66 miljoen liter lager liggen. Enkel rekening houdend met het ruwvoeder areaal kan slechts 45% van de geplande extra productie gerealiseerd worden, enkel rekening houdende met het ruwvoederareaal dat momenteel al gebruikt wordt voor de melkveetak daalt dit licht tot 43%.

Wat dit betekent op sectorniveau is echter moeilijker in te schatten maar mits een aantal eenvoudige aannames kan een eerste inschatting hiervan worden gemaakt. Momenteel wordt in Vlaanderen 2 miljard liter melk geproduceerd. De melkveebedrijven hebben hiervoor bijna 200.000 ha ruwvoerders ter beschikking. Het totaal areaal op melkveebedrijven bedraagt bijna 250.000 ha. Daarvan wordt bij benadering 160.000 ha gebruikt voor de melkveetak. De gemiddelde melkproductie per ha ruwvoeder bedraagt dus 12.500 liter/ha/jaar. Een aangroei van de melkproductie van 30% betekent 600 miljoen liter extra of een bijkomende vraag naar ruwvoeder (bij gelijkblijvende intensiteit) van 48.000 ha ruwvoeder. Dit kan moeiteloos gevonden worden binnen het huidig beschikbaar totaal areaal op melkveebedrijven. Op sectorniveau stelt er zich geen probleem maar op bedrijfsniveau is het niet noodzakelijk zo dat de beschikbare hectares aanwezig zijn op de bedrijven die plannen te groeien.

4.1.1.2 Arbeid

De tweede factor is arbeid. In tegenstelling tot de resultaten van de enquête bij de melkveehouders waar arbeid als weinig beperkend wordt beschouwd, komt in de diepte-interviews naar voor dat arbeid een zeer bepalende factor is in de toekomstige bedrijfsvoering waar vaak te weinig aandacht aan wordt besteed bij het opstellen van uitbreidingsplannen. De bedrijfsgroei moet in overeenstemming zijn met wat arbeidstechnisch mogelijk is voor de landbouwer. Hierbij wordt zowel verwezen naar het uitoefenen van de praktische aspecten maar ook naar de organisatorische competentie van de landbouwer. In de praktijk denken de experts dat arbeid vaak een beperkende factor zal worden voor een toekomstige uitbreiding.

In vele gevallen moet de totale arbeidsbehoefte kunnen ingevuld worden door gezinsarbeid daar op vele landbouwbedrijven de rentabiliteit geen externe arbeid toelaat. Het uitbesteden van taken (bv. m.b.t. ruwvoederwinning via loonwerk) behoort volgens hen wel tot een mogelijkheid en verlaagt tevens de machinekost.

Nog meer dan de uren technische arbeid, zullen de managementcapaciteiten van de melkveehouder belangrijk zijn in het realiseren van een geplande uitbreiding. De managementcapaciteiten om een bedrijf te runnen van 1 miljoen liter melk zijn niet gelijk aan 2 maal de nodige capaciteiten voor het runnen van een bedrijf van 500.000 liter melk.

4.1.1.3 Kapitaal

In tegenstelling tot arbeid waar de experts de productiefactor als meer bepalend inschatten voor de toekomstige groei dan de melkveehouders, wordt kapitaal door melkveehouders als meer bepalend ervaren dan door de experts. De banken wijzen erop dat kapitaal de meest eenvoudige productiefactor is om te verkrijgen, op voorwaarde dat alle andere aspecten van het bedrijf in orde zijn: voldoende (andere) productiefactoren en goede technische en economische resultaten.

Hierbij moet worden opgemerkt dat kapitaalslasten een impact hebben op de marges per liter melk. Wauters et al. (2011) hebben aangetoond dat volatiliteit in prijzen meer doorweegt op de liquiditeit naarmate het aandeel vreemd vermogen toeneemt.

Een manier om het tekort aan productiefactoren te overbruggen is te werken met meerdere bedrijfsleiders in eenzelfde bedrijf (bv. landbouwvennootschappen) waarbij de bedrijfsleider die arbeid levert niet noodzakelijk ook kapitaal en grond moet inbrengen.

Momenteel moet de melkveehouder met groei-intenties nog rekening houden met het melkquotum en de bijhorende kans op superheffing. Een aantal melkveehouders bereiden zich nu reeds voor op de situatie na 2015 door het investeren in extra grond en stalruimte. Vooral de stalruimte vormt hier een probleem omdat enerzijds vanuit een economisch standpunt het niet volledig gebruiken van de stal niet interessant is en ook problemen kan opleveren op het vlak van liquiditeit (kapitaalsaflossingen dienen te gebeuren zonder dat de bedrijfsinkomsten zijn gestegen). Anderzijds bestaat bij het nu reeds volledig benutten van de stalcapaciteit het risico op supperheffing. Een afweging van de risico's is daarom op zijn plaats.

4.1.2 Belang van de mestwetgeving

Uit de literatuurstudie blijkt dat de mestwetgeving een belangrijke impact heeft op de huidige en toekomstige landbouwsector in het algemeen en de melkveehouderij in het bijzonder. Door een aantal experts wordt erop gewezen dat een uitgewerkt plan voor het afzetten van het mest(overschot) belangrijk is in de uitwerking van de groeistrategie. Bij onvoldoende garanties over waar naartoe met het overschot aan nutriënten brengt men onzekerheid in de mestafzetkosten.

De mestwetgeving heeft onmiskenbaar een impact op de productiekosten maar hoeft geen rem te betekenen voor de verdere ontwikkeling van individuele melkveebedrijven en de sector. NERS vormen volgens experts geen beperking in de uitbreiding van de melkproductie. Vaak zijn er op

melkveebedrijven meer NERs dan nodig en kunnen NERs overgenomen worden van stoppende bedrijven. De mestproblematiek zelf hangt af van de technologische ontwikkelingen op het vlak van de verwerking van rundermest. Tot op de dag van vandaag verloopt de verwerking van rundermest technisch moeilijker dan voor andere mesttypes. De specifieke samenstelling van rundveemest zorgt ervoor dat een intensievere beluchting in biologieën noodzakelijk is (hoger gehalte opgeloste organische stof), een snellere slijtage van de centrifuges optreedt (hoger zandgehalte) en het slecht beperkt kan toegevoegd worden in composteringsinstallaties (hoger vezelgehalte) (VCM, 2012 persoonlijke mededeling).

Verwerking van runderdrijfmest is uitgedrukt per ton minder duur dan de verwerking van varkensdrijfmest (12-13 €/ton tegenover 16 €/ton). Per eenheid stikstof is de verwerking van rundermest echter 50% duurder dan de verwerking van varkensmest.

Beide aspecten (de relatieve kostprijs en de technische moeilijkheden) maken dat verwerking van rundermest slechts beperkt wordt toegepast. Volgens het VCM jaarverslag (2012) werd in 2011 in totaal 102.953 ton rundermest verwerkt (501.000 kg N) wat nog geen 1% van de totale stikstofproductie uit rundermest is.

Bij een aanvaardbare kostprijs van de verwerking hoeft onvoldoende mestafzetruimte geen rem meer te betekenen voor de verdere uitbreiding van het bedrijf. Bovendien wordt dan ook uitbreiding mits mestverwerking een mogelijke piste (wat de problematiek van NERs opnieuw verlaagd). Tot op van vandaag blijft dit voor runderen echter een weinig voorkomende oplossing. In 2010 kon door uitbreiding mits mestverwerking de netto N-productie door runderen met 26.479 kg worden verhoogd (ter vergelijking bij varkens bedroeg dit 1.377.288 kg en voor pluimvee 895.508 kg) (VLM, 2012).

Zonder de mogelijkheid tot verwerking van mest, blijven mestafzet op eigen grond of grond in de nabije omgeving de enige alternatieven. In dit geval is voldoende grond op het bedrijf of een gegarandeerde afzetmogelijkheid een belangrijke factor. Indien niet, brengt men extra risico's in de bedrijfsvoering.

4.1.3 Belang van prijsvolatiliteit

"Melkveehouders zullen moeten leren omgaan met een volatiele markt: het is zoals iemand die steeds kasbons heeft gehad en plots verplicht wordt te beleggen op de beurs."

Het hierboven vermelde citaat geeft perfect weer wat de melkveehouder staat te wachten. De melkveehouderij was gewend aan een stabiele melkprijzen (kasbons) maar staan voor grotere schommelingen in melkprijzen (de beurs). Deze schommelingen betekenen niet noodzakelijk dat op lange termijn de melkproductie minder rendabel zal zijn. Alleen zullen gunstige periodes worden afgewisseld door ongunstige periodes.

De volatiliteit doet zich voor op twee terreinen:

- Volatiliteit langs de outputzijde: melkprijzen
- Volatiliteit langs de inputzijde: krachtvoeder kosten, ruwvoeder kosten, mestafzet, ...

Deze dubbele volatiliteit maakt dat de liquiditeitsproblematiek nog sterker op de voorgrond zal treden in de toekomst.

De meest besproken volatiliteit is deze van de melkprijzen. Melkveehouders zijn sinds de invoering van de beschermde marktomstandigheden voor melk slechts miniem onderhevig geweest aan volatiele marktprijzen. De Europese steun- en beschermingsmaatregelen zorgden ervoor dat de interne melkprijs losgekoppeld was van de wereldmarktprijs. Sinds 2007 is er van een stabiele marktprijs geen sprake meer en volgt de Europese marktprijs de wereldmarktprijs. Experts zijn het erover eens dat in de toekomst melkveehouders zullen moeten rekening houden met een sterke volatiliteit in de wereldmarktprijs (bv. IFCN, 2012). De mate van volatiliteit van de melkprijs

hangt in de toekomst sterk af van de op- of afbouw van strategische voorraden én van de mate waarin het signaal van de wereldmarktprijs wordt vertaald in een reactie van productie en consumptie (IFCN, 2012). De impact van volatiliteit in melkprijzen kan gebufferd worden door het gebruik van contracten voor minstens een deel van de melk waarbij een vaste melkprijs wordt afgesproken voor een vast volume gedurende een bepaalde periode. Dit verzekert de melkveehouder van een gegarandeerd inkomen. Daarnaast kan de melkveehouder nog steeds kiezen een deel van de melk aan een meer flexibele melkprijs te vermarkten. Ook het gebruik van termijnmarkten kan een stabiliserend effect hebben op het bedrijfsrisico.

Maar ook langs de inputzijde zal er een toegenomen volatiliteit plaats vinden. De voorbije jaren zijn niet alleen de krachtvoederprijzen maar bijvoorbeeld ook de kunstmest- en ruwvoederprijzen volatieler geworden. Via een grondgebonden productie wordt het risico op volatiliteit deels verlaagd. Een productiestijging zonder een verhoging van de nodige grond zorgt voor extra volatiliteit door schommelende prijzen voor ruwvoeder en schommelende kosten voor mestafzet (o.a. door de variaties in de beschikbaarheid van mestafzetrechten door weerseffecten ed.). Daarbij is het niet noodzakelijk zo dat gestegen productiekosten gevolgd worden door een stijging in de melkprijzen.

Specifiek voor een groeiend bedrijf zal de toegenomen volatiliteit een belangrijke impact hebben. Groei gaat in de meeste gevallen gepaard met een toename in het vreemd vermogen. Zoals eerder reeds aangehaald wordt een bedrijf meer kwetsbaar voor volatiliteit bij een toenemend aandeel vreemd vermogen (Wauters et al., 2011). Bij gunstige omstandigheden verkleinen de marges (melkprijs – productiekost) bij een grotere kapitaalsaflossing waardoor minder buffers aangelegd kunnen worden. Bij ongunstige omstandigheden vergroot het verlies (productiekost – melkprijs) waardoor meer buffers nodig zijn om deze periodes op te vangen.

4.2 De plannen van de zuivelsector

Zoals reeds aangehaald is de strategie van de zuivelsector van groot belang in de toekomstperspectieven van de individuele landbouwers. Met uitsluiting van de melk die rechtstreeks aan de consument kan worden afgezet (directe verkopen) of kan afgezet worden op de spotmarkt, moet alle melk opgehaald worden door een melkerij.

Het is daarom belangrijk te weten hoe de melkerijen zullen omgaan met de individuele doelstellingen en strategieën van de melkveehouder. Uit de diepte-interviews bij de melkerijen is gebleken dat hier geen uitspraken over kunnen worden gedaan die gelden voor alle melkerijen.

Als gekeken wordt naar de investeringscijfers, blijkt dat de Belgische zuivelindustrie zich klaar maakt voor de vrijmaking van de zuivelmarkt. In 2011 waren in totaal voor 138,1 miljoen euro investeringen gedaan in het vernieuwen of het uitbreiden van de verwerkingscapaciteit. Dit is een stijging met meer dan 50% tegenover 2010 (BCZ-CBL, 2012b). Milcobel investeerde in 2011 ruim 38 miljoen euro (Micobel, 2012).

Voor de zuivelsector zijn in de relatie met de melkveehouder drie punten van belang: het volume geleverde melk, de spreiding van de levering en de leveringsvoorwaarden. In de volgende alinea's wordt de problematiek van elk van deze punten achtereenvolgens beschreven aangevuld met mogelijke strategieën hoe hier mee om te gaan.

Wat het volume te leveren melk betreft, moet vooreerst opgemerkt worden dat de doelstellingen tussen enerzijds melkerijen die zijn gebaseerd op een coöperatieve structuur en anderzijds private melkerijen sterk verschillen. Coöperaties zijn eigendom van de melkveehouders zelf en hebben als doel (alle) melk af te zetten die wordt geproduceerd door hun leden aan de best mogelijke prijs. Private melkerijen hebben een heel andere doelstelling waarbij het maken van winst voorop staat. Het is hierbij niet noodzakelijk zo dat meer melk verwerken zal leiden tot meer winst. De totale hoeveelheid melk die ze aanvaarden zal dan ook gebaseerd zijn op de interne behoefte aan melk. Bovendien speelt ook de specifieke bedrijfscontext van iedere zuivelverwerker een rol in de te volgen strategie. Een internationale speler (Campina-Friesland, Danone, ...) zal andere noden/problemen ervaren dan een kleinere speler die meer gericht is op de lokale markt (Inex, Olympia, ...).

Coöperatieve melkerijen geven dan ook aan alle melk af te nemen die hun leden zullen produceren. Private melkerijen zijn op dat vlak terughoudender en schermen met de mogelijkheid om leevringsplafonds op te leggen wanneer de gezamenlijke productie van hun leveraars te sterk toeneemt. Deze plafonds kunnen opgelegd worden voor de hoeveelheid op te halen melk of voor de hoeveelheid af te zetten melk. In het laatste geval wordt de extra melk dan wel opgehaald maar zullen de voorwaarden verschillen. De melk kan dan verwerkt worden tot bulkproducten (poeder, boter) of afgezet worden bij andere bedrijven. Zoals reeds aangehaald zal een private melkerij in de eerste plaats kijken naar de eigen situatie en in functie daarvan het nodige volume melk berekenen. Voor een individuele leveraar betekent dit echter niet dat er geen groeikansen zijn, bijvoorbeeld door het stopzetten van de melkproductie bij andere leveranciers binnen dezelfde melkerij.

Naast het totaal volume melk dat zal worden geleverd, is ook de spreiding van de melklevering een belangrijke factor voor de melkerijen. Melkerijen hebben baat bij een correcte inschatting van de omvang en de spreiding van de verwachte melkaanvoer en dit zowel op korte als lange termijn. Momenteel worden in Europa reeds enkele modellen gebruikt waarbij een melkveehouder een prognose maakt van de verwachte melkleveringen en beloond wordt wanneer deze prognose overeenstemt met de effectieve leveringen. Dit is bijvoorbeeld het geval voor DOC kaas, Dairy crest, First milk en Sodiaal (LTO, 2012). Sodiaal, bijvoorbeeld, betaalt een premie bij een correctie inschatting van de melkaanvoer die geleidelijk terugloopt bij grotere afwijkingen t.o.v. de voorspellingen: 5€ per 1000 liter bij afwijkingen kleiner dan 2%, 4€ bij afwijkingen tussen 2 en 3% en 2€ bij afwijkingen tussen 3 en 4% (LTO, 2012).

Een laatste factor zijn de leveringsvoorwaarden van de melk. Hierop is momenteel nog weinig zicht. Zo staat het op vandaag nog niet vast of er al dan niet met contracten zal worden gewerkt, indien voor contracten wordt gekozen, welk type contracten men zal aanbieden, of er een keuze aan contracten zal zijn binnen eenzelfde melkerij, enzovoort. In de literatuur worden een aantal systemen beschreven die momenteel gebruikt worden binnen Europa (LTO, 2012):

- Tweeprijzen systeem;
- Vast melkprijscontract;
- Melkprijsgarantiesysteem;
- Internationale contracten.

Bij een tweeprijzensysteem wordt gewerkt met een A en B-prijs. De A-prijs wordt dan uitbetaald voor melk binnen het A-quotum. Dit A-quotum wordt vastgelegd op basis van de melkbehoefte van de melkerij en kan maandelijks variëren. De A-prijs wordt vastgelegd in functie van de opbrengstprijzen van het A-quotum. De overige geleverde melk is dan B-melk waarvan de prijs bepaald wordt op basis van de opbrengstprijzen voor boter en melkpoeder. Onder andere het Franse Sodiaal werkt op basis van dit systeem.

Het Ierse Glanbia werkt met een model waarbij melkveehouders gedurende 3 jaar een vaste melkprijs ontvangen. Dit biedt zowel voor de producent als voor de melkerij een beperking van de risico's op grote prijsschommelingen. Bij extreme prijsschommelingen kan deze vaste prijs alsnog verhoogd/verlaagd worden als prijsdrempels worden over- of onderschreden.

Een ander systeem om prijsrisico's in te dekken zijn melkprijsgarantiecertificaten die momenteel gebruikt worden in Nederland. Daarbij worden door een onafhankelijke organisatie certificaten aangeboden voor een vast volume en vaste prijs over een bepaalde tijd. Wanneer de melkprijs uitbetaald door melkerijen lager is dan de certificatieprijs, wordt het verschil betaald door de onafhankelijke organisatie. In het omgekeerde geval, wanneer de uitbetaalde prijs hoger ligt dan de garantieprijs, dan moet de melkveehouder het verschil uitbetalen aan de onafhankelijke organisatie. Dit systeem is bijgevolg gebaseerd op de werking van termijnmarkten.

Een vierde model zijn de internationale contracten waarbij de melkprijs volledig is gebaseerd op de opbrengstprijzen voor boter en melkpoeder. In dit systeem zijn de melkprijzen extreem volatiel.

Gebaseerd op bovenstaande dimensies van de relatie melkveehouder-melkafnemer dienen zich potentieel drie spanningsvelden aan.

Een eerste potentieel spanningsveld is dat tussen het geleverde volume en de uitbetaalde prijs. Melkveehouders mogen dan al vrij mogen leveren, de uitbetaalde melkprijs is in functie van de valorisatiemogelijkheden van de melk door de melkerij. Zo zal er, in het realistisch geval dat melkerijen de extra melk verwerken tot melkpoeder, bij een stijgende melkaanvoer, de gemiddelde valorisatiewaarde van een liter melk dalen. Bijgevolg kan verwacht worden, bij een gelijkblijvende wereldmarkt dat een hogere productie zal leiden tot een lagere gemiddelde melkprijs. Dit spanningsveld zal zich voornamelijk voordoen bij coöperatieve melkerijen die als voornaamste doelstelling hebben om de geproduceerde melk van hun leden af te zetten.

Gerelateerd met het eerste spanningsveld kan er ook binnen een melkerij een spanningsveld ontstaan tussen melkveehouders die willen groeien en melkveehouders die een stabiele productie plannen. De laatsten kunnen bij een sterke stijging van de productie op de andere bedrijven geconfronteerd worden met een gemiddeld lagere prijs bij een constante productie. Het gebruik van een A en B-prijs kan hieraan een oplossing bieden.

Een derde potentiële spanningsveld kan ontstaan tussen melkerijen onderling of melkerijen met afnemers die opereren op de spotmarkt. Wanneer melkerijen een leveringsplafond opleggen, kunnen melkveehouders die willen groeien ofwel van melkerij veranderen ofwel leveren aan twee verschillende afnemers. In dat laatste geval kan dit praktische problemen opleveren voor melkerijen omdat er dan ook rekening moet gehouden worden met schommelingen in de

leveringen doorheen het jaar (cfr. seizoensvariatie). Ook dit spanningsveld kan worden verminderd door gebruik te maken van een prognosemodel zoals hierboven beschreven.

5 CONCLUSIES EN DISCUSSIE

De conclusies bestaan uit drie delen. Het eerste deel handelt over de veralgemeenbaarheid van de resultaten. Het tweede deel geeft de conclusies m.b.t. wat de plannen zijn van de melkveehouders na de afschaffing van de melkquota en beantwoordt de vragen wie wil groeien en hoeveel. Het laatste deel gaat verder in op het groeipotentieel van de melkveehouderij in Vlaanderen.

5.1 De veralgemeenbaarheid van de resultaten

De bevraging van de melkveehouders is hoofdzakelijk via een online-enquête afgenomen. De groepen melkveehouders die slechts beperkt bereikbaar waren via elektronische weg zijn bevroegd via een postale enquête. De representativiteit van de steekproef is goed maar niet perfect. De landbouwers in de steekproef zijn jonger (gemiddeld 1 jaar), hebben een groter melkquotum (gemiddeld 16%) en zijn productiever (gemiddeld 6%). Niettegenstaande deze afwijkende gemiddelden tussen de steekproef en de populatie, zijn alle types melkveehouders wel voldoende aanwezig in de steekproef (combinatie leeftijd – grootte; productiviteitsklasse; melkafnemer; ...), wat het mogelijk maakt om een algemeen beeld over de verwachtingen en knelpunten te krijgen.

Specifiek wat de groeiverwachting betreft moeten de resultaten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Er zijn daarvoor vier redenen: 1) de enquête heeft een responsgraad van 30% en de steekproef bevat bijna 22% van de totale populatie. Ondanks de hoge cijfers blijft het risico op een sample bias bestaan waarbij landbouwers die plannen te groeien door hun nauwere betrokkenheid met de problematiek oververtegenwoordigd kunnen zijn in de steekproef, 2) het percentage stoppers in de sample is laag: 7% over 6 jaar terwijl er de voorbije 15 jaar een gemiddelde van 4,3% stoppers was. Het is echter moeilijk te voorspellen wat het percentage stoppende bedrijven zal zijn wanneer het melkquotum wordt afgeschaft: waarschijnlijk ligt het hoger dan wat we op basis van de enquête weten maar lager dan het gemiddelde van de voorbije 15 jaar, 3) uit de resultaten blijkt dat leeftijd, quotumgrootte en productiviteit significant verschillend zijn tussen groeiers en niet-groeiers en naargelang van de mate waarin de productie bij groeiers zal toenemen. Voor deze 3 parameters wijkt het steekproefgemiddelde af van het populatiegemiddelde wat een indicatie geeft dat (sterke) groeiers oververtegenwoordigd zijn in de steekproef, en 4) het gaat om wat bedrijven plannen te doen. Het is op dit moment onduidelijk in hoeverre deze intenties zullen worden ingevuld. De groeiverwachting kan als een maximumgroei worden gezien: de uiteindelijke groei zal lager liggen.

5.2 De toekomstplannen van de melkveehouder

Uit de resultaten van de enquête komt een duidelijke trend naar voren waarbij de klemtoon ligt op groei: 70% van de bedrijven in de steekproef geeft aan te willen groeien in de toekomst terwijl slechts 22% aangeeft zich te beperken tot de huidige productie. De groeiers willen hun productie met gemiddeld 45% verhogen. Op sectorniveau, met inbegrip van stoppers en blijvers, ligt de verwachting in netto-groei op bijna 30%. De groei-intenties van de melkveebedrijven zijn hoog en liggen in lijn met de trend van de voorbije jaren. Sinds 2005/06 is er in Vlaanderen, als gevolg van de quotumuitbreiding en aanpassing van de vetcorrectie, reeds een productiestijging gerealiseerd van 13,5%. De huidige groeiplannen zijn weliswaar beduidend hoger, in perspectief met de gerealiseerde groei in de voorbije jaren wordt de impact van het groeicijfer eerder genuanceerd.

De enquête toont de grote betrokkenheid van de melkveehouderij met de nakende afschaffing van het melkquotum (responsgraad van 30% is veel hoger dan wat voor gelijkaardige studies kan worden verwacht). De afschaffing van de quota brengt grote veranderingen met zich mee en leidt tot bijhorende onzekerheid en bezorgdheid.

De onzekerheid zorgt ervoor dat melkveehouders zich maar moeilijk een houding kunnen vormen omtrent de nakende afschaffing. Zo geeft wel 69% van de respondenten aan te zullen groeien, toch weet 30% van hen nog niet in welke grootteorde dat zal zijn. Ook zegt nog niet de helft van de melkveehouders achter de afschaffing van het quotum te staan. Zelfs bij de groeiers is bijna de helft van de respondenten tegen een afschaffing ervan.

Diegenen die wel concrete plannen hebben, plannen vaak een forse groeispromg. Zo zal een zesde van deze bedrijven een groeispromg maken van 80% of meer van de huidige productie. Gemiddeld bedraagt de verwachte groei 45% of uitgedrukt in liter: 255.000 liter.

De bedrijven die aangeven te zullen groeien verschillen in vele opzichten van de bedrijven die dit niet aangeven. De groeiers zijn jonger en hebben een groter melkquotum, een hogere melkproductie, een hogere overschrijding van het quotum en een sterkere toename in melkproductie sinds 2006. Bovendien kennen ze een hogere productiviteit en intensiteit van de productie. Ze bezitten daarenboven gemiddeld meer land en bewerken meer hectares ruwvoeder. De bedrijven die een productiestijging vooropstellen, hebben ook in het verleden al de sterkste groei in melkproductie gekend (gemiddeld +25%) en ze hebben ook de grootste overproductie tegenover het bedrijfsquotum. Dat toont aan dat op deze bedrijven het melkquotum een beperkende factor in de bedrijfsvoering is. Het is dan ook niet verwonderlijk dat onder een systeem zonder quota, zij de melkproductie willen verhogen. Bovendien valt op dat bedrijven die sterker willen groeien momenteel al een hogere overproductie hebben tegenover het bedrijfsquotum. Uitzondering hierop zijn de bedrijven die aangeven te zullen verdubbelen die wel met hun productie onder het bedrijfsquotum houden. Wat groeiverwachting betreft is er geen significant verschil gevonden tussen bedrijven die leveren aan een private of coöperatieve zuivelfabriek.

De bedrijven die de sterkste absolute groei (in liter melk) vooropstellen, zijn de bedrijven die momenteel een hoog quotum hebben, zo heeft twee derde van de bedrijven die 300.000 liter of meer willen groeien momenteel een quotum groter dan 500.000 liter. Bovendien lijken zich 2 type groeiers te vormen. De eerste, grootste, groep wil een eerder beperkte toename in melkproductie realiseren. Deze bedrijven hebben ofwel de voorbije 6 jaar een groei gekend en plannen de volgende 6 jaar slechts een kleine groei, ofwel plannen ze een eerder sterke groei maar kenden ze de voorbije 6 jaar een beperkte groei. De tweede, kleinere, groep plant een sterke toename de volgende 6 jaar terwijl ze ook de voorbije jaren reeds aanzienlijk zijn gegroeid.

Onzekerheid vindt men ook in de meest bepalende factoren voor de geplande melkproductie waar de toekomstige melkprijs en de beschikbaarheid van kapitaal naar voren worden geschoven als de twee meest bepalende factoren, niet toevallig 2 factoren waarop een individuele melkveehouder geen impact heeft.

Onzekerheid bestaat ook over de relatie met de zuivelafnemer waarbij de helft van de melkveehouders aangeeft twijfels te hebben omtrent de afzetmogelijkheden van de melk in de toekomst. Melkveehouders die leveren aan coöperatieve melkerijen hebben hierover minder twijfels dan melkveehouders die leveren aan private melkerijen. Deze verschillen naargelang melkafnemer vinden we ook terug in de manier waarop melkveehouders hun relatie met hun afnemer willen regelen. Contracten kunnen binnen de melkveehouderij op relatief weinig animo rekenen maar melkveehouders die leveren aan private melkerijen staan hiervoor wel significant meer open. Ook wat producentenorganisaties betreft lopen de meningen uiteen: de helft is er voor gewonnen terwijl een kwart van de melkveehouders dat niet wil. Ook hier zijn melkveehouders die leveren aan een private melkerij er significant meer van overtuigd.

5.3 Het groeipotentieel van de melkveesector

Tegenover de plannen van de melkveehouder staat de uitvoerbaarheid ervan. Men start van een 'ambitueus' plan maar gaandeweg het planningsproces worden de plannen meer realistisch, in overeenstemming met wat technisch, organisatorisch en financieel haalbaar is.

Daarbij wordt in de eerste plaats gekeken naar de drie productiefactoren en beperkingen betreffende het milieu.

De meest beperkende factor voor de toekomstige Vlaamse landbouw in het algemeen en melkveehouderij in het bijzonder is ongetwijfeld de beschikbare grond. Grond is een noodzakelijke maar dure productiefactor voor de melkveehouderij. Door de eerder lage gerealiseerde toegevoegde waarde per hectare is de melkveehouderij daarin weinig competitief met andere

sectoren binnen de landbouwsector. Zo zal bij een gelijkblijvende productie-intensiteit voor de geplande groei meer dan 10.500 ha extra nodig zijn waarvan slechts 40% binnen het eigen bedrijf aanwezig is. Wanneer uitgegaan wordt van een gemiddelde intensiteit van 14.000 liter zal 54% van de geplande groei gerealiseerd kunnen worden binnen het bedrijfseigen areaal. Grond is naast ruwvoederwinning ook belangrijk in de context van de mestwetgeving waarbij bij onvoldoende grond de kosten voor mestafzet kunnen stijgen. Beide aspecten maken van een grondgebonden groei bijna een noodzaak. Tenminste moet de melkveehouder er rekening mee houden dat indien hij (deels) voor grondongebonden productie kiest, de economische kostprijs van de laatste liter melk sterk kan verschillen met die van de huidige.

Naast grond worden zijn er nog arbeid en kapitaal, waarbij experts arbeid als de voornaamste beperking op bedrijfsniveau zien. Kapitaal wordt dan weer door de landbouwers als meest beperkende factor gezien. De rentabiliteit in de melkveehouderij is in vele gevallen te klein om externe arbeid aan te nemen. Toch geeft 10% van de respondenten aan dat ze in de toekomst met externe arbeid zullen werken. Het uitbesteden van andere taken via loonwerk wordt door experts wel als een alternatief gezien. De beschikbaarheid van kapitaal wordt door de landbouwers als beperkend ervaren maar door experts als de meest beschikbare productiefactor, op voorwaarde van toereikende technische en economische kengetallen van het bedrijf.

Naast de beschikbare productiefactoren en de wetgevende (milieu-) eisen werd in de studie ook aandacht besteed aan de afzetmogelijkheden van de geproduceerde melk. Hierin werd enerzijds de rol van de (wereld)vraag naar melk toegelicht en de manier waarop zuivelbedrijven aanbod van melk afstemmen op de vraag.

Experts verwachten, naar het beeld van de literatuur, dat de wereldvraag de komende jaren zal groeien. De groei zal weliswaar gekoppeld zijn aan de economische activiteit en dus is deze onzeker. Ze wijzen er ook op dat, naar het beeld van de huidige zuivelmarkt, minimale afwijkingen tussen vraag en aanbod de prijzen sterk kunnen beïnvloeden. De rol die Belgische zuivelverwerkers zullen spelen in de wereldwijde zuivelmarkt is niet duidelijk volgens de experts. Sommige waarschuwen dat de toegenomen vraag hoofdzakelijk zal bestaan uit vraag naar melkpoeder terwijl Europa en bij uitbreiding Vlaanderen hierin niet competitief is tegenover regio's zoals Nieuw-Zeeland. Anderen denken dan weer dat de Belgische zuivelindustrie wel degelijk zal profiteren van een toenemende vraag vanwege de hoge kwaliteit van de geproduceerde melk.

De manier waarop zuivelbedrijven omgaan met het aanbod aan melk op boerderijniveau is onduidelijk. Coöperatieve zuivelfabrieken zullen alle melk aanvaarden maar uiteraard zal de uitbetaalde prijs afhankelijk zijn van de opbrengstprijzen en dus afhankelijk zijn van de wereldmarktsituatie. Private zuivelfabrieken geven aan niet noodzakelijk alle melk te zullen ontvangen maar dat leveringsplafonds en andere regulerende maatregelen gebruikt kunnen worden indien nodig.

5.4 Aandachtspunten

De Vlaamse melkveehouderij wil groeien terwijl dit niet vanzelfsprekend is gegeven de beperkingen waarmee individuele bedrijven of de sector zullen worden geconfronteerd.

Voorgrond is schaars en (te) duur voor de melkveehouderij. Grondongebonden productie is een optie als 'free rider' maar zorgt voor toegenomen kosten wanneer meerdere bedrijven in de onmiddellijke regio deze optie verkiezen. Landbouwers moeten zich ervan bewust zijn dat grondongebonden groei de volatiliteit aan de inputzijde verhoogt.

Daarnaast is het duidelijk dat niet alle melk zomaar zal kunnen worden afgezet. Leveringsplafonds behoren tot de mogelijkheid en zullen voor heel wat onzekerheid in de keten zorgen. Voor de zuivelverwerkers is het daarom aan te raden met een open communicatie hun leden te informeren zodat keuzes op het melkveebedrijf doordacht kunnen gebeuren. Omgekeerd is het voor de melkveehouders ook aangeraden toekomstplannen ruim op voorhand te bespreken met de melkafnemer.

Contracten dragen niet de voorkeur van de melkveehouders en indien ze er toch zouden komen, moet er keuze zijn tussen verschillende contracten. Toch kan het gebruik van contracten de volatiliteit op melkveebedrijven beperken en meer zekerheid bieden aan de melkveehouder. Ook de zuivelverwerkers zijn geen voorstander van contracten waarin prijzen worden vastgelegd omdat zij dan meer vatbaar worden voor de volatiliteit. Toch kunnen er compromissen gevonden worden waarbij zekerheid en flexibiliteit elkaar kunnen aanvullen. Het kan een meerwaarde zijn in de komende maanden de verschillende mogelijke contractvormen in kaart te brengen.

Ook producentenorganisaties zorgen voor gemengde reacties. De helft van de melkveehouders is er voorstander van, de andere helft verkiest zelf te onderhandelen boven te onderhandelen via producentenorganisaties.

5.5 Conclusies

Ontegensprekelijk is de Vlaamse melkveehouderij een sector in volle beweging. Met het oog op de afschaffing van de melkquota in 2015 denken veel melkveehouders eraan om de productie uit te breiden. Soms drastisch: tot 80% en meer. Aan de andere zijde zullen de komende jaren ook melkveehouders hun productie stoppen wat maakt dat het effect op sectorniveau slechts moeilijk te kwantificeren valt. Toch lijken de resultaten aan te tonen dat, indien het van de melkveehouders afhangt, er een groei op sectorniveau zit aan te komen, die sterker is dan de toename die we de laatste 6 jaar gekend hebben.

Aan de andere kant heeft de studie ook duidelijk aangetoond dat deze groei er niet zomaar kan komen, maar dat productiefactoren, milieueisen en de afzetmogelijkheden van de melk een impact zullen hebben op het geproduceerde volume. De belangrijkste factoren hierbij zijn op bedrijfsniveau arbeid en op sectorniveau grond en de afzetmogelijkheden van de geproduceerde melk.

Er kan bijgevolg geconcludeerd worden dat er op bedrijfsniveau een duidelijke wil aanwezig is om te groeien. De mate waarin de wil ingevuld kan worden zal echter vooral afhangen van de economische situatie: hoge melkprijzen kunnen beperkingen doen verdwijnen.

FIGUREN

Figuur 1: Aantal en belang van bedrijven met melkkoeien in Vlaanderen (1995-2010) (bron: ADSEI).....	6
Figuur 2: Totaal aantal melkkoeien in productie en gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf (1995-2010) (bron: ADSEI & ALV)	7
Figuur 3: Gemiddeld melkquotum (1995-2010) (bron: ADSEI & ALV)	7
Figuur 4: Totale melkproductie in Vlaanderen en België en het aandeel van Vlaamse bedrijven in de nationale leveringen (1995/96 – 2011/12) (bron: ALV)	7
Figuur 5: Spreiding melkveehouders volgens leeftijd in 2011 (populatie) (bron: ALV)	10
Figuur 6: Aantal melkveehouders per quotumklasse op 1 april 2012 (populatie) (bron: ALV)	10
Figuur 7: Totaal melkquotum per quotumklasse (liter melk) op 1 april 2012 (bron: ALV).....	11
Figuur 8: Procentuele afwijking van de melkproductie tegenover het melkquotum (2010) (bron: ALV)	11
Figuur 9: Totaal quotum (liter melk) per gemeente (bron: ALV)	12
Figuur 10: Belang van de melkveesector per gemeente op basis van standaardopbrengsten (1), 2009 (bron: AMS)	12
Figuur 11: Totaal subsidiabel investeringsbedrag gerelateerd aan melkproductie (bron: ALV, SI) .	15
Figuur 12: Aantal steunaanvragen en gemiddeld subsidiabel investeringsbedrag voor de bouw en inrichting van melkvee- en jongveestallen (bron: ALV, SI)	15
Figuur 13: Procentuele verandering in melkproductie in de verschillende EU-lidstaten in de periode 2006-2010 (bron: Eurostat)	17
Figuur 14: Aantal melkveebedrijven volgens bedrijfsmatig overschot aan rundermest (N-productie uit rundermest verminderd met de mestafzetruimte volgens bemestingsnormen MAP IV) (geen rekening houdende met andere mesttypes op het bedrijf) (bron: VLM, Mestbank)	21
Figuur 15: Mate waarin landbouwers het melkquotum bepalend vinden voor hun huidige bedrijfsvoering (bron: zuivelenquête, 2012)	29
Figuur 16: Verdeling volgens de geplande groei van de melkproductie (liter melk) (t.o.v. huidige melkproductie) (bron: zuivelenquête, 2012)	30
Figuur 17: Verdeling volgens de geplande procentuele groei van de melkproductie (percentage t.o.v. huidige melkproductie) (bron: zuivelenquête, 2012)	31
Figuur 18: Geplande procentuele groei in melkproductie per arrondissement in 2018 t.o.v. melkproductie in 2012 (%) (bron: zuivelenquête, 2012)	36
Figuur 19: Geplande procentuele groei in melkproductie per arrondissement in 2018 t.o.v. melkproductie in 2012 (%) (bron: zuivelenquête, 2012)	37
Figuur 20: Verdeling van de antwoorden voor de bepalende factoren voor de geplande melkproductie (bron: zuivelenquête, 2012)	45
Figuur 21: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen m.b.t. grond (bron: zuivelenquête, 2012)	49
Figuur 22: Gemiddeld steunbedrag per liter melk (2007-2018) (1,2) (bron: ALV).....	52
Figuur 23: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen over de Vlaamse zuivelmarkt (bron: zuivelenquête, 2012).....	55
Figuur 24: Procentuele verdeling van de antwoorden over de verwachtingen over de relatie melkveehouder – melkverwerker (bron: zuivelenquête, 2012)	55

TABELLEN

Tabel 1: Bedrijfsresultaten van de sterk gespecialiseerde melkveebedrijven, 2006-2010 (bron: Raes et al., 2012)	9
Tabel 2: Vlaamse en Europese subsidiemaatregelen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV).....	13
Tabel 3: Andere dierlijke productie op de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV,VLM)	14
Tabel 4: Ruwvoeder gewassen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV)	14
Tabel 5: Andere gewassen in de Vlaamse melkveebedrijven (situatie 2011) (bron: ALV)	14
Tabel 6: Belang van de sample in de totale populatie.....	26
Tabel 7: Aantal bedrijven per postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)	28
Tabel 8: Aantal landbouwers per postquotumstrategie die wel of niet akkoord gaan met afschaffing melkquotum (bron: zuivelenquête, 2012).....	29
Tabel 9: Verwachte productie van de sample in 2018 (bron: zuivelenquête, 2012)	30
Tabel 10: Algemene bedrijfskenmerken per postquotumstrategie (deel 1) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)	31
Tabel 11: Algemene bedrijfskenmerken per postquotumstrategie (deel 2) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)	32
Tabel 12: Bedrijfskenmerken m.b.t. melkveetak in 2011 per postquotumstrategie (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012)	32
Tabel 13: Verdeling van het aantal landbouwers per quotumklasse en postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)	34
Tabel 14: Verdeling van het aantal landbouwers per leeftijdsklasse en postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)	34
Tabel 15: Aantal landbouwers per afnemer per postquotumstrategie (bron: zuivelenquête, 2012)	35
Tabel 16: Relatie postquotumstrategie – verhouding huidige melkproductie t.o.v. melkproductie 2006 (bron: zuivelenquête, 2012)	35
Tabel 17: Geplande groei per provincie (bron: zuivelenquête, 2012).....	36
Tabel 18: Algemene bedrijfskenmerken per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum) (deel 1) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012).....	38
Tabel 19: Algemene bedrijfskenmerken per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum) (deel 2) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012).....	38
Tabel 20: Bedrijfskenmerken m.b.t. melkveetak in 2011 per groeiklasse (uitgedrukt in percentage t.o.v. huidig quotum) (bron: ALV, MB, zuivelenquête 2012).....	39
Tabel 21: Relatie geplande groei – quotumklasse (bron: zuivelenquête, 2012).....	40
Tabel 22: Relatie geplande groei – type afnemer (bron: zuivelenquête, 2012)	41
Tabel 23: Relatie geplande groei (liter melk)– verhouding huidige melkproductie t.o.v. productie 2006 (bron: zuivelenquête, 2012)	41
Tabel 24: Relatie geplande groei (percentage t.o.v. huidige productie) – verhouding huidige melkproductie t.o.v. productie 2006 (op basis van enquête, 2012)	42
Tabel 25: Toekomstplannen vleesveetak op melkveebedrijven (bron: zuivelenquête, 2012)	43
Tabel 26: Bedrijfseigenschappen van groeiende melkveebedrijven met vleesvee (bron: zuivelenquête, 2012)	43
Tabel 27: Bepalende factoren voor de geplande melkproductie (resultaten op schaal van 3)(1)(2) (bron: zuivelenquête, 2012)	44
Tabel 28: Gemaakte investeringen in de melkveetak sinds 2006 (bron: zuivelenquête, 2012).....	47
Tabel 29: Waarschijnlijkheid van investeringen in de melkveetak (in percentage van antwoorden) (bron: zuivelenquête, 2012)	48
Tabel 30: Verwachtingen melkveehouder m.b.t. grond na afschaffing melkquotum (1) (bron: zuivelenquête, 2012).....	48
Tabel 31: Impact van het al dan niet verlengen van de derogatiemaatregel op de toekomstplannen (bron: zuivelenquête, 2012)	50

Tabel 32: Impact van het verstrengen van de bemestingsnormen (zodat 10% minder mest kan toegediend worden) op de toekomstplannen (bron: zuivelenquête, 2012)	50
Tabel 33: Impact van het verlagen van de gemiddelde bedrijfstoelagen met 30% (bron: zuivelenquête, 2012)	51
Tabel 34: Impact ont koppeling zoogkoeienpremie op bedrijfsvoering voor bedrijven die vleesveetak niet stoppen tegen 2018 (bron: zuivelenquête, 2012)	53
Tabel 35: Verwachtingen over de Vlaamse zuivelmarkt (schaal op 5) (1) (bron: zuivelenquête, 2012)	54
Tabel 36: Verwachtingen over de relatie melkveehouder - melkverwerker per postquotumstrategie en type melkafnemer (bron: zuivelenquête, 2012)	56
Tabel 37: Verschil in verwachtingen over de relatie melkveehouder - melkverwerker tussen voor- en tegenstanders afschaffing melkquotum (bron: zuivelenquête, 2012)	58
Tabel 38: Keuze van toekomstig type afzetkanaal per huidig type afzetkanaal (bron: zuivelenquête, 2012)	59
Tabel 39: Nodige grond voor in de enquête aangegeven groei in melkproductie (1) (bron: zuivelenquête, 2012)	61
Tabel 40: Groeimogelijkheden binnen huidig bedrijfsareaal (enkel bedrijven waarvan geplande toename bekend is) (bron: zuivelenquête, 2012)	62

BRONNEN

ABN-AMRO (2011) *Vrije zuivelmarkt, bedreiging of kans? Strategie op weg naar 2020.*

Alston J.M. (1981) *A note on the effect of non-transferable quotas on supply functions.* Review of Marketing and Agricultural Economics 49, 189-197.

Alvarez A., Arias C. & Orea L. (2006) *Explaining differences in milk quota values: the role of economic efficiency.* American Journal of Agricultural Economics 88, 182-193.

Asche F., Eggert H., Gudmundsson E., Hoff A. & Pascoe S. (2008) *Fisher's behaviour with individual vessel quotas: over-capacity and potential rent: five case studies.* Marine Policy 32, 920-927.

Bailey, A (2002) *Dynamic effects of quota removal on dairy sector productivity and dairy farm employment,* in: Coleman (Ed.), *Phasing out milk quota in the EU.* Available at <http://www.defra.gov.uk/esg/economics/Milkquota/index.htm>

Barthélemy D. (2001a) *Milk quota implementations and their effects in the four main milk-producing countries,* in: Barthélemy D. & David J. (Eds.), *Production rights in European agriculture.* Elsevier, Paris, France, 19-34.

BCZ-CBL (2012a) *Jaarverslag 2012: werkingsjaar 2011,* 63p.

BCZ-CBL (2012b) *The Belgian dairy sector: opportunities for growth.* Presentatie op het European dairy farmers congress 2012, 27-29 juni, Hasselt.

Buysse J., Van der Straeten B., Nolte S., Lauwers L., Claeys D. & Van Huylenbroeck G. (2012) *Optimisation of policy interventions in environmental quota.* European Review of Agricultural Economics 39(1): 95-114.

Carels K. & Van Gijsegem D. (2003) *Verhandelbare productie- en emissierechten in de landbouw.* Vlaamse onderzoekseenheid Land- en Tuinbouw, 36p.

Claeys D., Van der Straeten B., Nolte S. Buysse J., Marchand F., Lauwers L. & Van Huylenbroeck G. (2008) *Het functioneren van verhandelbare rechten in de landbouw: motieven, juridische uitwerking en organisatie.* ILVO mededeling 44, 77p.

Colman D. (2000) *Inefficiencies in the UK milk quota system.* Food Policy 25, 1-16.

Colman D., Burton M., Rigby D. & Franks J. (1999) *Modelling effects of milk policy reform on UK milk production,* CAFRE. School of Economic Studies, University of Manchester, U.K., 22.

Danckaert S., Deuninck J., Van Gijsegem D. & Oeyen A. (2012) *Vergroening van directe steun. Ex-ante evaluatie van de wetgevende voorstellen van de Europese Commissie vanuit Vlaamse context,* Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel

Deuninck J. (2006) *Impact of nitrate policies on structural change and international competitiveness of pig production in Flanders.* Thesis Universiteit Gent, Gent, Belgium, 247.

Deuninck J. & Vrints G. (2012) *Herverdeling van de rechtstreekse steun binnen Vlaanderen: ex-ante evaluatie van de wetgevende voorstellen van de Europese Commissie,* Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Monitoring en Studie, Brussel.

Dillon P., Berry D.P., Evans R.D., Buckley F. & Horan B. (2006) *Consequences of genetic selection for increased milk production in European seasonal pasture based systems of milk production*. Livest. Sci. 99, 141-158.

Dillon P., Hennessy T., Shalloo L., Thorne F. & Horan B. (2008) *Future outlook for the Irish dairy industry: a study of international competitiveness, influence of international trade reform and requirement for change*. int. j. dairy. technol. 61, 16-29.

European Commission (2006) *Milk and milk products in the European union, Belgium*, Directorate-General for agriculture and rural development, 27p.

Euromilk (2012) *About the European dairy industrie: a general overview*.

Fevia (2012) *Economische ontwikkeling van de Belgische voedingsindustrie in 2010/2011. Jaarverslag Federatie voedingsindustrie*, 41p.

Heckman J. (1980) *Sample Selection Bias as a Specification Error*. In *Female Labor Supply*, edited by J. P. Smith. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Hennessy T., Shrestha S., Shalloo L. & Wallace M. (2009) *The inefficiencies of regionalised milk quota trade*. Journal of Agricultural Economics 60, 334-347.

IFCN (2012) *2011- een jaar van recordgroei in melkproductie*. 13de International Farm comparison network conferentie, Kiel (Duitsland).

IPTS (2009) *Economic impact of the abolition of the milk quota regime: Regional analysis of the milk production in the EU*. European commission, joint research centre, Sevilla (Spain).

Jespers K., Campens V., Bas I. & Elst L. (2006) *Evaluatie van bijsturing van de melkquota regeling in het tijdvak 2005-2006*. Vlaamse Overheid: Beleidsdomein Landbouw en Visserij, Brussel.

Jongeneel R., de Bont C.J.A.M., Jager J.H., Prins H., Roza P. & SMIT A.B. (2011) *Bedrijfstoelagen na 2013: omgaan met dalende bedragen*, LEI, Den Haag (Nederland), 89p.

Jongeneel R., Van Berkum S., De Bont C., Van Bruchem C., Helming J. & Jager J. (2010) *European dairy policy in the years to come: Quota abolition and competitiveness*. LEI, Den Haag.

Jongeneel R. & Tonini A. (2007) *Dairy Quota and Farm Structural Change: A Case Study on the Netherlands*, Presented at the EAAE Seminar "Modelling of Agricultural and Rural Development Policies", Sevilla.

Jongeneel R., Burrell A. & Kavallari A. (2011) *Evaluation of CAP measures applied to the dairy sector*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

Lauwers L. (1994) *Mestproblematiek en de productiestructuur van de Vlaamse varkenshouderij*. Faculteit Landbouwkundige en Toegepaste Biologische Wetenschappen. Thesis Universiteit Gent, Gent, Belgium, 295.

LTO (2012) *Internationale melkprijsvergelijking, 2011*. www.milkprices.nl.

Mahler P. (1994) *Efficiency losses as a result of insufficient structural adjustments due to the EC sugar regime: the case of Germany*. European Review of Agricultural Economics 21, 198-218.

Milcobel (2012) *Milcobel jaarverslag 2012*, 44p.

- Raes W., Bernaerts E., Demuyne E., Oeyen A. & Tacquenier B. (2012) *Economische resultaten van de Vlaamse land- en tuinbouw – 2011*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel.
- Rougoor C.W., Van Well E.A.P., Elferink E.V. & Van der Schans F.C. (2008) *Afschaffing zuivelquotering: analyse van de milieueffecten*. CLM onderzoek en advies BV, Culemborg (Nederland), 57p.
- Ryckaert I., Anthonissen A., Winters J. & Coulier T. (2009) *Het arbeidsinkomen op het melkveebedrijf in functie van het bruto-saldo per 100 liter melk*, Afdeling duurzame landbouwontwikkeling, Beleidsdomein landbouw en visserij, Brussel.
- Ryckaert I., Anthonissen A. & Coulier T. (2011) *Inkomensverschillen op melkveebedrijven: verklarende parameters*, Afdeling duurzame landbouwontwikkeling, Beleidsdomein landbouw en visserij, Brussel.
- Ryckaert I. & Anthonissen A. (2011) *Ruwvoedermelkproductie en zijn economische impact*, Afdeling duurzame landbouwontwikkeling, Beleidsdomein landbouw en visserij, Brussel.
- Smits J. (1999) *Selectiebias en zelfselectie in sociaal-wetenschappelijk onderzoek*.
- Smit A.B., Prins H., Jukema N.J., Daatselaar C.H.G., Van der Waal B.H.C., Van der Meer R.W. & Zijlstra J. (2006) *Ondernemen met bedrijfstoelagen: een hele verandering?* LEI, Den Haag.
- Van der Straeten B. (2012) *Lessons learnt from the application of tradable permits in the Flemish animal production sector*. Doctoral thesis, Ghent University, Belgium, 233.
- Van der Straeten B., Buysse J., Van Huylbroeck G. & Lauwers L. (2009) *Impact of policy induced structural change on milk quality: evidence from the Flemish dairy*. Journal of Dairy Research, 76 (2): 234-240.
- Van der Straeten B., Buysse J., Nolte S., Marchand F.L., Lauwers L., Claeys D. & Van Huylbroeck G. (2008) *A farm level analysis of the relation between CAP-reforms and local environmental legislations: how and in which extent Flemish dairy farmers can fill up extra milk quota?* Paper prepared for presentation at the 109th EAAE Seminar: the CAP after the Fischler Reform: national implications impact assessment and the Agenda for future Research, Viterbo, Italy, November 20-21
- Van der Straeten B., Buysse J. & Van Huylbroeck G. (2011) *Een sectoranalyse van de verhandeling van nutriëntenemissierechten (NERs)*.
- Van Well E. & Rougoor C. (2008) *Neveneffecten afschaffing melkquotering*.
- Van Winsen F., de Mey Y., Wauters E., Lauwers L., Van Passel S. & Vancauteran M. (2011) *Een volatiele melkprijs: Het effect op het risicoprofiel van melkveebedrijven*. Mededeling ILVO nr. 84. Instituut voor Landbouw en Visserijonderzoek, Merelbeke.
- Wauters E., De Mey Y., Van Winsen F., Van Passel S., Vancauteran M & Lauwers L. (2011) *Van bedrijfsrisico naar sociaal economisch risico bij landbouwgezinnen*. Mededeling ILVO nr. 104. Instituut voor landbouw en visserijonderzoek, Merelbeke.
- Zijlstra J., de Wolf P.L., Prins H., Doornwaard G.J., Smit A.B., Daatselaar C.H.G., Van den Berkmortel N.W.T.H. & Van Cooten W.C. (2011) *Meer groei dan vergroening: Mogelijke gevolgen GLB 2014-2020 voor melkveehouders en akkerbouwers*. Wageningen UR, Wageningen.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: REPRESENTATIVITEIT VAN DE SAMPLE

In de volgende 3 tabellen (Tabel 1, Tabel 2 en Tabel 3) wordt de representativiteit van de sample volgens respectievelijk de combinatie melkquotum-leeftijd, regio en melkfafnemers weergegeven.

Tabel 1: representativiteit van de sample per combinatie melkquotum - leeftijd

Leeftijd (jaar)		Melkquotum (liter)						totaal
		<100.000	100.001-200.000	200.001-300.000	300.001-400.000	400.001-500.000	>500.000	
18-35	sample	0	10	17	22	21	90	160
	populatie	4	38	89	99	77	249	556
	%	0,0	26,3	19,1	22,2	27,3	36,1	28,8
36-45	sample	2	30	70	67	48	115	332
	populatie	28	212	303	280	242	407	1472
	%	7,1	14,2	23,1	23,9	19,8	28,3	22,6
46-55	sample	7	59	77	60	57	109	369
	populatie	95	510	444	342	214	357	1962
	%	7,4	11,6	17,3	17,5	26,6	30,5	18,8
56-65	sample	23	58	24	23	11	5	144
	populatie	103	236	122	112	45	38	656
	%	22,3	24,6	19,7	20,5	24,4	13,2	22,0
>65	sample	7	14	1	0	0	0	22
	populatie	40	43	7	3	3	2	98
	%	17,5	32,6	14,3	0,00	0,00	0,00	22,5
Leeftijd niet gekend	sample	2	6	6	14	15	91	134
	populatie	14	57	53	72	76	322	594
	%	14,3	10,5	11,3	19,4	19,7	28,2	22,6

totaal	sample	41	177	195	186	152	410	1161
	populatie	284	1096	1018	908	657	1375	5338
	%	14,4	16,2	19,2	20,45	23,1	29,8	21,8

Tabel 2: representativiteit volgens regio

	sample	populatie	percentage
Antwerpen	224	996	22,5
Vlaams-Brabant	58	310	18,7
West-Vlaanderen	413	1993	20,7
Oost-Vlaanderen	357	1504	23,7
Limburg	108	530	20,4
Buiten Vlaanderen	1	5	20,0
Totaal	1161	5338	21,8

Tabel 3: representativiteit volgens melkafnemer

melkafnemer	sample	populatie
private zuivelfabriek	32,5	40,7
coöperatieve zuivelfabriek	65,2	59,3
spot markt	1,6	Niet bekend
geen gegevens	0,8	/

Tabel 4: Representativiteit van de sample (quotumgrootte, leeftijd en productiviteit)

	sample	Populatie	Afwijking sample-gemiddelde t.o.v. gemiddelde populatie
Quotumgrootte 2012 (liter melk)	447.654	386.872	+ 15,7%
Leeftijd 2012	44,6	45,6	-1 jaar
Productiviteit 2010 (liter melk/koe)	8.322	7.857	+ 5,9%

De sample geeft zowel wat leeftijdsverdeling als verdeling volgens quotumgrootte een sterke representativiteit voor de hele populatie. Enkel de melkveehouders tussen 46 en 55 jaar zijn licht ondervertegenwoordigd (18,8% i.p.v. 21,75%). Dit kan echter gezien worden als een aanvaardbare afwijking. Wat quotumgrootte betreft zien we een duidelijk verband tussen het beschikbare melkquotum en het aandeel van de populatie in de sample. Bedrijven met een quotum kleiner dan 100.000 en bedrijven met een quotum tussen 100.000 en 200.000 liter zijn licht ondervertegenwoordigd in de sample (resp. 14,5 en 16,2%) terwijl de bedrijven met een quotum hoger dan 500.000 liter oververtegenwoordigd zijn (29,9%). Ondanks de lichte ondervertegenwoordiging van kleinere melkveebedrijven kan geconcludeerd worden dat de afwijking in de representativiteit binnen de aanvaardbare grenzen ligt, mede omdat voor elke categorie een zeer hoog percentage van de populatie in de sample is opgenomen.

Ook wat de regionale verdeling betreft is de sample een representatieve weergave van de totale populatie (Tabel 2). Enkel wat betreft de verdeling volgens afnemer (private of coöperatieve zuivelfabriek) (Tabel 3) wijkt de sample iets af van het populatiegemiddelde. Tabel geeft een vergelijking tussen de sample- en populatiegemiddelden voor enkele belangrijke sector parameters.

BIJLAGE 2: POSTALE ENQUÊTE

Naam=.....

Vragen met betrekking tot de huidige bedrijfsvoering

Vraag 1a: Vul volgende gegevens over uw melkproductie in:

Hoeveel bedraagt uw melkquotum op 1 april 2012? (liter)	
Hoeveel melk werd op het bedrijf geproduceerd in leveringsjaar 2011/12? (liter)	
Met hoeveel melkkoeien?	
Hoe verhoudt uw huidige melkproductie zich met de melkproductie t.o.v. 2006 (%) (<i>100% betekent een gelijke productie t.o.v. 2006</i>)	

Vraag 1b: Aan wie levert u deze melk?

- Private zuivelfabriek
- Coöperatieve zuivelfabriek
- Spot markt

Vraag 2: Geef aan in hoeverre u uw huidige melkquotum bepalend vindt voor uw huidige bedrijfsvoering?

	1	2	3	4	5	
Niet bepalend	○	○	○	○	○	Sterk bepalend

Vraag 3a: Na 2015 zal de melkproductie op mijn bedrijf (t.o.v. situatie 2011)

- Stoppen.....Wanneer:
- Dalen..... Met hoeveel liter zal de totale productie de

komende 6 jaar veranderen t.o.v. de situatie in 2011

- Stabiel blijven
- Stijgen..... Met hoeveel liter zal de totale productie de komende 6 jaar veranderen t.o.v. de situatie in 2011

Vraag 3b: Na het afschaffen van het melkquotum zal ik andere takken binnen mijn bedrijf afstoten

- Ja
- neen

Indien u **niet** hebt aangegeven te willen stoppen met de melkproductie mag u rechtstreeks naar vraag 5 gaan

Vraag 4: Geef de reden(en) voor de stopzetting van de melkproductie

- Stopzetting volledig bedrijf
- Heroriëntering naar andere productietak binnen het bedrijf.
 - Naar
 - Vleesvee
 - Varkens
 - Pluimvee
 - Akkerbouw
 - Tuinbouw
 - Andere?.....

Indien u hebt aangegeven te willen stoppen met de melkproductie mag u rechtstreeks naar vraag 19 gaan.

Vragen met betrekking tot de geplande bedrijfsvoering

Vraag 5: In hoeverre zijn volgende factoren bepalend voor de geplande melkproductie op je bedrijf na 2015? Geef vervolgens voor de factoren die u heeft aangeduid als sterk bepalend, de 3 meest bepalende factoren weer in de laatste kolom.

	Helemaal niet bepalend	Matig bepalend	Sterk bepalend	Geen mening	(1: meest beperkend, ... , 3: 3 ^e meest beperkend
Ik ben tevreden met mijn huidige productie, ik heb geen behoefte aan groei	☐	☐	☐	☐	
Leeftijd/gezondheid	☐	☐	☐	☐	
Ik heb geen opvolger voor mijn bedrijf	☐	☐	☐	☐	
Geen verlenging van de milieuvergunning voor mijn bedrijf	☐	☐	☐	☐	
Geplande onteigening van (deel van) mijn bedrijf	☐	☐	☐	☐	
De onzekerheid rond de melkprijs na 2015	☐	☐	☐	☐	
De beperkte beschikbaarheid van NERs op mijn bedrijf	☐	☐	☐	☐	
De beperkte grond voor. telen eigen ruwvoeder	☐	☐	☐	☐	
De beperkte oppervlakte huiskavel	☐	☐	☐	☐	
De beperkte beschikbare grond voor mestafzet	☐	☐	☐	☐	
De hoge kost voor mestafzet aan derden	☐	☐	☐	☐	
De beschikbaarheid van kapitaal	☐	☐	☐	☐	
Het tekort aan arbeidskracht voor totale bedrijfsvoering	☐	☐	☐	☐	
Het tekort aan arbeidskracht voor melkveetak	☐	☐	☐	☐	
De kosten voor verbouwingen/nieuwbouw stal	☐	☐	☐	☐	
Andere? Welke?..... ..	☐	☐	☐	☐	

Vraag 6: Bent u van plan externe (van buiten het gezin) arbeid in te huren (loonwerk niet inbegrepen)?

- Ja
- neen

Vragen over investeringen

Vraag 7: Geef hier aan of u de voorbije 5 jaar al investeringen m.b.t. melkproductie heeft gedaan

- Neen
- Ja, zo ja: vul onderstaande tabel in

	Vraag	antwoord
☐ Grond pachten/aankopen	Hoeveel hectare?	
☐ NER-Dr aankopen	Hoeveel runder-NERs?	
☐ Uitbreiden / bouw nieuwe stal	Hoeveel stalplaatsen	
☐ Stalautomatisatie	Wat?	☐ Melkrobot ☐ Andere.....
☐ Mestverwerking	Capaciteit?	
☐ Investeren in andere zaken m.b.t. melkveetak	Welke?	

Vraag 8a: Welke investeringen bent u van plan te doen in uw melkveetak?

	Zeker niet	Waarschijnlijk niet	misschien	Waarschijnlijk wel	Zeker wel	Weet niet
Grond pachten/aankopen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
NER-Dr aankopen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uitbreiden / bouw nieuwe stal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Stalautomatisatie (melkrobot, nieuwe melkinrichting,...)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uitbreiden of vervangen nieuw materieel voor ruwvoederwinning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mestverwerking/mestbewerking	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Investeren in andere zaken Welke.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 8b: Indien u bij het invullen van de bovenstaande vraag (vraag 7a) ergens 'zeker wel' geantwoord hebt, gelieve hiervoor dan volgende tabel in te vullen

	Vraag	antwoord
☐ Grond pachten/aankopen	Hoeveel hectare?	
☐ NER-Dr aankopen	Hoeveel runder-NERs?	
☐ Uitbreiden / bouw nieuwe stal	Hoeveel stalplaatsen	
☐ Stalautomatisatie	Wat?	☐ Melkrobot ☐ Andere.....
☐ Mestverwerking/ mestbewerking	Capaciteit?	
☐ Investeren in andere zaken m.b.t. melkveetak	Welke?	

Vragen met betrekking tot het mestbeleid

Vraag 9: Geef aan hoeveel NERs u beschikbaar hebt en hoeveel NERs u hebt gebruikt in 2011 (deze gegevens kan je terugvinden in het E-loket van de mestbank)

Gebruikte NERs (dier) in 2011	
Beschikbare NERs (dier) 2011	

Vraag 10: Had u een overschot aan rundermest op uw bedrijf in 2011?

- Neen, ik heb al mijn rundermest kunnen plaatsen op eigen land
- Neen, ik heb ook mest vanuit andere bedrijven kunnen ontvangen
- Ja, ik heb niet alles kunnen plaatsen op eigen land.

Hoeveel? (ton)

Vraag 11: Hebt u in 2011 gebruik gemaakt van de derogatiemogelijkheid?

- Neen
- Ja

Vragen over beleidskeuzes

Vraag 12: Gaat u akkoord met de afschaffing van de melkquota?

- Neen
- Ja

Vraag 13: Stel dat de derogatiemaatregel niet wordt verlengd. Heeft dit effect op uw toekomstplannen?

- Neen, ik behoud mijn toekomstplannen
- Ja, ik pas mijn geplande melkproductie aan

Vraag 14: Stel dat de bemestingsnormen verstrengen waardoor je 10% minder mest op je land kan brengen. Zal dit uw bedrijfsvoering met betrekking tot melkproductie veranderen?

- Neen, ik behoud mijn toekomstplannen
- Ja, ik pas mijn geplande melkproductie aan

Vraag 15: Stel dat de gemiddelde bedrijfstoelagen verminderen met 30%. Heeft dit een effect op uw toekomstplannen?

- Neen, ik behoud mijn toekomstplannen
- Ja, ik pas mijn geplande melkproductie aan

Vragen over de sector

Vraag 16: Beoordeel volgende stellingen: Na de afschaffing van het melkquotum verwacht ik...

	Zeker niet	Waarschijnlijk niet	misschien	Waarschijnlijk wel	Zeker wel	Geen mening
Een stijging van de melkproductie in België	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Meer fluctuaties in de melkprijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Een daling van de gemiddelde melkprijs	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Eenzelfde relatie met mijn zuivelfabriek	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Geen problemen voor de afzet van mijn melk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het opleggen van een plafond voor de totale ontvangen melk door melkerij	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hogere concurrentie voor de afzet van mijn mest in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hogere concurrentie voor grond in mijn regio	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 17: Vragen m.b.t. relatie zuivelfabriek na afschaffing melkquota

Beoordeel volgende stellingen:

	Zeker niet	Waarschijnlijk niet	misschien	Waarschijnlijk wel	Zeker wel	Geen mening
Het verplicht gebruiken van contracten is aangewezen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Contracten van onbepaalde duur zijn meest aangewezen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Er moet per zuivelbedrijf keuze zijn tussen contractmogelijkheden, zodat elk bedrijf het contract kan kiezen dat het best bij hem past	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Contracten met vaste prijs en over een bepaalde periode zijn meest aangewezen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verkies het oprichten van een producentenorganisatie ipv zelf te onderhandelen met mijn zuivelbedrijf	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onderhandelen via producentenorganisaties leidt tot betere leveringsvoorwaarden	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vraag 18: in de toekomst verkies ik mijn melk af te zetten...(meerdere antwoorden mogelijk)

- Aan een coöperatie
- Via contract met private zuivelfabriek, onderhandeld door producentenorganisatie
- Via contract rechtstreeks met private zuivelfabriek onderhandeld
- Zonder contract aan private zuivelfabriek
- Via spotmarkt

Vragen over vleesvee

Vraag 19: Heeft u ook vleesvee op uw bedrijf?

- Neen
- Ja

Zo ja, Bent u al dan niet van plan deze tak volledig te behouden de komende 6 jaar?

- Neen, ik stop de volledige vleesveetak
- Neen, ik verminder aantal zoogkoeien.....Hoeveel minder?
- Neen, ik vermeerder aantal zoogkoeien.....Hoeveel meer?
- Ja

Vraag 20: Stel dat uw zoogkoeienpremie zou wegvallen (ontkoppeld worden). Zal dit je bedrijfsvoering met betrekking tot melkproductie veranderen?

- Niet van toepassing
- Geen invloed, ik behoud mijn vleesveetak
- Ik verminder mijn vleesveetak en gebruik de vrijgekomen ruimte voor extra melkproductie
- Ik stop mijn vleesveetak, en gebruik de vrijgekomen ruimte voor extra melkproductie
- Ik verminder mijn vleesveetak maar gebruik de vrijgekomen ruimte NIET voor extra melkproductie
- Ik stop mijn vleesveetak maar gebruik de vrijgekomen ruimte NIET voor extra melkproductie
- Andere?.....

Vraag 21: zijn er nog eventuele andere opmerkingen die u wilt geven m.b.t. de situatie van uw melkveebedrijf of van de gehele melkveesector na 2015?

Hartelijk dank voor uw medewerking